NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOL

Taras Bulba

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Nikolaj Vasiljevič Gogol

Kapitola první

„No tak se otoč, synku! Jak ty vypadáš! Co to na vás máte za popovské sutany? To takhle chodí všichni v akademii?“ Takovými slovy přivítal starý Bulba dva své syny, kteří se učili v kyjevské burse a právě přijeli domů k otci.

Synové sotva slezli s koní. Byli to dva statní mladíci, kteří se ještě dívali zpod obočí jako nedávno propuštění seminaristé. Jejich pevné zdravé tváře pokrývalo první chmýří, k němuž se dosud nedotkla břitva. Přijetí od otce je docela zmátlo a stáli nehybně se sklopenýma očima.

„Stůjte, stůjte! Nechte, ať si vás pořádně prohlédnu,“ pokračoval a obracel je kolem dokola. „Jaké máte dlouhé svitky – ty dlouhé svrchníky, jak jim u nás na jihu říkáme! Takové svitky ještě svět neviděl. A zkuste jeden z vás utéct! Chci vidět, jestli se nerozplácne o zem, až se mu nohy zapletou do šosů.“

„Nesměj se, nesměj se, otče!“ řekl konečně starší z nich.

„Hleď, ty jsi mi nafoukaný! A proč bych se nesměl smát?“

„No tak, i kdybys mi byl otcem – jak se budeš smát, u Boha, dám ti po hubě!“

„Ach ty, takový syn! Jak to – otci?“ řekl Taras Bulba a s údivem o krok ustoupil.

„I otci. Pro urážku se nezastavím a nikoho si nebudu vážit.“

„Jak se tedy chceš se mnou bít? Snad na pěsti?“

„Třeba i na pěsti.“

„No tak dobře, na pěsti!“ řekl Bulba a vyhrnul si rukáv. „Podívám se, co jsi za člověka v pěsti!“ A otec se synem se místo přivítání po dlouhém odloučení pustili jeden do druhého, dávali si rány do boků, do kříže, do prsou, hned ustupovali a ohlíželi se, hned zas útočili.

„Hleďte, dobří lidé: zbláznil se stařík! Úplně se mu rozum pominul!“ promluvila bledá, hubená a hodná matka, která stála u prahu a ještě nestihla syny obejmout. „Děti přijely domů, přes rok jsme je neviděli – a jemu se zachtělo bůhvíčeho: prát se na pěsti!“

„Hezky se tluče!“ řekl Bulba a zastavil se. „U Boha, dobře!“ pokračoval a trochu si upravil oděv. „Takhle, i kdyby se neměl zkoušet. Bude z něho hodný kozák! No, buď zdráv, synku! Pojď, políbíme se!“ A otec se synem se dali políbit. „Dobře, synku! Takhle lup každého, jako jsi mlátil mě. Nikomu nic neslev! A přece máš na sobě směšné parádičky: co to je za provaz, co ti visí? A ty, bejbasi, co stojíš a necháváš ruce svěšené?“ obrátil se k mladšímu. „Co ty, ty psí synu, proč mě nemlátíš?“

„Co ještě tě napadne!“ promluvila matka, která zatím objímala mladšího. „Co ho taky napadne, aby vlastní dítě bilo otce. Jako by na to teď bylo kdy: dítě je mladé, ujelo takový kus cesty, je utahané…“ (to „dítě“ mělo přes dvacet let a bylo sáh zvysoka) „…mělo by si teď odpočinout a najíst se, a on ho nutí se prát!“

„Ech, ty jsi mi, jak vidím, maminčin mazlíček!“ řekl Bulba. „Neposlouchej, synku, matku: je to ženská, nic neví. Jaké vy máte hýčkání? Vaše hýčkání – to je čisté pole a dobrý kůň: to je vaše hýčkání! A vidíte tuhle šavli? To je vaše matka! Všechno ostatní je neřád, čím vám cpou hlavy – ta akademie i všechny ty knížky, slabikáře, filozofie, to všechno je *ká zná što*, na všechno se vám můžu vykašlat!“ A Bulba sem vložil ještě slovo, které se dokonce ani netiskne. „Ale uděláme to lépe: ještě tento týden vás pošlu na Záporoží. Tam je věda, to je věda! Tam vám je škola; tam teprve dostanete rozum do hlavy.“

„A jen jediný týden budou doma?“ řekla žalostně, se slzami v očích, hubená stařičká matka. „Ani si pořádně nezaskotačí, chudáci; ani se nestihnou rozpomenout na rodný dům, a já se na ně nestihnu nabažit pohledem!“

„Nech už toho kvílení, stařeno! Kozák není na to, aby se babral s ženskými. Nejradši bys je oba schovala pod sukni a seděla na nich jako na slepičích vejcích. Běž, běž, a dej nám rychle na stůl všechno, co doma je. Nepotřebujeme pampušky, medovníky, makovníky a jiné pundiky; přines nám celého berana, kozu dej, čtyřicetileté medy! A gorilky co nejvíc, ne té s vymyšleninami, s hrozinkami a bůhvíčím, ale čistou, pěnivou gorilku, aby hrála a syčela jako šílená.“

Bulba zavedl syny do světnice, odkud se hbitě vyřítily dvě hezké děvečky-služebné v červených korálových náhrdelnících a uklízely pokoje. Jak bylo vidět, zalekly se příjezdu paniců, kteří neuměli nikomu nic odpustit, anebo chtěly jen zachovat svůj ženský zvyk: vykřiknout a vrhnout se střemhlav pryč, jakmile uvidí muže, a potom se dlouho z velkého studu zakrývat rukávem. Světnice byla zařízena ve vkusu té doby, o níž živé upomínky zůstaly už jen v písních a lidových dumách, které už dnes na Ukrajině nezpívají bradatí starci-slepci za tichého brnkání bandury, obklopeni zástupem lidu – ve vkusu oněch bojovných, těžkých časů, kdy se na Ukrajině rozhořely srážky a bitvy o unii. Všechno bylo čisté, vymazané barevnou hlínou. Na stěnách – šavle, nahajky, sítě na ptáky, nevody a pušky, důmyslně opracovaný roh na střelný prach, zlatá uzda na koně a pouta se stříbrnými pláty. Okna ve světnici byla malá, s kulatými matnými skly, jaká se dnes najdou leda v starobylých kostelích, a jinak než zvednutím posuvné tabulky se jimi dívat nedalo. Kolem oken a dveří se táhly červené lemy. Na policích po rozích stály džbány, baňaté láhve a čutory ze zeleného i modrého skla, řezané stříbrné poháry, pozlacené čárky nejrůznější práce – benátské, turecké, čerkeské, které se do Bulbovy světnice dostaly nejrozmanitějšími cestami, přes třetí a čtvrté ruce, jak bylo v těch rozmáchlých ča-

sech docela běžné. Kolem celé místnosti stály březové lavice; pod svatými obrazy v předním koutě obrovský stůl; široká pec se zapecím, výstupky a stupínky, obložená barevnými, pestrými kachlíky – to všechno bylo velmi důvěrně známé našim dvěma mládencům, kteří sem každý rok přijížděli domů na prázdniny, přijížděli proto, že ještě neměli koně a že nebylo zvykem dovolovat školákům jezdit na koni. Měli jen dlouhé čuby, za které je mohl zatahat kterýkoli kozák, co nosil zbraň. Teprve při vyřazení jim Bulba poslal ze svého stáda pár mladých hřebců.

Bulba kvůli příjezdu synů poručil svolat všechny sotniky a celou plukovní staršinu, kdo byl zrovna k dostižení; a když přišli dva z nich a esaul Dmytro Tovkač, jeho starý druh, hned jim je představil se slovy: „Hleďte, jací mládenci! Brzy je pošlu na Sič.“ Hosté popřáli zdraví i Bulbovi, i oběma mladíkům a řekli jim, že dělají dobrou věc a že lepší školy pro mladého člověka než Záporožská Sič není.

„No tak, pánové bratři, sedni si každý tam, kde ti bude nejlépe. No, synkové! Nejdřív ze všeho si dáme gorilku!“ tak mluvil Bulba. „Bůh žehnej! Buďte zdrávi, synkové: i ty, Ostape, i ty, Andriji! Dej Bůh, abyste ve válce měli vždycky štěstí! Abyste tloukli basurmany, i Turky abyste tloukli, i Tatary abyste tloukli; a když Lechové začnou něco páchat proti naší víře, tak abyste tloukli i Lechy! No, podstav svou čárku; co, dobrá gorilka? A jak se gorilce říká latinsky? Vida, synku, hlupáci byli ti latiníci: ani nevěděli, že na světě existuje gorilka. Jak se jen jmenoval ten, co psal latinské verše? Já se v písmu moc nevyznám, a tak nevím: Horatius snad?“

„Hle, jaký je to otec!“ pomyslel si starší syn, Ostap. „Všechno ví, starý pes, a ještě to na sebe hraje.“

„Myslím, že archimandrita vám nedal gorilku ani přičichnout,“ pokračoval Taras. „A přiznejte se, synkové, pořádně vám napráskali březovými pruty a čerstvým višňovým proutkem po zádech i po všem, co kozák má? A možná, že jak jste se moc vyznali ve vědách, dostali jste

snad i řemenem? Jistě ne jenom v soboty, ale schytávali jste to i ve středu a ve čtvrtek?“

„Netřeba, otče, vzpomínat, co bylo,“ odpověděl chladnokrevně Ostap. „Co bylo, to pominulo!“

„Ať to teď někdo zkusí!“ řekl Andrij. „Ať se teď někdo opováží nás nahnat. Jen ať se tu objeví nějaká ta tatarská cháska, pozná, co to je kozácká šavle!“

„Dobře, synku! U Boha, dobře! A když už je to tak, jedu s vámi! U Boha, jedu! Co bych tady, k čertu, čekal? Abych se stal pohankosejem, domácím pánem, hlídal ovce a prasata a bavil se se ženou? Ať zhyne: já jsem kozák, nechci! Co z toho, že není válka? Jedu s vámi na Záporoží, jen tak si vyrazit. U Boha, jedu!“ A starý Bulba se pomalu rozpaloval a rozpaloval, až se nakonec rozzlobil docela, vstal od stolu, napřímil se a dupl nohou. „Hned zítra jedeme! Nač to odkládat! Co za nepřítele tu máme vysedávat? Nač je nám tahle chalupa? Nač je nám tohle všechno? Nač jsou nám tyhle hrnce?“ A při těch slovech začal mlátit a házet o zem hrnce a čutory. Chuděra stará, zvyklá už na podobné výlevy svého muže, se smutně dívala, jak sedí na lavici. Neodvažovala se nic říct; ale když zaslechla to pro ni tak hrozné rozhodnutí, nedokázala udržet slzy; podívala se na své děti, které jí měla tak brzy vzít kdovíjaká rozluka – a nikdo by nedokázal popsat celou tu němou sílu jejího žalu, jenž jako by se chvěl v jejích očích i v křečovitě sevřených rtech. Bulba byl strašně umíněný. Byl to jeden z těch charakterů, které mohly vzejít jen z těžkého patnáctého století v polokočovném koutě Evropy, když celá jižní prvotní Rus, opuštěná svými knížaty, byla zpustošena, do základů vypálena nezkrotnými nájezdy mongolských dravců; když, zbaven domova i střechy nad hlavou, se tu stal člověk odvážným; když se na spáleništích, pod nosem hrozivým sousedům a ve věčném nebezpečí, usazoval a zvykal si hledět jim rovnou do očí, odnaučil se vědět, jestli vůbec existuje nějaká bázeň na světě; když bojovým plamenem byl zachvácen odedávna pokojný slovanský duch,

a zrodilo se kozáctví – široké, bujné rozmáchnutí ruské povahy, – a když všechna pobřeží, přívozy, povlovné břehy a svobodnické kraje zasela kozáky, jimž počet nikdo neznal, a jejichž smělí druhové mohli po právu odpovědět sultánovi, který se chtěl dozvědět o jejich počtu: „Kdo je spočítá! Máme je rozházené po celé stepi: co pahorek, to kozák.“ Byl to vskutku neobyčejný projev ruské síly: vykřesaly ji z lidové hrudi křesadla ran. Místo bývalých údělů, drobných městeček naplněných psovody a lovčími, místo mezi sebou se svářejících a městy obchodujících drobných knížat vznikly hrozivé osady, kuriny a okolicje, spjaté společným nebezpečím a nenávistí vůči nekřesťanským dravcům. Z dějin je už všem známo, jak jejich věčný boj a neklidný život zachránily Evropu před oněmi nezkrotnými pochody, které jí hrozily, že ji převrátí. Polští králové, kteří se místo údělných knížat octli pány těchto rozlehlých zemí, byť vzdálenými a slabými, pochopili význam kozáků a výhody takového bojovného, strážného života. Podporovali je a lichotili tomuto sklonu. Pod jejich vzdálenou mocí hetmani, volení z vlastního středu kozáků, přetvořili osady a kuriny v pluky a řádné okresy. Nebylo to pravidelně shromážděné vojsko, nikdo by je ani neviděl; ale v případě války a obecné výpravy se do osmi dnů, ne víc, každý objevil na koni, v plné výzbroji, dostal od krále plat jen jeden červoněc, a za dva týdny se tak sebralo takové vojsko, jaké by žádné odvody neposbíraly. Skončilo tažení – a voják odcházel do luk a na pole, k dněperským přívozům, lovil ryby, obchodoval, vařil pivo a byl svobodný kozák. Tehdejší cizinci se právem divili jeho neobyčejným schopnostem. Nebylo řemesla, které by kozák neuměl: vypálit víno, upravit vůz, namlít prach, odvést kovářskou i zámečnickou práci a k tomu ještě hýřit, pít a pařit, jak to umí jen Rus, – to vše zvládl levou rukou. Kromě rejstrových kozáků, kteří měli povinnost dostavit se za války, bylo možno kdykoliv, v případě větší potřeby, sebrat celé zástupy ochotných jezdců: stačilo, aby esaulové prošli po trzích a náměstích všech vsí a městeček a z kozlíku vozu vykřičeli ze všech sil: „Hej,

vy, pivaři, sladovníci! Dost už bylo vašeho vaření piva, válení za pecí a krmení much svým tučným tělem! Jděte za slávou rytířskou a čest si vysloužit! Vy oráči, pohankoseji, ovčáci, babolibci! Dost už bylo vašeho chození za pluhem, špinění žlutých čobotů v hlíně a tulení k ženským – zabíjíte si tím sílu rytířskou! Je čas si dobýt kozácké slávy!“

A ta slova byla jako jiskry padající na suché dřevo. Oráč lámal svůj pluh, bečváři a pivovarníci házeli stranou své kádě a bušili do sudů, řemeslník a kupec posílali k čertu i řemeslo i krám, mlátili doma hrnce. A všechno, co jen bylo, sedalo na koně. Zkrátka, ruský charakter dostal zde mocný, široký rozmach, statnou podobu. Taras byl jeden z těch původních, starých plukovníků: celý byl stvořen pro bojový rozruch a vyznačoval se hrubou přímostí své povahy. Tehdy začal už ovlivňovat ruskou šlechtu i polský vliv. Mnozí přejímali už polské zvyky, zaváděli přepych, nádhernou služebnost, sokolníky, lovčí, obědy, dvory. Tarasovi to nebylo po srdci. Měl rád prostý život kozáků a pohádal se s těmi ze svých druhů, kteří se klonili k varšavské straně, a nazýval je holotou polských pánů. Věčně neklidný považoval se za zákonitého ochránce pravoslaví. Vcházel po svém do vsí, kde si jen stěžovali na útisk arendářů a na zvyšování nových poplatků z komína. Sám se svými kozáky nad nimi vykonával právo a stanovil si za pravidlo, že ve třech případech je vždycky třeba sáhnout po šavli: tehdy, když komisaři nějak nedali najevo úctu staršinám a stáli před nimi s čepicemi na hlavě; když se někdo rouhal pravoslaví a nectil otcovský zákon; a konečně, když byli nepřáteli basurmani a Turci, proti nimž on považoval za vždy přípustné pozvednout zbraň pro slávu křesťanství. Teď se předem těšil myšlenkou, jak se se dvěma syny objeví na Siči a řekne: „Hleďte, jaké jsem vám přivedl mládence!“; jak je představí všem starým, v bitvách zoceleným druhům; jak si jejich první skutky ve válečném umění prohlédne i v hýření, které také počítal mezi hlavní rytířské přednosti. Zprvu je chtěl poslat samotné. Ale při pohledu na jejich svěžest, vzrostlost, mohutnou tělesnou krásu se v něm roz-

hořel bojovný duch, a hned druhého dne se rozhodl, že pojede s nimi sám, i když pro to nebyl žádný důvod než jeho umíněná vůle. Už se starostlivě pohyboval a rozdával rozkazy, vybíral koně a výstroj pro mladé syny, chodil se dívat do stájí a do sýpek, vybral sluhy, kteří s nimi měli zítra jet. Esauloví Tovkačovi předal svou moc s pevným příkazem, aby se tu objevil se vším plukem na první pokyn, který on dá ze Siče. I když měl v hlavě ještě hodně nahýbnuto a chmel mu bloudil pod čelem, přesto na nic nezapomněl. Dokonce rozkázal napojit koně a nasypat jim do žlabů hrubou prvotřídní pšenici, a přišel unavený ze svých starostí.

„No, děti, teď je třeba spát, a zítra budeme dělat, co dá Bůh. A nestel nám postel! Nepotřebujeme postel. Budeme spát na dvoře."

Noc teprve objala nebe, ale Bulba vždycky uléhal brzy. Rozvalil se na koberci, přikryl se beraním kožichem, protože noční vzduch byl dost svěží a protože Bulba se rád přikrýval tepleji, když byl doma. Zanedlouho zachrápal, a za ním celý dvůr; všechno, co jen leželo po různých jeho koutech, zachrápalo a zazpívalo; nejdřív ze všech usnul hlídač, protože se víc než všichni napil pro příjezd paniců. Jen chuderka matka nespala. Přitiskla se k hlavám svých drahých synů, kteří leželi vedle sebe; česala jim hřebenem mladé, nedbale rozcuchané kadeře a smáčela je slzami; dívala se na ně celou bytostí, dívala se všemi smysly, celá se proměnila v jediný pohled a nemohla se nahledět. Vlastním mlékem je odkojila, vzrůst jim dala, vyhýčkala je – a jen na jediný okamžik je má před sebou. „Synáčci moji, synáčci moji drazí! Co s vámi bude? Co vás čeká?" říkala, a slzy se jí zastavovaly ve vráskách, které kdysi změnily její krásnou tvář. Vskutku byla žalostná jako každá žena té bujné doby. Chvilku jen žila láskou, jen v první horečce vášně, v první horečce mládí, – a už ji drsný svůdce opustil pro šavli, pro druhy, pro hýření. Muže viděla za rok dva tři dny, a potom o něm několik let nebylo slechu. A i když se s ním setkala, i když spolu žili, – jaký to byl život? Snášela urážky, dokonce i rány; dostávalo se jí jen

z milosti ponechávaných laskavostí, byla tu podivnou bytostí v tomto shromáždění bezžených rytířů, na něž rozpustilá Záporožská Sič vrhala svůj přísný kolorit. Mládí bez radosti jí mihlo před očima, a její krásné svěží líce a ňadra bez políbení uvadly a pokryly se předčasnými vráskami. Všechna láska, všechny city, vše, co je v ženě něžného a vášnivého, vše se u ní proměnilo v jediný mateřský cit. S žárem, s vášní, se slzami, jako stepní rybák, poletovala nad svými dětmi. Její syny, její drahé syny jí berou, berou proto, aby je snad už nikdy neuviděla! Kdo ví, snad hned v první bitvě jim Tatar srazí hlavu, a ona ani nebude vědět, kde leží jejich zahozená těla, která rozklove dravý pták u cesty, a za každý kousíček kterých, za každou kapku jejich krve by dala všechno. A plačíc dívala se jim do očí, které jim všemohoucí spánek už začínal zavírat, a myslela si: snad se Bulba, až se probudí, rozhodne odjezd o pár dní odložit; snad usoudil tak rychle vyrazit proto, že moc vypil.

Měsíc z výšin nebe už dávno ozařoval celý dvůr plný spáčů, hustý trs vrb a vysoký plevel, v kterém se topil plot kolem dvora. Ona pořád seděla u hlav svých drahých synů, ani na okamžik z nich nespouštěla oči a na spánek ani nepomyslela. Koně už vycítili svítání, všichni ulehli do trávy a přestali žrát; vrchní listy vrb začaly šelestit, a pomalu šelestící proud se po nich spustil až dolů. Proseděla tak až do rozednění, nebyla ani trošku unavená a vnitřně si přála, aby se noc protáhla, jak jen to půjde. Ze stepi se neslo zvonivé ržání hříběte; červené pruhy se jasně rozzářily po nebi. Bulba se najednou probudil a vyskočil. Velmi dobře si pamatoval všechno, co včera přikazoval.

„No, hoši, dost spánku! Je čas, je čas! Napojte koně! A kde je *stará*?“ (tak obyčejně nazýval svou ženu). „Rychleji, stará, chystej nám jíst, protože nás čeká velká cesta!“

Chuderka stařenka, zbavená poslední naděje, zasmušile se odbelhala do stavení. Zatímco se slzami chystala všechno, co bylo třeba k snídani, Bulba rozdával rozkazy, pobíhal ve stáji a sám vybíral pro

své děti ty nejlepší ozdoby. Bursáci se najednou proměnili: místo dřívějších umazaných bot se na nich objevily safiánové červené, se stříbrnými podkůvkami; šarovary, široké jako Černé moře, s tisícem záhybů a sborek, byly staženy zlatým očkurem – koženým řemenem; k očkuru byly přichyceny dlouhé řemínky s třásněmi a jinými cetkami na dýmku. Kozakin alových barev, ze sukna jasného jak oheň, byl opásán vzorovaným pásem; tepané turecké pistole byly zasunuty za pás; šavle jim brnčela po nohou. Jejich tváře, dosud málo osmahlé, jako by zkrásněly a zbělely; mladé černé kníry teď jaksi ostřeji podtrhávaly jejich bělost a zdravou, mocnou barvu mládí; byli krásní pod černými beraními čapkami se zlatým vrškem. Chuderka matka! Jak je uviděla, nemohla ze sebe vypravit slovo, a slzy jí zůstaly v očích.

„No, synové, všechno je hotovo! Není co otálet!“ pronesl konečně Bulba. „Teď, podle křesťanského zvyku, je třeba, aby si všichni před cestou na chvíli sedli.“

Všichni si sedli, nevynechali ani hochy, kteří uctivě stáli u dveří.

„Teď požehnej, matko, svým dětem!“ řekl Bulba. „Pros Boha, aby bojovali statečně, aby vždy chránili čest lycarskou – jak kozáci říkají rytířskou – aby vždycky stáli za víru Kristovu, a když ne – ať raději zhynou, aby po nich na světě nebylo ani stopy! Pojďte, děti, k matce: mateřská modlitba na vodě i na zemi chrání.“ Matka, slabá jako matka, je objala, vyňala dvě malé ikony a vzlykajíc jim je zavěsila na krk. „Ať vás ochrání… matka Boží… Nezapomínejte, synáčci, na matku svou… pošlete aspoň zprávičku o sobě…“ Dál už mluvit nedokázala.

„No, pojďme, děti!“ řekl Bulba. U zápraží stáli osedlaní koně. Bulba vyskočil na svého Čorta, který se zuřivě zapotácel, když ucítil na sobě dvacetipudové břemeno, protože Bulba byl neobyčejně těžký a tlustý. Když matka uviděla, že už i synové sedí na koních, vrhla se k mladšímu, v jehož rysech bylo víc jakési něhy; chytla ho za třmen, přisála se k jeho sedlu a se zoufalstvím ve všech rysech ho nepouštěla z rukou. Dva statní kozáci ji opatrně vzali a odnesli do stavení. Ale sotva vyjeli

z brány, se vší hbitostí divoké kozy, pro její roky nepředstavitelnou, vyběhla za bránu, s nepochopitelnou silou zastavila koně a objala jednoho z nich s jakousi pomatenou, bezcitnou vroucností; znovu ji odvedli. Mladí kozáci jeli zasmušile a potlačovali slzy, neboť se báli otce, který ovšem byl taky trochu zmaten, i když se to snažil nedávat najevo. Den byl šedý; zeleň zářila ostře; ptáci cvrlikali jakoby nesourodě. Když ujeli kus, ohlédli se zpět; jejich chalupa jako by se propadla do země; na zemi stály jen dva komíny jejich skromného domku a jen vršky stromů, po jejichž větvích lezli jako veverky; už jen vzdálený luh se před nimi prostíral, – ten luh, podle kterého si mohli vybavit celý příběh svého života, od let, kdy se váleli v jeho rosnaté trávě, až po léta, kdy v něm čekávali na černobrvou kozačku, bázlivě přes něj uhánějící za pomoci svých svěžích, rychlých nožek. Hle, už jen jedna tyč nad studnou s přivázaným kolem z vozu nahoře osaměle trčí k nebi; už i rovina, kterou ujeli, se v dálce zdá horou a všechno sebou zakryla. – Sbohem i dětství, i hry, i všechno, i všechno!

Kapitola druhá

Všichni tři jezdci jeli mlčky. Starý Taras přemýšlel o dávných věcech: míhalo se mu před očima mládí, jeho léta, jeho uplynulá léta, pro která kozák skoro vždycky pláče a chtěl by, aby jeho celý život byl mládím. Myslel na to, koho ze starých druhů potká na Siči. Počítal si, kteří už pomřeli, kteří ještě žijí. Slza mu tiše kulatila na zřítelnici a prošedivělá hlava se mu zasmušile svěsila.

Jeho synové byli zaujati jinými myšlenkami. Ale je třeba povědět víc o jeho synech. Byli dáni ve dvanácti letech do kyjevské akademie, protože všichni vznešení hodnostáři tehdejší doby pokládali za nutnost dát svým dětem vzdělání, ačkoli se tak dělo s tím, aby ho pak docela zapomněli. Byli tehdy, jako všichni nově příchozí do bursy, divocí, vychovaní na svobodě, a tam se obvykle poněkud ohladili a získali jakousi společnou povahu, která je navzájem připodobňovala. Starší, Ostap, začal svou kariéru tím, že hned v prvním roce utekl. Vrátili ho, strašně vymrskali a posadili ke knize. Čtyřikrát zahrabal svůj slabikář do země, a čtyřikrát, když ho nelidsky zedřeli, mu koupili nový. Ale bezpochyby by to zopakoval i popáté, kdyby mu otec nedal slavnostní slib, že ho na celých dvacet let dá do klášterních sloužících, a kdyby nejprve nepřisáhl, že nikdy neuvidí Záporoží, pokud se v akademii nenaučí všem vědám. Je zajímavé, že tohle říkal tentýž Taras Bulba, který spílal vší učenosti a radil, jak už jsme viděli, aby se jí děti vůbec nezabývaly. Od té doby začal Ostap s neobyčejnou pílí sedět nad nudnou knihou a brzy se zařadil mezi nejlepší. Tehdejší způsob vyučování se strašně rozcházel se způsobem života: ty scholastické, gramatické, ré-

torické a logické jemnosti se naprosto nedotýkaly doby, nikdy se nedaly uplatnit a opakovat v životě. K ničemu nemohly přivázat své poznatky, i kdyby byly méně scholastické. Právě tehdejší učenci byli největšími nevědomci, protože byli zcela odtrženi od zkušenosti. A navíc ta republikánská zřízenost bursy, ten strašný počet mladých, statných, zdravých lidí – to vše jim muselo vnuknout činnost docela mimo jejich studijní povinnosti. Tu špatná strava, tu časté tresty hladem, tu rozmanité potřeby, jaké se budí ve svěžím, zdravém a silném mládenci, – to všechno dohromady v nich rodilo onu podnikavost, která se potom rozvíjela na Záporoží. Hladová bursa se potulovala po kyjevských ulicích a nutila všechny k obezřetnosti. Trhovkyně, sedící na trhu, pokaždé zakrývaly rukama své pirohy, bublíky, dýňová semínka jako orlice svá mláďata, jakmile zahlédly procházet bursáka. Konsul, který měl ze své povinnosti dohlížet nad svými podřízenými druhy, měl v šarovarech tak strašné kapsy, že do nich mohl schovat celý krámek zevlující trhovkyně. Ta bursa tvořila zcela zvláštní svět: do vyšších kruhů, složených z polské a ruské šlechty, je nepouštěli. Sám vojvoda, Adam Kysel, i přes dávanou ochranu akademii, je do společnosti neuváděl a přikazoval držet je přísněji. Ostatně tahle rada byla docela zbytečná, protože rektor a profesoři-mniši nešetřili pruty ani bičíky, a často liktoři na jejich rozkaz svoje konsuly tak krutě mrskali, že si ti pak několik týdnů škrabali šarovary. Mnohým z nich to vůbec nevadilo a připadalo jim to jen o něco silnější než dobrá vodka s pepřem; jiné nakonec takové nekončící náplasti strašně omrzely, a utíkali na Záporoží, pokud dokázali najít cestu a nenechali se cestou zajmout. Ostap Bulba, přestože začal s velkou pílí studovat logiku a dokonce teologii, se nikterak nezbavoval nemilosrdných prutů. Přirozeně že to všechno muselo jeho povahu jaksi zocelit a dát jí tu pevnost, která vždycky kozáky vyznačovala. Ostap byl pokládán vždy za jednoho z nejlepších druhů. Zřídkakdy vedl ostatní v odvážných podnicích – obrat cizí sad nebo zahradu, – ale zato vždycky patřil mezi první, kteří přicházeli

pod prapor podnikavého bursáka, a nikdy, v žádném případě, nevyzradil své druhy. Žádné biče ani pruty ho k tomu nemohly přinutit. Byl drsný k jiným popudům než k válce a k rozpustilé pitce; přinejmenším o něčem jiném skoro nikdy nepřemýšlel. Byl rovný k sobě rovným. Měl dobrotu v takové podobě, v jaké jen mohla existovat při takové povaze a v tehdejší době. Hluboce ho dojaly slzy chuderky matky, a jen to jediné ho mátlo a nutilo zamyšleně svěsit hlavu.

Jeho mladší bratr, Andrij, měl city o poznání živější a jaksi víc vyvinuté. Učil se raději a bez toho vypětí, s jakým se obyčejně do věci pouští těžká a silná povaha. Byl větší vynalézavec než jeho bratr; častěji býval vůdcem dost nebezpečného podniku a leckdy se díky svému vynalézavému rozumu uměl vykroutit z trestu, zatímco jeho bratr Ostap odložil všechnu snahu, shodil ze sebe svitku a položil se na podlahu a vůbec nepomýšlel na to prosit o smilování. On také vřel žízní po hrdinském činu, ale spolu s ní byla jeho duše přístupná i jiným citům. Potřeba lásky v něm živě vzplanula, když přešel přes osmnáctý rok. Žena se mu začala častěji vybavovat v horoucích snech; za filozofických disputací ji ustavičně viděl, svěží, černookou, něžnou. Před ním se neustále míhaly její svítící, pevné ňadra, něžná, krásná, celá obnažená paže; i samo šaty, které těsně obemykaly její panenské a zároveň mocné údy, dýchaly v jeho snech jakousi nevyslovitelnou smyslnou slastí. Pečlivě skrýval před svými druhy ta vzrušení vášnivé mladické duše, protože v tehdejším věku bylo pro kozáka hanebné a zahanbující myslet na ženu a lásku, dokud nepoznal bitvu. Vůbec v posledních letech se méně objevoval jako vůdce nějaké tlupy, zato častěji sám bloudíval někde v odlehlém zákoutí Kyjeva, utopeném v třešňových sadech, mezi nízkými domky, které vábivě hleděly do ulice. Někdy zabloudil i do ulice šlechticů, v dnešním starém Kyjevě, kde bydleli maloruští a polští dvořané, a domy byly stavěny s jistou vybíravostí. Jednou, když zevloval, najel na něho skoro kočár jakéhosi polského pána, a kočí sedící na kozlíku s přestrašnými kníry ho pořádně švihl bičem.

Mladý bursák vzkypěl: s šílenou odvahou chytil svou mocnou rukou zadní kolo a kočár zastavil. Ale kočí v obavě z vyúčtování šlehl koně, ti sebou trhli – a Andrij, který měl naštěstí čas odtrhnout ruku, se plácl o zem, přímo obličejem do bláta. Zazněl nad ním nejzvonivější a nejharmoničtější smích. Zvedl oči a spatřil u okna stojící krásku, jakou dosud za celý svůj život nespatřil: černookou a bílou jako sníh, ozářený ranním ruměncem slunce. Smála se z plna hrdla a smích dával oslepivý lesk její oslňující kráse. Ustrnul. Hleděl na ni, docela ztracený, a roztržitě si otíral z tváře bláto, kterým se ještě víc umazával. Kdopak byla ta kráska? Chtěl se dovědět od čeledi, která v hojném zástupu, v bohatém oděvu, stála za bránou a obklopovala mladého hrajícího banduristu. Ale čeleď se rozesmála, jak uviděla jeho umazanou hubu, a nepovažovala ho ani za hodna odpovědi. Nakonec se dozvěděl, že to byla dcera kovenského vojvody, který přijel na čas. Hned v následující noci, s drzostí vlastní jen bursákům, prolezl plotem do zahrady, vyšplhal se po stromě, jehož větve se opíraly přímo o střechu domu; ze stromu přelezl na střechu a komínem krbu se dostal rovnou do ložnice krásky, která v tu chvíli seděla před svíčkou a vyndávala si z uší drahé náušnice. Krásná Polka se tak vyděsila, když najednou před sebou spatřila neznámého člověka, že nemohla pronést ani slovo; ale když viděla, že bursák stojí se sklopenýma očima a od plachosti se neodváží ani pohnout rukou, když v něm poznala toho samého, který se jí před očima plácl o ulici, zmocnil se jí znovu smích. Ostatně na Andrijových rysech nebylo nic strašného: byl velmi hezký. Smála se z plna duše a dlouho se jím bavila. Kráska byla lehkovážná, jak už bývají Polky, ale její oči, oči zázračné, pronikavě jasné, vrhaly pohled dlouhý jako vytrvalost. Bursák nemohl pohnout rukou a byl spoutaný jako v pytli, když dcera vojvody směle přistoupila k němu, nasadila mu na hlavu svůj zářivý diadém, zavěsila mu na rty náušnice a přehodila přes něj mušelínovou průsvitnou šemizetu s pentlemi vyšívanými zlatem. Oblékala ho a prováděla s ním tisíc různých hloupostí s dětskou

nenuceností, jíž se vyznačují lehkovážné Polky, a která ubohého bursáka uvrhla do ještě většího zmatku. Představoval směšnou postavu, s otevřenou pusou, nehybně hledící do jejích oslňujících očí. Zaklepání u dveří v ní probudilo úlek. Rozkázala mu, aby se schoval pod postel, a jakmile neklid pominul, zavolala si služku, zajatou Tatarku, a dala jí příkaz opatrně ho vyvést do zahrady a odtud ho dopravit přes plot. Ale tentokrát se náš bursák přes plot nedostal tak šťastně: probuzený hlídač ho pořádně vzal po nohou, a vybíhající čeleď ho dlouho na ulici bušila, dokud ho rychlé nohy nezachránily. Potom bylo procházet kolem domu velmi nebezpečné, protože vojvodova čeleď byla velmi početná. Ještě jednou ji uviděl v kostele: všimla si ho a velmi příjemně se usmála, jako na dávného známého. Zahlédl ji letmo ještě jedenkrát, a poté kovenský vojvoda brzy odjel, a místo krásné černooké Polky vyhlížela z oken jakási tlustá tvář. Hle, o čem Andrij přemýšlel, se svěšenou hlavou a očima zabořenýma do hřívy koně.

A mezitím step už dávno přijala všechny tři do svého zeleného objetí, a vysoká tráva je obklopila a zakryla, a jen černé kozácké čapky se tu a tam míhaly mezi jejími klasy.

„Hej, hej, hej! Co jste to, hoši, tak zticha?“ řekl konečně Bulba, když se probral ze svého zadumání. „Jako by nějací černí mniši! No, hned, hned! Všechny chmury ať jdou k čertu! Berte do zubů fajfky, zakuřte, pobodněme koně, a leťme tak, aby za námi nedohonil ani pták!“

A kozáci se přitiskli k šíjím koní a zmizeli v trávě. Už ani černé čapky vidět nebylo; jen rychlý blesk stlačované trávy ukazoval jejich běh.

Slunce už dávno vykouklo na vyčištěném nebi a svým oživujícím, teplo rodícím světlem polilo step. Všechno, co v duších kozáků bylo zasmušilého a ospalého, se v mžiku rozletělo; srdce se jim zatřepetala jako ptáci.

Step, čím dál, tím byla krásnější. Tehdy celý jih, celá ta plocha, která tvoří dnešní Novorusí, až k samému Černému moři, byla zelenou, panenskou pustinou. Nikdy pluh neprošel po nezměřitelných vlnách di-

vokých rostlin. Jen koně, kteří se v nich skrývali jako v lese, je vyšlapávali. Nic v přírodě nemohlo být krásnějšího. Celý povrch země se jevil jako zeleno-zlatý oceán, po kterém se rozstříkly miliony různých květů. Skrze tenké, vysoké stvoly trávy prosvítaly modré, blankytné a lila chrpy; žlutý janovec vystřeloval vzhůru pyramidovitý vrcholek; bílý jetelík se slunečníkovitými hlavami strakatil na povrchu; zavátý bůhvíodkud klas pšenice uzrával v houštině. Pod jejich tenkými kořeny se proháněly koroptve a natahovaly krky. Vzduch byl plný tisíce ptačích hvizdů. V nebi nehybně stáli jestřábi s rozprostřenými křídly a nehybně upřenými zraky do trávy. Křik mraku divokých hus, hnoucího se opodál, se odrážel bůhvíkde v dalekém jezeře. Z trávy se zdvihla rozměřenými mávy čejka a nádherně se koupala v modrých vlnách vzduchu. Hle, zmizela ve výšce a mihne se už jen jedinou černou tečkou. Hle, otočila se křídly a zablýskla před sluncem. Čert vás vem, stepi, jak jste krásné! Naši poutníci se jen na pár minut zastavovali k obědu, přičemž desetičlenný oddíl kozáků, který s nimi jel, slézal s koní, odvazoval dřevěné láhve s gorilkou a dýně, které jim sloužily místo nádob. Jedli jen chleba se salem nebo korže, pili jen po jedné čárce, výhradně na posilněnou, protože Taras Bulba nikdy nedovoloval opít se cestou, a pokračovali v cestě až do večera. Večer se celá step úplně změnila. Celá její pestrá plocha byla objata posledním jasným odleskem slunce a pozvolna temněla, takže bylo vidět, jak po ní přebíhá stín, a tráva černala do temně zelena; výpary stoupaly hustěji, každý květ, každá bylinka vydávaly ambru, a celá step se dýmala vůní. Na nebi, modrotmavém, byly jako obrovským štětcem naplácány široké pruhy z růžového zlata; občas běleli chomáče lehkých a průzračných oblak, a svěží, svůdný, jak mořská vlna, vánek sotva pohyboval vrcholky trávy a stěží se dotýkal líc. Celá hudba, která naplňovala den, utichala a vystřídala se jinou. Pestří sysli se vyplazovali ze svých děr, stavěli se na zadní tlapky a oznamovali step hvizdem. Cvrčení koníků se stávalo slyšitelnější. Někdy se z nějakého osamělého jezera ozval křik labutě a jako

stříbro se odrazil ve vzduchu. Poutníci se zastavovali uprostřed polí, volili nocleh, zapalovali oheň a stavěli na něj kotlík, v kterém si vařili kuliš; pára se oddělovala a kose dýmala ve vzduchu. Po večeři kozáci uléhali spát a nechávali spoutané koně, aby se po trávě pásli. Rozestlali se na svitkách. Dívaly se na ně přímo noční hvězdy. Slyšeli svým uchem celý nespočetný svět hmyzu, který naplňoval trávu, všechen jeho praskot, hvizd, křik; všechno to zvučně znělo uprostřed noci, čistilo se ve svěžím nočním vzduchu a doléhalo k sluchu harmonicky. Když se někdo z nich načas zdvihl a vstal, zdála se mu step posetá blyštícími se jiskrami svítivých červů. Někdy se noční nebe na různých místech osvětlovalo dalekou záplavou od vypalovaného suchého rákosí po lukách a řekách, a temný průvod labutí, letících k severu, se najednou osvětlil stříbrno-růžovým světlem, a tehdy se zdálo, že po temném nebi letí červené šátky.

Poutníci jeli bez jakýchkoli dobrodružství. Nikde nenarazili na stromy, pořád tatáž nekonečná, svobodná, nádherná step. Jen občas se opodál modraly vršky vzdáleného lesa, který se táhl po březích Dněpru. Jen jednou Taras ukázal synům na malou tečku, černající se v dálce v trávě, se slovy: „Hleďte, dětičky, tamhle cválá Tatar!“ Malá hlavička s kníry na ně zdáli upřela úzké oči, pročichla vzduch jako honící pes a jako srna zmizela, když viděla, že kozáků je třináct. „A tak, děti, zkuste Tatara dohonit!... A ani to nezkoušejte – věčně ho nedohoníte: má koně rychlejšího, než je můj Čort.“ Přesto si však Bulba dal pozor, protože se obával někde skryté zálohy. Dojeli k malé říčce, zvané Tatarka, která se vlévá do Dněpru, vrhli se s koňmi do vody a dlouho jí plavali, aby zakryli stopu, a teprve pak, když vylezli na břeh, pokračovali dál v cestě. Za tři dny potom už byli nedaleko místa, které bylo cílem jejich jízdy. Ve vzduchu najednou zachladilo; ucítili blízkost Dněpru. Hle, blýská se v dáli a temným pruhem se odlišuje od obzoru. Vál chladnými vlnami a rozkládal se blíž, blíž, až nakonec objímal půl celé zemské plochy. Bylo to to místo Dněpru, kde on, dosud stísněný

peřejemi, dostal konečně své a hučel jako moře, rozlit podle libosti; kde ostrovy vržené do jeho středu ho vytlačovaly ještě dál ze břehů a jeho vlny se stlaly po samé zemi, aniž narážely na skály nebo vyvýšeniny. Kozáci slezli s koní, vstoupili na prám a po třech hodinách plavby už byli u břehů ostrova Chortycja, kde tehdy ležela Sič, která tak často měnila své sídlo. Hromada lidí se na břehu hádala s převozníky. Kozáci upravili koně. Taras se napřímil, utáhl si pevněji pás a hrdě si přejel rukou po knírech. Jeho mladí synové se také prohlíželi od hlavy k patě s jakousi bázní a nejasnou slastí, a všichni spolu vjeli do předměstí, které leželo necelou půl versty od Siče. Při jejich vjezdu je ohlušilo padesát kovářských kladiv, jež tloukla v pětadvaceti kovárnách pokrytých drnem a vykopaných v zemi. Silní koželuhové seděli pod stříškami zápraží na ulici a svýma statnýma rukama mnuli hovězí kůže. Kramáři pod stánky seděli u hromad křemenů, křesadel a prachu. Armén rozvěsil drahé šátky. Tatar obracel na rožních beraní placičky s těstem. Žid s předkloněnou hlavou cedil ze sudu gorilku. Ale první, kdo jim přišel do cesty, byl Záporožec, který spal přímo uprostřed cesty s rozhozenýma rukama a nohama. Taras Bulba se nemohl nezastavit a nekochat se jím.

„Ech, jak se nádherně rozprostřel! Fuj, jaká je to parádní figura!“ řekl a zastavil koně. Vskutku to byl obraz dost smělý: Záporožec se jako lev rozvalil na cestě. Jeho hrdě zahozený čub pokrýval půl aršínu země. Šarovary z alového drahého sukna byly umazány od dehtu, aby na nich byla patrná plná pohrdlivá nedbalost. Když se nad ním Bulba pokochal, probíral se dál skrze těsnou ulici, zahrazenou řemeslníky, kteří tu rovnou provozovali své řemeslo, a lidmi všech národů, kteří naplňovali toto předměstí Siče, podobné jarmarku a oblékající i krmící Sič, jež uměla jen bavit a střílet z pušek.

Konečně prošli předměstím a uviděli několik rozházených kurinů, pokrytých drnem anebo, po tatarsku, plstí. Některé byly obsazeny děly. Nikde nebylo vidět plotu ani těch nízkých domků se stříškami na

nízkých dřevěných sloupcích, jaké byly v předměstí. Malý val a záseka, kterých naprosto nikdo nestřežil, prozrazovaly strašnou bezstarostnost. Několik statných Záporožců, kteří leželi s dýmkami v zubech přímo na cestě, se na ně dost lhostejně podívalo a z místa se nehnulo. Taras opatrně se syny mezi nimi projel se slovy: „Zdrávi buďte, pánové!“ „Zdrávi buďte i vy!“ odpovídali Záporožci. Všude, po celém poli, se v malebných hloučcích pestřil lid. Po jejich sešlých tvářích bylo vidět, že všichni byli zocelení v bitvách, zkusili všelijaké strázně. Hle, tady je ta Sič! Hle, to je hnízdo, odkud vylétají ti všichni hrdí a silní jako lvi! Hle, odkud se rozlévá vůle a kozáctví po celé Ukrajině! Poutníci vyjeli na obrovské náměstí, kde se obvykle shromažďovala rada. Na velkém převráceném sudu seděl Záporožec bez košile; držel ji v rukou a pomalu na ní zašíval díry. Zase jim přehradil cestu celý zástup muzikantů, uprostřed nichž tančil mladý Záporožec, čapku si čertovsky posadil nabok a vyhazoval ruce. Vykřikoval jen: „Hrejte živěji, muzikanti! Nešetři, Fomo, gorilku pro pravoslavné křesťany!“ A Foma, s podlitým okem, naléval bez počtu každému, kdo přistoupil, obrovský korbel. Kolem mladého Záporožce ještě čtyři staří tepali nohama drobně a hbitě, vrhali se jako vír stranou, skoro až muzikantům nad hlavy, a najednou klesli a dřepčácky se nesli v přísadu a ostře a tvrdě bušili svými stříbrnými podkovami do pevně udupané země. Země duněla do celého okolí a ve vzduchu daleko doléhaly hopaky a tropaky, vybíjené zvonivými podkovami bot. Ale jeden víc než všichni křičel a letěl v tanci za ostatními. Čuprina mu vlála ve větru, celá pevná hruď byla odhalená; teplý zimní kožich si natáhl do rukávů, a pot se z něho lil jako z vědra. „Tak si aspoň sundej ten kožich!“ řekl konečně Taras. „Vidíš, jak je ti vedro!“ „Nemožno!“ křičel Záporožec. „Pročpak?“ „Nemožno; já mám takovou povahu: co svleču, to propiju.“ A čapka na mládenci už dávno nebyla, ani pás na kaftanu, ani vyšívaný šátek: všechno šlo, kam patřilo. Zástup se čím dál víc rozrůstal; k tančícím se přidávali další, a nebylo možno bez vnitřního pohnutí vidět, jak celý

zástup dupal ten nejsvobodnější, nejzuřivější tanec, jaký kdy svět viděl, a který podle svých mocných vynálezců nesl jméno kozáček.

„Ech, kdyby nebylo koně!“ zvolal Taras. „Vrhl bych se, u Boha, vrhl bych se sám do tance!“ A mezitím se mezi lidem začali objevovat i rozvážní, pro zásluhy celou Sičí vážení, prošedivělí staří čubové, bývalí nejednou staršinové. Taras brzy potkal množství známých tváří. Ostap a Andrij slyšeli jen pozdravy: „A, to jsi ty, Pečerico! Buď zdráv, Kozolupe!“ „Odkud tě sem Bůh nese, Tarasi?“ „Jak ses sem dostal, Doloto?“ „Zdráv, Kirdjugu! Zdráv, Hustyji! Copak jsem si myslel, že tě uvidím, Řemene?“ A rytíři sešlí z celého rozpustilého světa východní Rusi se vzájemně líbali, a tu se nesly otázky: „A co Kasjan? Co Borodavka? Co Koloper? Co Pidsytok?“ A slyšel jen jako odpověď Taras Bulba, že Borodavka je oběšen v Tolopanu, že Koloperovi stáhli kůži pod Kyzykirmenem, že Pidsytkova hlava je nasolená v sudu a odvezená až do samého Cařihradu. Svěsil hlavu starý Bulba a zadumaně řekl: „Dobří to byli kozáci!“

Kapitola třetí

Už téměř týden žil Taras Bulba se svými syny na Siči. Ostap a Andrij se vojenskou školou příliš nezabývali. Sič se neráda obtěžovala vojenským cvičením a nerada ztrácela čas; mladík se tu vychovával a vzdělával pouze zkušeností, uprostřed samého rozpálení bitev, které proto byly skoro neustávající. Mezidobí kozáci pokládali za nudné trávit studiem jakékoli disciplíny, snad kromě střelby do terče a občas jízdy na koni a honby za zvěří ve stepích a lukách; všechen ostatní čas se dával hýření – znamení širokého rozmachu duševní svobody. Celá Sič představovala neobyčejný úkaz. Byla to jakási nepřetržitá hostina, bál, který začal hlučně a ztratil svůj konec. Někteří se věnovali řemeslům, jiní měli krámky a obchodovali; ale většina hýřila od rána do večera, pokud v kapsách zněly peníze a nabytý majetek ještě nepřešel do rukou kramářů a šenkýřů. Ta obecná hostina měla v sobě cosi okouzlujícího. Nebyla to nějaká tlupa pijáků, kteří se opíjejí z hoře, ale prostě jakési zuřivé rozpustilé veselí. Každý příchozí sem zapomínal a odhazoval všechno, co ho dosud zajímalo. Odplivl si, dá se říci, na všechno minulé a se žárem fanatika se oddával svobodě a druhu takových, jaký byl sám, kteří neměli ani příbuzné, ani kout, ani rodinu, krom svobodné oblohy a věčné hostiny své duše. To rodilo tu zuřivou veselost, která by se nemohla narodit z žádného jiného pramene. Vyprávění a žvanění, které bylo možno slyšet mezi shromážděným zástupem lenivě odpočívajícím na zemi, byla často tak směšná a dýchala takovou silou živého vyprávění, že stačilo mít jen onu chladnokrevnou vnějškovost Záporožce, aby člověk po celou tu dobu zachoval nehybný vý-

raz tváře a ani okem nemrkl – ostrý rys, kterým se dodnes odlišuje od svých ostatních bratrů jižní Rus. Veselí bylo opilé, hlučné, ale přes všechno to nebyla ponurá krčma, kde se v temně znetvořených rysech veselí člověk zapomíná; byl to úzký kruh školních druhů. Rozdíl byl jen v tom, že místo sezení za ukazovátkem a hloupých řečí učitele podnikali vpád na pěti tisících koních; místo louky, na které se hrával míč, měli nestřežené, bezstarostné hranice, u nichž Tatar ukazoval svou rychlou hlavu, a nehybně, přísně se díval Turek v zeleném turbanu. Rozdíl v tom, že místo nucené vůle, která je spojila ve škole, oni sami od sebe vrhli otce i matku a utekli ze svých rodičovských domovů; že zde byli ti, kterým se už kolem krku točil provaz, a kteří místo bledé smrti uviděli život, a život v celé jeho rozpustilosti; že zde byli ti, kteří podle vznešeného zvyku nedokázali v kapse udržet ani kopějku; že zde byli ti, kteří dosud červoněc považovali za bohatství, a kterým se díky arendářům-Židům daly kapsy vyvrátit, aniž by cokoli vypadlo. Byli zde všichni bursáci, kteří nesnesli akademické pruty a kteří si ze školy neodnesli jediné písmeno; ale spolu s nimi tu byli i ti, kdo věděli, co je to Horatius, Cicero a římská republika. Byla tu spousta těch důstojníků, kteří potom vynikali v královských vojscích; bylo tu množství zkušených, vzdělaných partyzánů, kteří měli vznešené přesvědčení si myslet, že je jedno, kde válčit, hlavně že se válčí, protože se vznešenému člověku nesluší být bez bitvy. Mnoho jich tu bylo takových, kteří přišli na Sič proto, aby pak mohli říci, že na Siči byli, a už se cítili být zocelenými rytíři. Ale kdo tu nebyl? Tato zvláštní republika byla právě potřebou toho věku. Milovníci vojenského života, zlatých pohárů, bohatých brokátů, dukátů a reálů mohli zde kdykoli najít práci. Jen zbožňovatelé žen tu nemohli najít nic, protože ani v předměstí Siče se neodvážila objevit jediná žena. Ostapovi a Andrijovi přišlo nesmírně zvláštní, že se před jejich očima na Sič přivalila spousta lidí, a nikdo se jich ani nezeptal, odkud jsou, kdo jsou a jak se jmenují. Přicházeli sem, jako by se vraceli do svého vlastního domu, z něhož teprve před

hodinou vyšli. Nový příchozí šel jen ke košovému, který obyčejně říkal: „Buď zdráv! Tak co, věříš v Krista?“ „Věřím!“ odpovídal příchozí. „A v svatou Trojici věříš?“ „Věřím!“ „A chodíš do kostela?“ „Chodím!“ „A tak se pokřižuj!“ Příchozí se křižoval. „No, dobře,“ odpovídal košovoj. „Jdi si, do kterého kurinu sám chceš.“ Tím končil celý obřad. A celá Sič se modlila v jediném kostele a byla připravena ho bránit do poslední kapky krve, i když nechtěla ani slyšet o postu a zdrženlivosti. Jen podněcováni silnou ziští se Židé, Armeni a Tataři odvažovali žít a obchodovat na předměstí, protože Záporožci nikdy neměli rádi smlouvání, a kolik ruka vytáhla z kapsy peněz, tolik taky zaplatili. Ostatně úděl těchto zištiplných kramářů byl velmi žalostný. Byli podobni těm, kteří se usazovali u úpatí Vesuvu, protože jen co Záporožcům došly peníze, rozbili jim ti rozpustilí mládenci krámky a brali vždycky zadarmo. Sič se skládala z víc než šedesáti kurinů, které se velmi podobaly samostatným, nezávislým republikám, a ještě víc se podobaly škole a burse dětí žijícím na všem hotovém. Nikdo nic nevlastnil ani si nic u sebe nenechával. Všechno měl v rukou kurennij ataman, který kvůli tomu obvykle nesl jméno otec. Měl v rukou peníze, šaty, všechnu stravu, salamatu, kašu a dokonce i topení; dávali mu peníze do úschovy. Nejednou vznikala rvačka mezi kurinem a kurinem. V takovém případě se věc hned dostala ke rvačce. Kuriny pokrývaly náměstí a pěstmi si lámaly navzájem boky, dokud jedni nepřemohli ty druhé a nezískali vrch, a tehdy začínalo hýření. Taková byla ta Sič, která měla tolik lákadel pro mladé lidi. Ostap a Andrij se vrhli s veškerou prudkostí mládí do toho rozpustilého moře a zapomněli v mžiku i na otcovský dům, i na bursu, i na všechno, co dosud rozechvívalo duši, a oddali se novému životu. Všechno je zajímalo: rozpustilé zvyky Siče i jednoduchá správa a zákony, které jim leckdy připadaly dokonce příliš přísné uprostřed takové svévolné republiky. Když se kozák dopustil krádeže, ukradl nějakou maličkost, pokládalo se to už za zahanbení celého kozáctva: toho ničemu přivazovali k pranýři a kladli vedle něho

palici, kterou měl každý kolemjdoucí povinnost ho udeřit, až ho tak nakonec ubili k smrti. Toho, kdo nezaplatil dluh, přikovali řetězem k dělu, kde musel sedět tak dlouho, dokud se někdo z druhů nerozhodl ho vykoupit a dluh za něj zaplatit. Ale největší dojem na Andrije udělala strašná poprava stanovená za vraždu. Hned při něm vykopali jámu, spustili do ní živého vraha, nad něj postavili rakev s tělem jím zavražděného a potom oba zasypali hlínou. Ještě dlouho se mu pak zdál ten strašný popravčí obřad, a stále se mu zjevoval ten zaživa zasypaný člověk spolu s hrůznou rakví.

Brzy se oba mladí kozáci dostali u kozáků do dobré pověsti. Často spolu s ostatními druhy z kurinu, a někdy s celým kurinem a sousedními kuriny, vyjížděli do stepi střílet nespočetná hejna všech možných stepních ptáků, jelenů a koz, nebo chodili na jezera, řeky a protoky, přidělené losem každému kurinu, házet nevody a sítě a tahat bohaté úlovky na stravu celého svého kurinu. I když tu nebyla věda, na které se zkouší kozák, přesto se už mezi ostatními mladými vyznamenávali přímou odvahou a šťastnou rukou ve všem. Hbitě a přesně stříleli do terče, přeplouvali Dněpr proti proudu – věc, za kterou byl nováček slavnostně přijímán do kozáckých kruhů. Ale starý Taras jim chystal jinou činnost. Takový zahálčivý život mu nebyl po srdci – chtěl opravdový skutek. Pořád vymýšlel, jak Sič zvednout k nějakému odvážnému podniku, kde by si rytíř mohl pořádně vyrazit. Konečně jednoho dne přišel ke košovému a řekl mu rovnou:

„Tak co, košovoj, nebyl by čas, aby si Záporožci vyrazili?“

„Není kam vyrazit,“ odpověděl košovoj, vyňal z úst malou dýmku a odplivl si stranou.

„Jak že není kam? Dá se jít na Turky nebo na Tatary.“

„Nemožno ani do Turek, ani do Tatarů,“ odpověděl košovoj a opět klidně vzal do úst svou dýmku.

„Jak že nemožno?“

„Tak. Slíbili jsme sultánovi mír.“

„Vždyť je to basurman: a Bůh i Písmo svaté přikazují basurmany tlouci.“

„Nemáme na to právo. Kdybychom nebyli přísahali svou vírou, snad by to šlo; ale teď ne, nemožno.“

„Jak že nemožno? Jak to říkáš: nemáme právo? Vždyť mám dva syny, oba mladé lidi. Ještě ani jeden z nich nebyl ve válce, a ty říkáš, že nemáme právo; že Záporožci nemají jít.“

„No, tak se nesluší.“

„Tak se tedy sluší, aby nadarmo mařila kozácká síla, aby člověk zahynul jako pes, bez dobrého skutku, aby ani vlasti, ani celému křesťanstvu z něho nebyl žádný užitek? Tak nač tedy žijeme, nač k čertu žijeme, vysvětli mi to. Jsi moudrý člověk, ne pro nic za nic tě zvolili za košového, vysvětli mi, nač žijeme?“

Košovoj na tuhle otázku neodpověděl. Byl to umíněný kozák. Chvíli mlčel a pak řekl: „A války přesto nebude.“

„Tak tedy války nebude?“ zeptal se znovu Taras.

„Ne.“

„Tak už se o tom není ani co bavit?“

„A ani přemýšlet.“

„Počkej, čertova pěsti!“ řekl si Bulba pro sebe. „Ty budeš vědět, co jsem zač!“ A hned se rozhodl se košovému pomstít.

Když se smluvil s jedním i s druhým, uspořádal všem pitku, a zpití kozáci, několik lidí, vyvalili se rovnou na náměstí, kde byly přivázané ke sloupu kotle, do kterých se obvykle tloukl svolávací znak na radu. Protože nenašli paličky, které se vždy chovaly u dovbyše, chytli každý v ruce po polenu a začali do nich bušit. Na buchot nejdřív přiběhl dovbyš, vysoký člověk s jediným okem, přesto však hrozně rozespalý.

„Kdo se opovažuje tlouct do kotlů?“ zakřičel.

„Mlč! Vezmi si své paličky a buš, když ti to říkají!“ odpověděli opilí staršinové.

Dovbyš okamžitě vyňal z kapsy paličky, které si vzal s sebou, protože velmi dobře věděl, jak podobné případy končí. Kotle zahřměly – a na náměstí se jako čmeláci začaly sbíhat černé houfy Záporožců. Všichni se shromáždili do kruhu, a po třetím úderu se konečně objevili staršinové: košovoj s palicí v ruce, znamením svého úřadu, soudce s vojskovou pečetí, písař s kalamářem a esaul s žezlem. Košovoj i staršinové sňali čapky a klaněli se na všechny strany kozákům, kteří hrdě stáli, opírajíce se rukama o boky.

„Co má znamenat toto shromáždění? Co chcete, pánové?“ řekl košovoj. Spílání a výkřiky mu nedaly promluvit.

„Polož palici! Polož, čertův synu, hned polož palici! Nechceme tě dál!“ křičeli ze zástupu kozáci. Někteří z vystřízlivělých kurinů se, jak se zdálo, chtěli bránit; ale kuriny, opilé i střízlivé, přešly k pěstem. Křik a hluk se stal obecným.

Košovoj chtěl promluvit, ale vida, že rozzuřený, svévolný zástup by ho za to mohl utlouct k smrti, jak se ve podobných případech skoro vždy stávalo, poklonil se velmi hluboko, položil palici a zmizel v zástupu.

„Rozkazujete, pánové, abychom i my složili odznaky úřadu?“ řekli soudce, písař a esaul a chystali se hned položit kalamář, vojskovou pečeť a žezlo.

„Ne, vy zůstaňte!“ zakřičeli ze zástupu. „Potřebovali jsme jen vyhnat košového, protože je to baba, a potřebujeme za košového chlapa.“

„Koho tedy teď zvolíte za košového?“ řekli staršinové.

„Kukubenka zvolit!“ křičela jedna část. „Nechceme Kukubenka!“ křičela druhá. „Je ještě moc mladý, ještě mu neoschlo mléko!“

„Šilo ať je atamanem!“ křičeli jedni. „Šila posadit za košového!“

„Šídlo ti do zad!“ křičel se spíláním dav. „Jaký je to kozák, když se, ten psí syn, protáhl jako Tatar? K čertu v pytli s opilcem Šilem!“

„Borodatého, Borodatého posadíme za košového!“

„Nechceme Borodatého! K čertově matce s Borodatým!“

„Volejte Kirdjaga!“ pošeptal Taras Bulba několika kozákům.

„Kirdjaga! Kirdjaga!“ křičel dav. „Borodatého! Borodatého! Kirdjaga! Kirdjaga! Šila! K čertu se Šilem! Kirdjaga!“

Všichni kandidáti, jak slyšeli vyslovit svá jména, hned vystoupili z davu, aby nedali žádný důvod si myslet, že by si pomáhali osobní účastí při volbě.

„Kirdjaga! Kirdjaga!“ hřmělo silněji než ostatní. „Borodatého!“ Věc začali dokazovat pěstmi, a Kirdjaga zvítězil.

„Jděte pro Kirdjagu!“ křičeli. Asi deset kozáků se hned z davu oddělilo; někteří z nich se stěží drželi na nohou, – tak se stačili naložit, – a šli rovnou ke Kirdjagovi, aby mu oznámili, že byl zvolen.

Kirdjaga, i když velmi starý, přesto moudrý kozák, dávno už seděl ve svém kurinu, jako by nevěděl o ničem, co se dělo. „Co, pánové, co potřebujete?“ zeptal se.

„Pojď, zvolili tě za košového!“

„Smilujte se, pánové!“ řekl Kirdjaga. „Kde bych byl hoden takové cti! Kde bych já měl být košovým! Ani rozum mi na vedení takového úřadu nestačí. Copak už se v celém vojsku nenašel nikdo lepší?“

„Pojď, povídáme ti!“ křičeli Záporožci. Dva z nich ho chytli pod pažemi, a jak se ani nohama nebránil, byl konečně dotažen na náměstí, provázen spíláním, strkáním zezadu pěstmi, kopanci a napomínáním: „Nevzpírej se, čertův synu! Přijmi čest, pse, když ti ji dávají!“ Tak byl Kirdjaga uveden do kozáckého kruhu.

„Tak co, pánové?“ provolali do celého lidu ti, kdo ho přivedli. „Souhlasíte, aby byl tento kozák u nás košovým?“

„Všichni souhlasíme!“ zakřičel dav, a od toho křiku dlouho duněla celá pláň.

Jeden ze staršinů vzal palici a podal ji nově zvolenému košovému. Kirdjaga podle zvyku hned odmítl. Staršina mu ji podával podruhé. Kirdjaga odmítl i podruhé, a teprve napotřetí palici vzal. Povzbudivý křik se rozlehl po celém davu, a daleko znovu zahučela od kozáckého

křiku celá pláň. Tehdy ze středu lidu vystoupili čtyři nejstarší, šedoúsí a šedočubí kozáci (příliš staří na Siči nebyli, neboť nikdo ze Záporožců neumíral svou smrtí) a každý nabral do ruky hlíny, která tou dobou po nedávném dešti rozmokla v bláto, a položili mu ji na hlavu. Z hlavy mu stékala mokrá hlína, tekla po knírech i po tvářích a celou tvář mu umazala blátem. Ale Kirdjaga stál, aniž se pohnul, a děkoval kozákům za prokázanou čest. Tak skončila ta hlučná volba, ze které, kdo ví, zda měli ostatní takovou radost jako Bulba, nejprve proto, že se pomstil prvnímu košovému, a potom proto, že Kirdjaga byl jeho starý druh a bývával s ním v jedněch a týchž pozemních i námořních taženích a dělili se o drsnost a námahu bojového života. Dav se hned rozprchl slavit volbu, a strhlo se hýření, jaké ještě dosud Ostap a Andrij nikdy nespatřili. Všechny krčmy byly vyrabovány; med, gorilka a pivo se brali prostě, bez peněz; šenkýři byli rádi, že sami zůstali celí. Celá noc proběhla ve výkřicích a písních, které oslavovaly hrdinské skutky. A vycházející měsíc ještě dlouho viděl houfy muzikantů, které procházely ulicemi, bandury, turbany, kulaté balalajky a kostelní zpěváky, které si na Siči drželi na zpívání v kostele a na oslavu záporožských skutků. Nakonec začaly chmel a únava přemáhat pevné hlavy. A bylo vidět, jak se tu i onde pomalu valí kozák. Tam druh, který objal druha, až se oba dojali a dokonce i oba rozplakali, se spolu káceli na zem. Tam se v hromadě ukládalo celé hejno; jinde vybíral kdosi, jak by si pohodlněji lehl, a lehl si rovnou na dřevěnou kládu. Poslední, který byl pevnější, ještě vedl jakési nesouvislé řeči; nakonec i jeho podkosila chmelná síla, a i on padl – a usnula celá Sič.

Kapitola čtvrtá

A druhého dne už Taras Bulba radil s novým košovým, jak by Záporožce zvednout k nějakému skutku. Košovoj byl moudrý a chytrý kozák, znal Záporožce skrz naskrz, a nejdřív řekl: „Nemožno přísahu porušit, nikterak nemožno.“ A pak, chvíli mlčky, dodal: „Nic, dá se to; přísahu neporušíme, ale něco si vymyslíme. Jen ať se lid shromáždí, ne na můj rozkaz, ale prostě ze své vlastní vůle. Vy už víte, jak to udělat. A my se staršiny hned přiběhneme na náměstí, jako bychom o ničem nevěděli.“

Neuplynula ani hodina po jejich rozhovoru, a už znovu zahřměly kotle. Hned se našli i opilí a nerozumní kozáci. Milion kozáckých čapek se najednou vysypal na náměstí. Zdvihl se hovor: „Kdo?... Nač?... Z jakého důvodu se tlouklo?“ Nikdo neodpovídal. Nakonec, tu i onde se začalo ozývat: „Hle, jak nadarmo mizí kozácká síla: není válka!... Hle, staršinové se úplně oddali lenosti, oči jim zarostly tukem!... Není, jak vidno, pravdy na světě!“ Ostatní kozáci nejprve poslouchali, a potom sami začali mluvit: „A opravdu, žádné pravdy na světě není!“ Staršinové vypadali ohromeni takovými řečmi. Nakonec vyšel kupředu košovoj a řekl: „Dovolte, pánové Záporožci, abych promluvil!“

„Promluv!“

„Hle, řeč teď, pánové dobrodinci, jde o toto, a vy to možná sami víte lépe, že mnozí Záporožci se zadlužili v šencích u Židů i u svých bratrů tak, že jim už žádný čert nedůvěřuje. Potom zase řeč půjde o tom, že je mnoho takových hochů, kteří ještě ani neviděli na vlastní oči, co je to válka, – a mladý člověk přitom, sami to víte, pánové, bez války ne-

může být. Jaký je to Záporožec, když ještě ani jednou nezatloukl basurmana?“

„Dobře mluví,“ pomyslel si Bulba.

„Nemyslete si ovšem, pánové, že to říkám proto, abych porušil mír: chraň Bůh! Jen tak to říkám. Vždyť u nás máme chrám Boží – hřích by bylo říci, co to je: tolik let už, jak milostí Boží stojí Sič, a dodnes ne že by venkovní strana kostela, ale ani vnitřní obrazy nejsou nijak ozdobené. Aspoň jim kdyby někdo napadl stříbrný ornát vykovat! Dostali, co jim leckterý kozák odkázal v závěti. A i to, co dávali, bylo chudé, protože za svého života skoro všechno propili. Takže tuhle řeč nevedu k tomu, abychom začali válku s basurmany: neboť jsme slíbili sultánovi mír, a byl by to pro nás velký hřích, protože jsme přísahali po svém zákoně.“

„Co to blábolí?“ řekl si pro sebe Bulba.

„Ano, jak vidíte, pánové, válku začít nelze. Rytířská čest nedovolí. A podle svého chudého rozumu, mám za to toto: pustit s čluny jen mladé, ať trochu pošarpají břehy Natolie. Jak si myslíte, pánové?“

„Veď, veď všechny!“ zakřičel ze všech stran dav. „Za víru jsme hotovi položit hlavy!“

Košovoj se vyděsil; vůbec nechtěl pozdvihnout celé Záporoží: porušit mír mu v tomto případě připadalo věcí nespravedlivou. „Dovolte, pánové, ještě jednu řeč?“

„Dost!“ křičeli Záporožci. „Lépe to neřekneš!“

„Když je tak, ať je tak. Já jsem služebník vaší vůle. Je známo, a z Písma je známo, že hlas lidu je hlas Boží. Moudřeji nelze vymyslet, než co vymyslel všechen lid. Jen tolik: víte, pánové, že sultán nenechá bez trestu to potěšení, kterým se potěší naši mládenci. A my bychom byli zatím pohotově, s čerstvými silami, a nikoho bychom se nebáli. A za jejich nepřítomnosti může i tatarská cháska zaútočit: ti, turečtí psi, přímo do očí se nevrhnou a hostiteli do domu si netroufají přijít, ale zezadu kousnou do pat, a bolestivě kousnou. A když už přišlo na to

mluvit pravdu, nemáme ani tolik člunů v záloze, ani tolik prachu namletého, aby bylo možno všichni vyrazit. Jinak já, prosím, jsem rád: jsem služebník vaší vůle."

Chytrý ataman zmlkl. Houfy se začaly dohadovat, kurenní atamanové se radili; opilců bylo naštěstí málo, a proto se rozhodli uposlechnout rozumné rady.

V tutéž chvíli se několik lidí vydalo na protější břeh Dněpru, do vojskové skarbnice, kde se v nepřístupných skrýších, pod vodou a v rákosí, chovala vojsková pokladna a část zbraní dobytých u nepřítele. Všichni ostatní se vrhli ke člunům, prohlíželi je a připravovali na cestu. V mžiku se břeh naplnil zástupem lidí. Několik tesařů se objevilo se sekerami v rukou. Staří, osmahlí, širokoplecí, statnonozí Záporožci, s prošedivělými i černými kníry, vyhrnuli šarovary a stáli po kolena ve vodě a tahali čluny od břehu pevným lanem. Ostatní vláčeli hotové, suché trámy a různé dřevo. Tam oplášťovali člun deskami; tam ho obraceli dnem vzhůru, konopatili a smolili; tam přivazovali k bokům jiných člunů, podle kozáckého zvyku, svazky dlouhého rákosí, aby čluny nebyly zatopeny mořskou vlnou; tam, daleko stranou, po celém pobřeží rozkládali ohně a v měděných kotlích vařili smolu na zalévání lodí. Zkušení a staří poučovali mladé. Buchot a pracovní křik se zvedal po celém okolí; živý břeh se celý kolébal a pohyboval.

V tu dobu začal velký prám přirážet ke břehu. Hromada lidí stojící na něm už zdáli mávala rukama. Byli to kozáci v rozdrbaných svitkách. Nepořádný oděv – mnozí neměli na sobě nic kromě košile a kratičké dýmky v zubech – ukazoval, že buď právě unikli nějaké pohromě, anebo se tak zapili, že propili všechno, co jen měli na těle. Z jejich středu se oddělil a postavil se dopředu podsaditý, širokoplecí kozák, člověk asi padesáti let. Křičel a mával rukou víc než všichni, ale v hluku práce a výkřiků nebylo jeho slova slyšet.

„S čím jste přijeli?" zeptal se košovoj, když se prám přibližoval ke břehu. Všichni dělníci zastavili své práce, zvedli sekery a dláta, přeru-

šili bušení a dívali se v očekávání.

„S bědou!“ zakřičel z prámu podsaditý kozák.

„S jakou?“

„Dovolte, pánové Záporožci, abych promluvil?“

„Mluv!“

„Nebo chcete snad svolat radu?“

„Mluv, všichni tu jsme.“ Celý břeh se stěsnal do jedné hromady.

„A vy jste snad neslyšeli, co se děje na Hetmanštině?“

„A co?“ pronesl jeden z kurenních atamanů.

„Hej! co? Vidno, Tatar vám klejtuchem zacpal uši, že nic neslyšíte.“

„Mluv, co se tam děje?“

„A to se děje, že co jsme se narodili a nechali se pokřtít, ještě jsme neviděli něco takového.“

„Tak mluv, co se děje, psí synu!“ zakřičel jeden ze zástupu, jak bylo vidět, ztratil trpělivost.

„Takový čas teď nastal, že svaté kostely už nejsou naše.“

„Jak že nejsou naše?“

„Teď je mají Židé v arendě. Nezaplatíš-li Židovi napřed, nelze ani sloužit mši.“

„Co to blábolíš?“

„A nepoloží-li ten nekřesťanský Žid svou nečistou rukou znamení na svaté pasce, nelze ani svěcenou pasku světit.“

„Lže, pánové bratři, nemůže být, aby nečistý Žid pokládal znamení na svatou pasku!“

„Poslouchejte!... ještě vám nepovím to pravé: a kněží jezdí teď po celé Ukrajině v taratajkách. A ne že jezdí v taratajkách, ale to je bída, že nezapřáhají už koně, ale prostě pravoslavné křesťany. Poslouchejte! ještě to pravé nepovím: už, říkají, Židovky si šijí sukně z popovských ornátů. Takové věci se dějí na Ukrajině, pánové! A vy tady sedíte na Záporoží a hýříte, a vidno, Tatar vám tak nahnal strachu, že u vás už není ani očí, ani uší – nic není, a neslyšíte, co se děje na světě.“

„Stůj, stůj!“ přerušil ho košovoj, který dosud stál se zabořenýma očima do země, jako všichni Záporožci, kteří se ve vážných věcech nikdy nedávali prvnímu popudu, ale mlčeli a mezitím v tichu shromažďovali hrozivou sílu rozhořčení. „Stůj! a já taky řeknu slovo. A co jste vy, – takhle i jinak by zbil čert vašeho otce! – co jste vy dělali? Snad jste neměli šavle? Jak jste tak mohli dopustit takovou nepravost?“

„Hej, jak jsme dopustili takovou nepravost! A zkusili byste to, když jen Lechů bylo padesát tisíc, a – aby nedošlo k hříchu zamlčet – byli i mezi našimi psi, kteří přijali jejich víru.“

„A váš hetman, a vaši plukovníci co dělali?“

„Narobili plukovníci takových věcí, že Bůh dej, aby to nikomu z nás nehrozilo.“

„Jak?“

„A tak, že už teď hetman, upečený v měděném býku, leží ve Varšavě, a plukovnické ruce a hlavy vozí po jarmarcích na podívanou pro všechen lid. Hle, co provedli plukovníci!“

Zakolísal se celý zástup. Nejprve se na okamžik nesl po celém břehu to mlčení, které se usazuje před divokou bouří, a potom se najednou pozvedly řeči a celý břeh se rozmluvil.

„Jak, aby Židé drželi v arendě křesťanské kostely! Aby kněží zapřahali do oje pravoslavné křesťany! Jak dopustit takové mučení na ruské zemi od proklatých nevěrců! Aby takhle zacházeli s plukovníky a hetmanem! Ne, toho nebude, nebude!“ Taková slova poletovala po všech koncích. Zahučeli Záporožci a ucítili svou sílu. Tady už nebylo kmitnutí lehkomyslného lidu: vlnily se těžké a pevné povahy, které se nehned rozžhavily, ale když se rozžhavily, dlouho a vytrvale v sobě chovaly vnitřní žár. „Všechnu židovinu pověsit!“ ozvalo se z davu. „Ať si už nikdy nešijí z popovských ornátů sukně svým Židovkám! Ať nepokládají znamení na svaté pasky! Všechny ty poganty utopit v Dněpru!“ Ta slova, pronesená někým ze zástupu, přelétla jako blesk po všech hlavách, a zástup se vrhl na předměstí s touhou podřezat všechny Židy.

Chudáci synové Izraele, kteří poztráceli i tu trochu duchapřítomnosti, co měli, se schovávali do prázdných sudů od gorilky, do pecí, a dokonce zalézali pod sukně svých Židovek; ale kozáci je všude nacházeli.

„Jasnovelmožní pánové!“ křičel jeden Žid, vysoký a dlouhý jako hůl, a vystrčil z hromady svých druhů žalostnou ksicht zkřivenou strachem. „Jasnovelmožní pánové! Jen slovo nám dejte říci, jediné slovo! Oznámíme vám takovou věc, jakou jste ještě nikdy neslyšeli, tak důležitou, že se ani nedá říct, jak důležitou!“

„No, ať to tedy řeknou,“ řekl Bulba, který měl vždycky rád vyslechnutí obviněného.

„Jasní pánové!“ pronesl Žid. „Takové pány jsme ještě nikdy neviděli. U Boha, nikdy! Tak dobří, hezcí a stateční ještě na světě nebyli!…“ Hlas mu umíral a chvěl se strachem. „Jak bychom o Záporožcích mohli myslet něco špatného! Ti vůbec nejsou naši, ti, co arendují na Ukrajině! U Boha, nejsou naši! To vůbec nejsou Židé: to je čert ví co. To je takové, že na to jen plivnout a odhodit! Hle, i oni řeknou totéž. Není to tak, Šlemo, nebo ty, Šmule?“

„U Boha, pravda!“ odpovídali ze zástupu Šlema a Šmul v roztrhaných jarmulkách, oba bílí jako hlína.

„My jsme nikdy,“ pokračoval dlouhý Žid, „nesouhlasili s nepřáteli. A katolíky ani znát nechceme: ať se jim o čertu zdá! My jsme se Záporožci jako bratři rodní…“

„Jak? abyste Záporožcům byli bratři?“ pronesl jeden ze zástupu. „Nedočkáte se, proklatí Židé! Do Dněpru s nimi, pánové! Všechny utopit, poganty!“

Ta slova byla signálem. Židy chytali za ruce a začali je házet do vln. Žalostný křik se nesl ze všech stran, ale přísní Záporožci se jen smáli, když viděli, jak židovské nohy v střevících a punčochách poletují ve vzduchu. Chuderka řečník, který si na vlastní hlavu přivolal bědu, se vysmekl z kaftanu, za který ho popadli, a v jednom strakatém a úzkém

kabátci, popadl za nohy Bulbu a žalostným hlasem úpěnlivě prosil: „Veliký pane, jasnovelmožný pane! Já znal i vašeho bratra, zesnulého Doroše! Byl to vojín na ozdobu celému rytířstvu. Dal jsem mu osm set cechinů, když se potřeboval vykoupit z tureckého zajetí.“

„Ty jsi znal bratra?“ zeptal se Taras.

„U Boha, znal! Velkodušný to byl pán.“

„A jak se jmenuješ?“

„Jankel.“

„Dobře,“ řekl Taras a potom se zamyslel, obrátil se ke kozákům a promluvil takto: „Žida bude vždycky čas pověsit, až bude potřeba, a dnes mi ho dejte.“ Když to řekl, vedl ho Taras ke svému obózu, u kterého stáli jeho kozáci. „Tak lez pod vůz, lež tam a ani se nehni; a vy, bratři, Žida nepouštějte.“

Když to řekl, odebral se na náměstí, protože se tam už dávno sbíral celý zástup. Všichni v mžiku opustili břeh a chystání člunů, neboť ted stál před nimi suchozemský, a ne mořský pochod, a nebyly třeba lodi ani kozácké čajky – ty dlouhé kozácké čluny – byly potřebné vozy a koně. Teď už chtěli do tažení všichni, staří i mladí; všichni, s radou všech staršinů, kurenních, košového a z vůle celého záporožského vojska, se rozhodli jít rovnou na Polsko, pomstít všechno zlo a zahanbení víry i kozácké slávy, nabrat kořist z měst, pustit požár po vesnicích a obilí a pustit daleko po celé stepi slávu o sobě. Všechno se tu hned opásávalo a ozbrojovalo. Košovoj vyrostl o celý loket. To už nebyl ten plachý vykonavatel lehkomyslných přání svobodného lidu; to byl neomezený vládce. Byl to despota, který uměl jen rozkazovat. Všichni svévolní a hýřiví rytíři stáli srovnaně v řadách, uctivě sklopili hlavy a netroufali si zvednout oči, zatímco on rozdával rozkazy tiše, bez pokřiku a nespěchavě, ale s rozmyslem, jako starý a daleko zkušený v díle, který neuváděl rozumně promyšlené skutky v dílo poprvé.

„Prohlédněte se, prohlédněte se všichni pořádně!“ tak mluvil. „Dejte do pořádku vozy i kolomazi, vyzkoušejte zbraně. Neberte si moc

oblečení s sebou: po košili a po dvojích šarovarech na kozáka, po hrnci salamaty a tlučeného jáhle – víc ať nemá nikdo! Do zásoby bude na vozech všechno, co je potřeba. Po dvou koních ať má každý kozák. A asi dvě stě párů volů vzít, protože při brodech a bahnitých místech budou zapotřebí voli. A hlavně, pánové, držte se pořádku. Vím, jsou mezi vámi tací, že jen Bůh pošle nějakou kořist, hned začnou drát čínské hedvábí a drahé oksamity na onuce. Zahoďte takový čertovský zvyk, odhoďte veškeré sukně, berte jen zbraně, pokud se najde dobrá, a červoňce nebo stříbro, protože ty mají malý objem a hodí se v každém případě. A hle, pánové, předem vám říkám: jestli se někdo v tažení opije, nebude pro něj žádného soudu. Jako psa dám ho přivléci k obózu, ať by to byl kdokoli, i ten nejudatnější kozák z celého vojska. Jako pes bude zastřelen na místě a odhozen bez pohřbu, aby ho rozklovali ptáci, protože opilec v tažení není hoden křesťanského pohřbu. Mladí, poslouchejte ve všem staré! Když cvakne kule, nebo škrábne šavle po hlavě nebo po něčem jiném, nedávejte takové věci žádnou pozornost. Rozmíchejte dávku prachu v čárce syrovice, duchem vypijte, a všechno projde – nedostaví se ani zimnice; a na ránu, pokud není moc velká, přiložte prostě hlínu, nejprve ji na dlani zamíchejte slinou, a rána přischne. Tak do díla, do díla, hoši, a bez spěchu se dejte do díla!“

Tak mluvil košovoj, a jen co dokončil svou řeč, všichni kozáci se hned dali do díla. Celá Sič vystřízlivěla a nikde se nedal najít jeden jediný opilý, jako by jich mezi kozáky nikdy nebylo… Jedni opravovali obruče kol a vyměňovali čerstvé osy na vozech; druzí nosili na vozy pytle s proviantem, na jiné vozy skládali zbraně; třetí přiháněli koně a voly. Ze všech stran se neslo dupot koní, zkušební střelba z pušek, chřestění šavlí, bučení volů, skřípání otáčených vozů, hovor i ostrý křik a pokyky. A brzy daleko-daleko se táhl kozácký tábor po celé pláni. A mnoho by musel uběhnout ten, kdo by chtěl přeběhnout celou vzdálenost od hlavy k ocasu. V malém dřevěném kostelíčku sloužil

kněz pobožnost, pokropil všechny svěcenou vodou; všichni líbali kříž. Když se tábor pohnul a začal se vlnit ze Siče, všichni Záporožci obrátili hlavy nazad.

„Sbohem, matko naše!“ řekli skoro všichni jedněmi ústy. „Ať tě ochrání Bůh od každého neštěstí!“

Když projížděl předměstím, Taras Bulba uviděl, že jeho Židáček Jankel už rozložil nějaký stánek s přístřeškem a prodával křemeny, zátky, prach a všelijaké vojskové potřeby, nutné na cestu, dokonce i kalače a chleby. „Jaký čertův Žid!“ pomyslel si Taras a přijel k němu a řekl:

„Hlupáku, co tady sedíš? Snad chceš, aby tě zastřelili jako vrabce?“

Jankel v odpověď přistoupil blíž, obouruč mu dal znamení, jako by chtěl něco oznámit tajně, a řekl:

„Jen ať pán mlčí a nikomu to neříká: mezi kozáckými vozy je jeden můj vůz; vezu všechny potřebné zásoby pro kozáky a cestou budu dodávat všelijaký proviant za tak nízkou cenu, za jakou ještě žádný Žid neprodával, u Boha, tak; u Boha, tak.“

Pokrčil rameny Taras Bulba, podivil se čilé židovské přirozenosti a odjel k táboru.

Kapitola pátá

Brzy se celý polský jihozápad stal kořistí strachu. Všude se nesly zvěsti: „Záporožci!… Objevili se Záporožci!…“ Všechno, co se dalo zachraňovat, zachraňovalo se. Všechno se zvedalo a rozbíhalo v onom nespořádaném, podivuhodně bezstarostném věku, kdy se nestavěly ani pevnosti, ani zámky, ale člověk si prostě jakžtakž postavil na čas slaměné obydlí a myslel si: „Nač na něj plýtvat prací a penězi, když ho tatarský nájezd stejně srovná se zemí?“ Všechno se poplašilo: jeden měnil voly a pluh za koně a pušku a odcházel do pluků; druhý se schovával, odháněl dobytek a odnášel, co jen bylo možno odnést. Místy se po cestě trefili i tací, kteří hosty přivítali – byť bez výsledku – ozbrojenou rukou; ale víc bylo těch, kdo utekli předem. Všichni věděli, že je těžké pouštět se do boje s tím davem zocelených věčnou válkou, s davem známým pod jménem záporožského vojska, které si uprostřed své svévolné nespořádanosti zachovávalo promyšlený řád v době bitvy. Jízdní jeli, aniž koně unavovali a hnali, pěší šli střízlivě za vozy, a celý tábor se posouval jen v noci, přes den odpočíval a vybíral si k tomu pustiny, neosídlená místa a lesy, kterých bylo tehdy ještě dost. Napřed byli posíláni zvědové a posli, aby obhlíželi a vyzvídali, kde co a jak. A často se tam, kde se jich čekalo nejmíň, náhle vynořili – a všechno se tehdy loučilo se životem. Požáry zachvacovaly vesnice; dobytek a koně, kteří nedrželi krok s vojskem, byli pobíjeni rovnou na místě. Zdálo se, jako by víc hodovali, než konali svůj pochod. Hrůzou by dnes vlasy vstávaly při pohledu na ty strašné stopy divoké krutosti polodivokého věku, které Záporožci všude roznesli. Pobité děti, uřezaná ňa-

dra žen, kůže sedřená na nohách až po kolena puštěným na svobodu – zkrátka, kozáci spláceli dávné dluhy velkou mincí. Prelát jednoho kláštera, když o jejich přiblížení uslyšel, poslal od sebe dva mnichy se vzkazem, že si nepočínají, jak se sluší; že mezi Záporožci a vládou je dohoda; že porušují svou povinnost ke králi a tím zároveň i všechno obecné právo.

„Vyřiď biskupovi ode mne a ode všech Záporožců," řekl košovoj, „ať se ničeho nebojí. Kozáci teprve rozdělávají oheň a rozkuřují své dýmky."

A brzy to velebné opatství zachvátil zničující plamen, a jeho obrovská gotická okna přísně hleděla skrze rozstupující se vlny ohně. Prchající houfy mnichů, Židů, žen náhle zalidnily ta města, kde byla aspoň nějaká naděje na posádku a městskou hotovost. Opožděná pomoc, kterou tu a tam vysílala vláda – malé pluky – je buď nemohla najít, anebo zbaběla, při prvním setkání se obrátila na úprk a odlétala na svých bystrých koních. Stávalo se, že se nejeden královský velitel, který se do té doby pyšnil v předešlých bitvách, odhodlal spojit své síly a postavit se hrudí proti Záporožcům. A tu právě na sobě ze všech nejvíc zkoušeli mladí kozáci, kteří se stranili loupení, zištnosti a bezmocného protivníka, a hořeli touhou ukázat se před starými, změřit se jeden na jednoho s čilým a chlubivým Lechem, který se nesl na pyšném koni s odhozenými rukávy pláště, letícími za ním ve větru. Veselé bylo to učení. Získali už mnoho jezdeckých postrojů, drahých šavlí a pušek. Za jediný měsíc dospěli a úplně se proměnili sotva opeření mladíci a stali se z nich muži. Rysy jejich obličejů, v nichž byla doposud vidět jakási mladická měkkost, byly teď hrozivé a silné. A starému Tarasovi bylo milé vidět, jak oba jeho synové patří mezi první. Ostapovi, jak se zdálo, byla už od narození souzena bojová cesta a nelehké umění vést vojenské věci. Ani jednou se nerozpakoval a nedal se ničím zmást; s chladnokrevností skoro nepřirozenou pro dvaadvacetiletého v jediném okamžiku dokázal vyměřit celé nebezpečí i celé postavení věci,

hned tam najít prostředek, jak se mu vyhnout – ale vyhnout se tak, aby je potom tím jistěji překonal. Jeho pohyby už nesly pečeť vyzkoušené jistoty a nedalo se v nich nevidět vlohy budoucího vůdce. Jeho tělo bylo pevné a jeho rytířské vlastnosti získaly širokou sílu vlastností lva.

„Och, tenhle z něj časem bude dobrý plukovník!“ říkal starý Taras. „U Boha, bude dobrý plukovník, a ještě takový, že i tátovi dá za pás!“

Andrij se celý ponořil do té okouzlující hudby kulek a mečů. Nevěděl, co znamená promýšlet, propočítávat nebo předem měřit své a cizí síly. Zuřivou slast a opojení viděl v bitvě. Jako hodokvas se mu jevily ty chvíle, kdy se člověku rozpálí hlava, v očích se mu všechno kmitá a mísí, letí hlavy, s rachotem padají na zem koně, a on se žene jako opilý ve svistu kulek, v záblesku šavlí a ve vlastním žáru, zasazuje všem rány a ty, které sám schytává, ani neslyší. A nejednou se starý Taras divil, když viděl, jak Andrij, popoháněn jediným zápalným zanícením, se vrhá na to, nač by se nikdy neodhodlal chladnokrevný a rozvážný, a jediným zběsilým náporem konal takové divy, nad nimiž museli žasnout i v bojích staří. Divil se starý Taras a říkal:

„I tenhle je – nepřítel aby ho vzal! – dobrý voják! Není to Ostap, ale je to taky dobrý, dobrý voják!“

Vojsko se rozhodlo táhnout rovnou na město Dubno, kde, jak se nesly zvěsti, bylo mnoho pokladu a zámožných obyvatel. Za den a půl byl pochod vykonán a Záporožci se objevili před městem. Obyvatelé se rozhodli bránit do posledních sil a krajnosti a raději chtěli zemřít na náměstích a v ulicích před vlastními prahy, než vpustit nepřítele do domů. Vysoký zemní val obkličoval město; kde byl val nižší, tam vyčnívala kamenná zeď nebo dům, který sloužil za baterii, anebo konečně dubová palisáda. Posádka byla silná a cítila důležitost svého úkolu. Záporožci se zprudka vrhli na val, ale uvítal je silný kartáč. Měšťané a městští obyvatelé zřejmě také nechtěli zahálet a stáli v houfu na městském valu. V jejich očích se dalo číst zoufalé odhodlání k odporu; dokonce i ženy se rozhodly zúčastnit, a na hlavy Záporožcům létaly

kameny, sudy, hrnce, horká smola a nakonec pytle písku, které jim slepovaly oči. Záporožci neměli rádi, když se měli zabývat pevnostmi, vést obléhání nebyl jejich úděl. Košovoj dal rozkaz k ústupu a řekl:

„Nic naplat, pánové bratři, ustoupíme. Ale ať jsem špinavý Tatar, a ne křesťan, jestli jim z města pustíme třeba jediného! Ať všichni pochcípají, psi, hlady!“

Vojsko po ústupu obklíčilo celé město a z nedostatku jiné práce se dalo do pustošení okolí – vypalovalo okolní vesnice, stohy nesklizeného obilí a vhánělo stáda koní do polí, která se ještě nestihla přejít srpem, kde se, jako naschvál, kolébaly tučné klasy, plod neobyčejné úrody, která tenkrát štědře odměnila všechny rolníky. S hrůzou viděli z města, jak jsou ničeny prostředky jejich obživy. A zatím se Záporožci rozložili ve dvou řadách svých vozů kolem celého města, stejně tak jako na Siči, po kurinech, kouřili své dýmky, směňovali kořistnou zbroj, hráli skok přes kozu, na sudé a liché a dívali se s vražednou chladnokrevností na město. V noci se zapalovaly ohně. Kuchaři vařili v každém kurinu kašu v obrovských měděných kotlích. U celou noc hořících ohňů stála bdělá stráž. Ale brzy se Záporožci začali kousek po kousku nudit nečinností, a zejména nudnou střízlivostí, s níž se nedělo nic. Košovoj dokonce velel zdvojnásobit porci vína, což se někdy ve vojsku dělávalo, pokud nebylo těžkých bojových činů a pohybů. Mladým, a zvlášť synům Tarase Bulby, se takový život nelíbil. Andrij se znatelně nudil. „Nerozumná hlavo,“ říkal mu Taras, „trp, kozáku – budeš atamanem! Ještě to není dobrý voják, kdo neztratí ducha ve velké věci, ale dobrý voják je ten, kdo se nedá nudit ani při zahálce, kdo všechno vydrží, a ať mu říkej, co chceš, přesto si prosadí svou.“ Ale ohnivý mladík se starcem dohromady nejde. Jinou povahu mají oba, jinýma očima hledí na tutéž věc.

Zatím dorazil Tarasův pluk, který přivedl Tovkač; byli s ním ještě dva esauli, písař a další plukovní hodnostáři; všech kozáků se sešlo víc než čtyři tisíce. Nemálo bylo mezi nimi i dobrovolných jezdců, kteří se

zvedli sami, z vlastní vůle, bez jakéhokoli povolávání, jen co uslyšeli, oč jde. Esauli přivezli Tarasovým synům požehnání od stařičké matky a každému po cypřišovém obrázku z kyjevského Mežihorského kláštera. Oba bratři si ty svaté obrázky pověsili na krk a bezděčně se zamyslili, když si vzpomněli na svou starou matku. Co jim to požehnání věští a co jim říká? Je to požehnání k vítězství nad nepřítelem a potom k veselému návratu do rodné země s kořistí a slávou, k věčným písním bandurystů – anebo?... Jenže budoucnost se nedá poznat a stojí před člověkem jako podzimní mlha vystupující z bažin. Jako šílení v ní nahoru a dolů poletují ptáci, křižují ji křídly a nerozeznávají si navzájem tváře, holubice nevidí jestřába, jestřáb nevidí holubici, a nikdo neví, jak daleko letí od své záhuby...

Ostap už se dal do své práce a dávno odešel ke kurinům. Andrij ale, sám nevěda proč, cítil u srdce jakési dušno. Kozáci už dokončili večeři, večer dávno pohasl; nádherná červencová noc objala vzduch; ale on neodcházel ke kurinům, neuléhal spát a bezděčně se díval na celou tu scénu před sebou. Na nebi se nespočetně míhaly hvězdy tenkým a ostrým leskem. Pole bylo daleko zabráno rozházenými vozy s visícími kolomaznicemi, politými dehtem, a všelijakým dobrem a proviantem nabraným u nepřítele. U vozů, pod vozy i opodál – všude byli vidět Záporožci rozhození po trávě. Všichni spali v malebných polohách: někdo si pod hlavu podložil pytel nebo čapku, nebo si jednoduše vzal bok svého druha. Šavle, puška-samopal, krátkodýmková lulka s měděnými plíšky, železnými vrtáky a křesivem visely skoro u každého pásu. Těžcí voli leželi, nohy podvinuté pod sebou, jako velké bělavé masy a z dálky vypadali jako šedé kameny rozházené po svahu pole. Ze všech stran se už z trávy začalo zdvihat husté chrápání spícího vojska, na které z pole odpovídali zvučným řehotem hřebci, rozhořčení na své spoutané nohy. A zatím se k té kráse červencové noci přimíchalo cosi velebného a hrozivého. Byly to zášlehy ohňů z dohořívajícího okolí v dáli. Na jednom místě se plamen tichounce a majestátně rozprostí-

ral po nebi; na druhém, když narazil na něco hořlavého, se náhle vyrval ve víru, syčel a letěl vzhůru pod samé hvězdy, a jeho utržené cáry hasly pod nejzazšími nebesy. Tam ohořelý černý klášter stál hrozivě jako přísný kartuziánský mnich, při každém zášlehu ukazoval svou pochmurnou velebnost. Tam hořela klášterní zahrada. Zdálo se, jako by bylo slyšet, jak stromy syčí, obtáčeny dýmem, a když vyskočil oheň, náhle osvětloval fosforickým, nachově ohnivým světlem zralé hrozny slív nebo v červený dukát proměňoval tu a tam žloutnoucí hrušky, a mezi nimi se černalo tělo chudáka Žida nebo mnicha, visící na zdi stavení nebo na větvi stromu a hynoucí spolu se stavením v plamenech. Nad ohněm v dáli kroužili ptáci, kteří vypadali jako hromádka tmavých křížků na ohnivém poli. Obležené město jako by spalo. Jeho věže, střechy, palisáda i stěny se tiše blýskaly odleskem vzdálených požárů. Prošel kozáckými řadami. Ohně, u kterých seděli strážní, se každou chvíli chystaly pohasnout a sami strážní spali, zřejmě si pořádně něčím pochutnali s celým kozáckým apetitem. Trochu se té bezstarostnosti podivil a pomyslel si: „Dobře, že není blízko žádný silný nepřítel a nemáme se čeho obávat.“ Nakonec sám přišel k jednomu z vozů, vylezl na něj a lehl si naznak, pod hlavu si složil ruce. Ale nemohl usnout a dlouho hleděl na nebe. Celé bylo před ním otevřené; vzduch byl čistý a průzračný. Hustota hvězd, která tvořila mléčnou dráhu šikmým pásem napříč nebem, byla celá zalitá světlem. Chvílemi se mu zdálo, že upadá do bezvědomí, a jakási lehká mlha dřímoty mu na okamžik zastírala nebe, a potom se opět vyjasňovalo a stávalo se znovu viditelným. V tu chvíli, jak se mu zdálo, se před ním mihl podivný obraz lidské tváře. Pomyslel si, že je to prostý přelud spánku, který se vzápětí rozplyne, prudčeji otevřel oči a uviděl, že se k němu doopravdy sklání jakási vyhublá, vyschlá tvář a hledí mu přímo do očí. Dlouhé, uhlově černé vlasy, neučesané, rozcuchané, se draly zpod temného šátku přehozeného přes hlavu. A ten zvláštní lesk pohledu i mrtvolná osmahlost tváře s ostrými rysy by spíš nabádaly, aby člověk

pomyslel, že je to přízrak. Bezděčně sáhl rukou po pušce a téměř křečovitě vyrazil: „Kdo jsi? Jestli jsi duch nečistý – zmiz mi z očí; jestli živý člověk – nevhodně sis vybral čas na žert, zabiju tě jednou ranou."

Zjevení v odpověď přiložilo prst k rtům a jako by prosilo o mlčení. Spustil ruku a začal se do něj pozorněji dívat. Podle dlouhých vlasů, krku a napůl obnažené osmahlé hrudi poznal ženu. Ale nebyla to zdejší rodačka. Celý obličej byl osmahlý, znavený nemocí; široké lícní kosti vystupovaly silně nad vpadlými tvářemi; úzké oči se zdvihaly oblukovitým řezem vzhůru, a čím pozorněji se do jejích rysů díval, tím víc v nich nacházel cosi známého. Konečně to nevydržel a zeptal se: „Řekni, kdo jsi? Zdá se mi, jako bych tě znal nebo tě někde viděl."

„Před dvěma lety v Kyjevě."

„Před dvěma lety... v Kyjevě..." opakoval Andrij a snažil se probrat vše, co se mu zachovalo v paměti z dřívějšího bursáckého života. Ještě jednou se na ni upřeně podíval a náhle vykřikl plným hlasem: „Ty – jsi Tatarka! Služka té panny, dcery vojvody!..."

„Ššš!" vydala Tatarka, s prosebným výrazem složila ruce, chvěla se celým tělem a zároveň obrátila hlavu dozadu, aby viděla, jestli se někdo neprobudil tím Andrijovým silným výkřikem.

„Řekni, řekni, proč, jak jsi tady?" povídal Andrij šeptem, skoro udýchaným a každou chvíli přerývaným vnitřním rozrušením. „Kde je panna? Je ještě živá?"

„Je tady, ve městě."

„Ve městě?" vyrazil, znovu málem s výkřikem, a cítil, že se mu všechna krev náhle hrne k srdci. „Proč je ve městě?"

„Protože i sám starý pán je ve městě. Už rok a půl sedí v Dubně jako vojvoda."

„A co, je vdaná? Mluv přece – jaká ty jsi divná! Co teď s ní je?..."

„Druhý den nic nejedla."

„Jak?..."

„Nikdo z obyvatel města už dávno nemá kousek chleba, všichni dávno jedí jen hlínu.“

Andrij zkameněl.

„Panna tě viděla z městského valu spolu se Záporožci. Řekla mi: ‚Jdi, řekni tomu rytíři: jestli si na mě pamatuje, ať ke mně přijde; a jestli si nepamatuje – ať ti dá kousek chleba pro mou starou matku, protože nechci vidět, jak mi matka před očima umírá. Ať raději já první a ona po mně. Pros ho a chytni ho za kolena a za nohy. I on má starou matku – pro ni ať dá chleba!‘“

Mnoho všelijakých citů se probudilo a vzplanulo v mladé kozácké hrudi.

„Ale jak ses sem dostala? Jak jsi přišla?“

„Podzemní chodbou.“

„Copak je tu podzemní chodba?“

„Je.“

„Kde?“

„Nezradíš, rytíři?“

„Přísahám při kříži svatém!“

„Sejdeš do strže, přejdeš potok, tam, kde je rákosí.“

„A vychází rovnou do města?“

„Přímo k městskému klášteru.“

„Pojďme, pojďme hned!“

„Ale pro Krista a svatou Marii, kousek chleba!“

„Dobře, bude. Zůstaň tady u vozu, nebo radši si na něj lehni: nikdo tě neuvidí, všichni spí; hned se vrátím.“

A odešel k vozům, kde se uchovávaly zásoby jejich kurinu. Srdce mu bušilo. Všechno minulé, co bylo zahaleno a přehlušeno dnešními kozáckými biválkami, drsným bitevním životem – všechno vyplavalo rázem na povrch a utopilo, co bylo teď. Znovu se před ním jako z temných mořských hlubin vynořila pyšná žena. Znovu se v jeho paměti zablýskly krásné ruce, oči, usmívající se rty, husté temně ořechové

vlasy, kadeřivě splývající na prsa, a všechny ty pružné, v souladné sladbě stvořené údy dívčí postavy. Ne, nehasly, nemizely mu v hrudi, jen poodstoupily, aby daly na čas prostor jiným mocným hnutím; ale často, často jimi býval kalen hluboký spánek mladého kozáka. A když se probudil, dlouho ležel beze spánku na loži a neuměl si vysvětlit proč.

Šel, a tep srdce mu sílil, sílil při jediné myšlence, že ji znovu uvidí, a chvěla se mu mladá kolena. Když došel k vozům, úplně zapomněl, pro co přišel: zdvihl si ruku k čelu a dlouho si je třel a snažil se vzpomenout, co má dělat. Konečně sebou trhl a celý se naplnil zděšením: najednou mu přišlo na mysl, že ona umírá hlady. Vrhl se k vozu a chytil pod paži několik velkých černých chlebů, ale hned pomyslel, zda nebude ta strava, dobrá pro statného, nenáročného Záporožce, hrubá a nepatřičná pro její jemnou postavu. Tu si vzpomněl, že včera košovoj vyčítal kuchařům, že najednou uvařili všechnu pohankovou mouku do salamachy, zatímco by jí stačilo na dobré tři dávky. V plném přesvědčení, že najde dost salamachy v kotlích, vytáhl otcovský polní kotlík a s ním se vypravil ke kuchaři jejich kurinu, který spal u dvou desetivěderních kotlů, pod kterými ještě doutnal popel. Nahlédl do nich a žasl, když viděl, že oba jsou prázdné. Musely být zapotřebí nelidské síly, aby to všechno snědli, zvlášť když v jejich kurinu bylo méně lidí než v jiných. Nahlédl do kotlů jiných kurinů – všude nic. Mimoděk mu přišlo na mysl rčení: „Záporožci jsou jako děti: když je málo – snědí, když je mnoho – taky nic nenechají.“ Co dělat? Byl ale někde, zdá se, na voze otcovského pluku, pytel s bílým chlebem, který našli, když vyloupili klášterní pekárnu. Šel rovnou k otcovskému vozu, ale na voze už nebyl: Ostap si ho vzal pod hlavu, natáhl se vedle na zem a chrápal tak, že to bylo slyšet po celém poli. Chytil pytel jednou rukou a trhnul jím najednou tak, že Ostapovi hlava spadla na zem a on sám se vymrštil ze spánku, seděl se zavřenýma očima a křičel ze všech sil: „Držte, držte toho čertova Lecha, a chyťte koně, koně chyťte!“ „Mlč, nebo tě

zabiju!“ zakřičel vyděšený Andrij a napřáhl se na něj pytlem. Ale Ostap ani tak už dál v řeči nepokračoval, utišil se a spustil takové chrápání, že se dechem chvěla tráva, na které ležel. Andrij se bázlivě rozhlédl na všechny strany, aby zjistil, jestli některého z kozáků Ostapovo spavé blouznění neprobudilo. Jedna chochlatá hlava se opravdu v blízkém kurinu nadzvedla, převalila očima a brzy zase klesla na zem. Ještě chvilku vyčkal a konečně se vydal se svým nákladem. Tatarka ležela a sotva dýchala. „Vstaň, pojďme! Všichni spí, neboj se! Zvedneš aspoň jeden z těch chlebů, kdybych si neporadil všechno vzít najednou?“ A s těmito slovy si naložil pytle na záda, cestou kolem jednoho vozu stáhl ještě jeden pytel s prosem, vzal dokonce do rukou i ty chleby, které chtěl dát Tatarce, a trochu shrbený pod tíhou šel odvážně mezi řadami spících Záporožců.

„Andriji!“ řekl starý Bulba zrovna ve chvíli, kdy šel kolem něho. Srdce mu stuhlo. Zastavil se a chvěje se tiše pronesl: „Ano?“

„Máš s sebou bábu! Ech, až vstanu, zpucuju ti všechny boky! K ničemu dobrému tě ženské nedovedou!“ Když to řekl, opřel hlavu o loket a začal upřeně prohlížet Tatarku zahalenou v šátku.

Andrij stál ani živý, ani mrtvý, netroufal si podívat se otci do tváře. A pak, když zdvihl oči a podíval se na něj, uviděl, že už starý Bulba spí, hlavu položenou na dlani.

Pokřižoval se. Náhle mu odhrnul od srdce strach ještě rychleji, než se k němu nahrnul. Když se otočil, aby pohlédl na Tatarku, stála před ním jako temná žulová socha, celá zahalená v šátku, a odraz vzdáleného zášlehu, když se rozhořel, ozářil jen její oči, zdřevěnělé jako u mrtvého. Zatahal ji za rukáv, a oba šli spolu, bez ustání se ohlíželi dozadu, a konečně klesli po srázu do nízké rokle – skoro strže, jaké se někde říká balka –, po jejímž dně se líně plazil potok, zarostlý ostřicí a posetý trsy trávy. Když klesli do té rokle, úplně se skryli před celým polem, které zabíral záporožský tábor. Aspoň když se Andrij ohlédl, viděl, že za ním se zvedá strmou stěnou svah, vyšší než člověk. Na jejím vrcho-

lu se kolébalo několik stébel polní trávy a nad nimi se zvedal na nebe měsíc v podobě šikmo obráceného srpu z jasného červeného zlata. Vítr, který se zvedl ze stepi, dával znát, že do rozbřesku zbývá už málo času. Ale nikde nebylo slyšet vzdálený kohoutí křik: ani ve městě, ani ve zpustošeném okolí už dávno nezůstal jediný kohout. Po malé kládě přešli potok, za kterým se zvedal protější břeh, zdající se vyšší než ten vzadu za nimi, přecházející v úplný sráz. Zdálo se, že na tomto místě byl pevný a sám sebou spolehlivý bod městské opevnění; aspoň zemní val tu byl nižší a posádka zpoza něj nevykukovala. Zato o kus dál se zdvihala tlustá klášterní zeď. Srázný břeh byl celý zarostlý bylím a v malé rokli mezi ním a potokem rostl vysoký rákos, skoro v lidské výšce. Na vrcholu srázu byly vidět zbytky plotu, které prozrazovaly někdejší zahrádku. Před ním byly vidět široké listy lopuchu; za ním trčel merlík, divoký bodlák a slunečnice, která zvedala hlavu nad všechny ostatní. Tady si Tatarka sundala střevíce a šla bosa, opatrně si přitom pozdvihla šaty, protože místo bylo bažinaté a plné vody. Prodírali se rákosím a zastavili před hromadou roští a otýpek. Když roští odhrnuli, našli jakousi zemní klenbu – otvor jen o málo větší než ten, co bývá v chlebové peci. Tatarka sklonila hlavu a vešla první; za ní Andrij, co nejvíc shrbený, aby mohl projít se svými pytly, a brzy se oba ocitli v naprosté tmě.

Kapitola šestá

Andrij se sotva vlekl v tmavé a úzké zemní chodbě za Tatarkou a na sobě nesl pytle chleba. „Brzy nám bude vidět," řekla průvodkyně, „blížíme se k místu, kde jsem položila svítilnu." A opravdu, tmavé zemní stěny začaly pomalu světlat. Došli k malé plošině, kde zjevně byla kaplička; aspoň u stěny byl přistaven úzký stolek v podobě oltářního stolu a nad ním byl vidět skoro úplně zahladlý, vybledlý obraz katolické Madony. Malá stříbrná lampička, která před ním visela, ho sotva osvětlovala. Tatarka se shýbla a zdvihla ze země odloženou měděnou svítilnu na tenké vysoké nožce, s kleštičkami zavěšenými kolem na řetízcích, s bodcem na posouvání plamene a s kuželem na zhasínání. Vzala ji a zažehla o plamen lampy. Světlo zesílilo a oni, jak šli spolu, chvílemi silně osvětleni ohněm, chvílemi vržení v temný, jako uhel černý stín, připomínali svými polohami obrazy Gherarda della notte. Svěží, kypící zdravím a mladostí krásná rytířská tvář tvořila silný protiklad k vyhublé a bledé tváři jeho družky. Chodba se poněkud rozšířila, takže se Andrij mohl napřímit. Zvědavě si prohlížel ty zemní stěny, které mu připomínaly kyjevské jeskyně. Zrovna tak jako v kyjevských jeskyních tu byly ve stěnách vidět výklenky a místy stály rakve; místy se dokonce povalovaly prostě lidské kosti, které vlhkem změkly a rozsypaly se v prach. Zřejmě i tady byli svatí lidé a schovávali se také před světskými bouřemi, hořem a svody. Vlhkost byla místy velmi silná: pod nohama měli chvílemi úplnou vodu. Andrij se musel často zastavovat, aby dal odpočinout své družce, které se únava bez ustání vracela. Malý kousek chleba, který spolkla, vyvolal jen bolest v žaludku odvyklém jí-

dlu, a často zůstávala několik minut na místě bez pohybu. Konečně se před nimi objevily malé železné dveře. „Nu, chvála Bohu, došli jsme," řekla slabým hlasem Tatarka, zvedla ruku, aby zaklepala – a neměla sil. Andrij místo ní silně zatloukl do dveří; ozvalo se dunění, které prozrazovalo, že za dveřmi je velký prostor. Dunění se měnilo, jak zřejmě naráželo do vysokých kleneb. Za dvě minuty zarachotily klíče a kdosi, jak se zdálo, sestupoval po schodišti. Konečně se dveře odemkly; uvítal je mnich, který stál na úzkém schodišti, s klíči a svíčkou v rukou. Andrij se bezděčně zastavil při pohledu na katolického mnicha, který v kozácích budil tak nenávistné pohrdání, že s nimi zacházeli nelidštěji než se Židy. I mnich poněkud ustoupil, když uviděl záporožského kozáka, ale slovo, které Tatarka nezřetelně pronesla, ho uklidnilo. Posvítil jim, zavřel za nimi dveře, zavedl je po schodišti nahoru, a oni se ocitli pod vysokými, temnými klenbami klášterního chrámu. U jednoho z oltářů, posázeného vysokými svícny a svícemi, stál na kolenou kněz a tiše se modlil. Vedle něho po obou stranách klečeli také dva mladí žáci v lila mantiích, s bílými krajkovými límečky přes ně a s kadidelnicemi v rukou. Modlil se o seslání zázraku: o záchranu města, o posílení klesajícího ducha, o seslání trpělivosti, o zažehnání pokušitele, který vnuká reptání a malomyslný, zbabělý pláč nad pozemskými neštěstími. Několik žen, podobných přízrakům, klečelo opřeno a položilo své zemdlené hlavy úplně na opěradla stolic a tmavých dřevěných lavic, které stály před nimi; několik mužů, přisloněných u sloupů a pilířů, na kterých spočívaly boční klenby, smutně klečelo rovněž. Okno s barevnými skly, které bylo nad oltářem, se ozářilo růžovým zrudnutím jitra, a padly z něho na podlahu modré, žluté a jiné barvy kruhy světla, které náhle osvětlily temný kostel. Celý oltář ve své vzdálené prohlubni se najednou objevil v jasu; kadidlový dým se zastavil ve vzduchu jako duhově osvětlený oblak. Andrij ne bez údivu hleděl ze svého temného kouta na zázrak, který způsobilo světlo. V tu chvíli velebný hukot varhan náhle naplnil celý kostel. Byl stále

hustší a hustší, košatěl, přešel v těžké hřmění hromu a potom se najednou proměnil v nebeskou hudbu a rozletěl se vysoko pod klenbami zpěvnými zvuky, které připomínaly tenké dívčí hlasy, a potom se znovu obrátil v hustý hukot a hrom a utichl. A dlouho se ještě hromové hukoty třásly pod klenbami, a Andrij se s pootevřenými ústy divil velebné hudbě. V tu chvíli ucítil, že ho kdosi zatahal za cíp kaftanu. „Je čas!“ řekla Tatarka. Prošli kostelem, nikým nepozorováni, a vyšli potom na náměstí, které bylo před ním. Jitřní záře už dávno rudla na nebi: všechno zvěstovalo východ slunce. Náměstí, které mělo čtvercový tvar, bylo úplně prázdné; uprostřed stály ještě dřevěné stolky, které ukazovaly, že tu před týdnem, snad teprve, býval trh potravin. Dláždění, které tehdy ještě nebývalo zvykem dělat, bylo prostě vyschlá hromada bláta. Náměstí obklopovaly do kola malé kamenné a hliněné jednopatrové domy s dřevěnými trámy a sloupy viditelnými ve stěnách, které šly po celé výšce stěny a byly šikmo zkříženy také dřevěnými spojkami, jak tehdy obecně stavěli domy obyvatelé, což lze dodnes vidět na některých místech v Litvě a Polsku. Skoro všechny byly pokryté nezměrně vysokými střechami, zaplněnými množstvím vikýřů a vzduchových otvorů. Na jedné straně, skoro u kostela, se nad ostatní zvedala úplně odlišná budova, pravděpodobně městská radnice nebo nějaké vládní místo. Byla dvoupatrová a nad ní byl nahoře vystavěn ve dvou obloucích belvedér, kde stál strážný; velký ciferník hodin byl zasazen do střechy. Náměstí se zdálo mrtvé, ale Andrijovi se zdálo, že slyší jakési slabé sténání. Když se rozhlédl, zpozoroval na druhé straně skupinu dvou nebo tří lidí, kteří leželi na zemi skoro bez pohybu. Zabodl pozorněji zrak, aby rozeznal, zda jsou to spící, nebo mrtví, a v tu chvíli zakopl o něco, co leželo u jeho nohou. Bylo to mrtvé tělo ženy, zřejmě Židovky. Zdálo se, že je ještě mladá, ačkoli to v jejích znetvořených, zemdlených rysech nebylo vidět. Na hlavě měla červený hedvábný šátek; perly nebo korálky ve dvou řadách zdobily její ušní lalůčky: dva nebo tři dlouhé, celé zkadeřené prameny vlasů jí vypadá-

valy zpod šátku na vyschlý krk s napjatými žilami. Vedle ní leželo dítě, které jí křečovitě chytilo ručkou vyhublé ňadro a jeho prsty je zkroutilo bezděčnou zlobou, že v něm nenalezlo mléko. Už neplakalo a nekřičelo, a jen po tiše se zvedajícím a klesajícím bříšku se dalo soudit, že ještě neumřelo, anebo přinejmenším se teprve chystá vydechnout naposledy. Zahnuli do uliček a byli náhle zastaveni jakýmsi zuřícím člověkem, který, jakmile uviděl u Andrije drahocenný náklad, vrhl se na něho jako tygr, chytil se ho a křičel: „Chleba!“ Ale neměl síly rovné své zuřivosti; Andrij ho odstrčil: letěl na zem. Z útrpnosti mu hodil jeden chleba, na který se ten ubožák vrhl jako vzteklý pes, rozkousal ho, roztrhal zuby a tu na ulici v strašných křečích vydechl naposledy z dlouhého odvyknutí přijímat jídlo. Skoro na každém kroku je zasahovaly strašné oběti hladu. Zdálo se, jako by mnozí, nesnesli muka v domech a naschvál vybíhali na ulici: zda neseslou nebesa ve vzduchu něco, co by posílilo síly. U vrat jednoho domu seděla stařena, a nedalo se poznat, zda usnula, zemřela nebo prostě upadla do bezvědomí: aspoň už nic neslyšela ani neviděla, a se svěšenou hlavou na hrudi seděla nehnutě na jednom a tomtéž místě. Ze střechy jiného domu viselo dolů, ve smyčce provazu, napjaté, scvrklé tělo. Chudák nemohl vydržet až do konce muka hladu a raději chtěl dobrovolnou sebevraždou urychlit svůj konec. Při pohledu na tyto ohromující důkazy nevydržel Andrij, aby se Tatarky nezeptal: „Copak však doopravdy nenašli nic, čím by si život prodloužili? Když člověku dojde do krajnosti, pak nic naplat, musí se živit tím, čím dosud opovrhoval; může se živit i tvory, které zákon zakazuje; všechno pak může jít do jídla.“

„Všechno snědli,“ řekla Tatarka, „všechen dobytek. Ani koně, ani psa, ani myš v celém městě nenajdeš. U nás ve městě nikdy nebyly žádné zásoby; všechno se dovezlo z vesnic.“

„Ale jak to, že chcete bránit město, když takovou krutou smrtí umíráte?“

„Vojvoda by snad i vzdal, ale včera ráno pustil plukovník, který je v Bužanech, do města jestřába s cedulkou, aby město neodevzdávali; že on jim táhne na pomoc s plukem, čeká jenom na dalšího plukovníka, aby šli oba společně. A teď je každou chvíli čekají… Ale tady, přišli jsme k domu."

Andrij už z dálky viděl dům, nepodobný ostatním, který, jak se zdálo, stavěl nějaký italský stavitel. Byl postaven z krásných tenkých cihel ve dvou patrech. Okna dolního patra byla uzavřena vysoko vystupujícími žulovými římsami; horní patro bylo celé z malých oblouků, které tvořily galerii; mezi nimi byly vidět mříže s erby. I na rozích domu byly erby. Vnější široké schodiště z barvených cihel vycházelo přímo na náměstí. U paty schodiště seděli po jednom strážní, kteří se malebně a souměrně jednou rukou drželi halaparten, které stály vedle nich, a druhou podpírali své skloněné hlavy, takže se zdálo, že víc připomínají sochy než živé bytosti. Nespali a nedřímali, ale zdálo se, jako by byli ke všemu necitliví: nevěnovali pozornost ani tomu, kdo vystupuje po schodišti. Nahoře na schodišti našli bohatě oděného, od hlavy až k patě ozbrojeného vojína, který držel v ruce modlitební knížku. Zvedl k nim své znavené oči, ale Tatarka mu řekla jediné slovo, a on je zase sklopil do otevřených stránek své knížky. Vstoupili do první místnosti, dost prostorné, která sloužila jako přijímací pokoj, nebo prostě předsíň. Byla celá naplněna vojáky, sluhy, honci se psy, číšníky a jinou čeledí, kteří seděli u stěn v různých polohách, nezbytnou k ukázání hodnosti polského velmože, jak válečníka, tak majitele vlastních statků. Byl cítit čadivý puch zhaslé svítilny. Dvě další ještě hořely ve dvou obrovských svícnech skoro v lidské výšce, které stály uprostřed, přestože už dávno hledělo širokým mřížovaným oknem jitro. Andrij už chtěl jít rovnou k širokým dubovým dveřím, ozdobeným erbem a množstvím vyřezávaných ozdob, ale Tatarka ho zatahala za rukáv a ukázala mu malé dveře v boční stěně. Jimi vyšli do chodby a potom do pokoje, který si nemohl dobře prohlédnout. Světlo, které pronikalo škvírou oke-

nice, se dotklo toho onoho: malinového závěsu, pozlacené římsy a malby na stěně. Zde Tatarka naznačila Andrijovi, aby zůstal, a otevřela dveře do jiného pokoje, odkud zableskl plamen ohně. Uslyšel šepot a tichý hlas, od kterého se v něm všechno zachvělo. Viděl pootevřenými dveřmi, jak se rychle mihla štíhlá ženská postava s dlouhým bohatým copem, který jí splýval na pozdviženou ruku. Tatarka se vrátila a řekla, aby vešel. Nepamatoval si, jak vešel a jak se za ním zavřely dveře. V pokoji hořely dvě svíce; lampa plála před svatým obrazem; pod ním stál podle katolického zvyku vysoký stolek se schůdky pro poklek při modlitbě. Ale ne toho hledaly jeho oči. Obrátil se na druhou stranu a uviděl ženu, která jako by ustrnula a zkameněla v jakémsi rychlém pohybu. Zdálo se, jako by se celá její postava chtěla k němu vrhnout a najednou se zastavila. A i on před ní zůstal stejně ohromen. Takovou si ji nepředstavoval: nebyla to ona, ne ta, kterou znal předtím; nic v ní nebylo podobné té, ale dvakrát krásnější a divuplnější byla nyní než předtím. Tehdy v ní bylo cosi nedokončeného, nedovršeného, nyní to bylo dílo, k němuž umělec přiložil poslední tah štětce. Tam byla půvabná, lehkomyslná dívka; tady byla kráska – žena v celé rozvinuté kráse své. Plný cit se vyjadřoval v jejích zdvižených očích, ne útržky, ne náznaky citu, ale celý cit. Ještě v nich slzy nestihly vyschnout a oblékaly je lesklou vlhkostí, která pronikala duší. Hruď, krk i ramena uzavíraly se do oněch krásných hranic, které jsou vyhrazeny plně rozvinuté kráse; vlasy, které předtím lehkými loknami padaly po její tváři, se teď obrátily v hustý bujný cop, jehož část byla vyčesaná a část se rozlétla po celé délce ruky a tenkými, dlouhými, krásně svinutými vlasy padala na hruď. Zdálo se, že se změnily rysy její tváře do jediného. Nadarmo se v nich snažil vypátrat aspoň jeden z těch, které si uchovával v paměti – ani jeden! Jakkoli velká byla její bledost, nezastřela její divuplnou krásu; naopak, zdálo se, jako by jí dodala něco strhujícího, neodolatelně vítězného. A Andrij ucítil ve své duši zbožnou bázeň a stál před ní nehybně. Zdálo se, že i ona byla zasažena po-

hledem na kozáka, který se před ní zjevil v celé kráse a síle jinošské statnosti, který se zdál i v samé nehybnosti svých údů prozrazovat uvolněnou volnost pohybů; jasnou pevností se třpytilo jeho oko, smělým obloukem se vyklenulo sametové obočí, osmahlá líce zářila celou jasností panenského ohně a jako hedvábí se leskl mladý černý knír.

„Ne, nejsem schopna ničím ti poděkovat, velkodušný rytíři," řekla, a celý se chvěl stříbrný zvuk jejího hlasu, „jen Bůh ti může poděkovat; já ne, slabá žena..." Sklopila oči; nad očima jí sklesla krásná sněhová půlobloučí víček, lemovaná dlouhými, jako šípy, řasami. Celá její divuplná tvář se naklonila a tenký ruměnec jí odstínil zdola. Nic na to Andrij neuměl říci. Chtěl by vyslovit vše, co jen má na duši – vyslovit to stejně vroucně, jak to měl na duši – a nemohl. Cítil, že mu něco uzavřelo ústa: zvuk se mu vzal ze slova; cítil, že mu, vychovanému v burse a bojovném kočovném životě, nepřísluší odpovídat na takové řeči, a hněval se na svou kozáckou povahu.

V tu chvíli vstoupila do pokoje Tatarka. Nakrájela už na plátky chleba a jídla, které rytíř přinesl, nesla je na zlaté míse a postavila je před svou pannu. Kráska se podívala na ni, na chleba a vznesla oči k Andrijovi – a mnoho bylo v těch očích. Ten dojatý pohled, který ukazoval zemdlenost a nemohoucnost vyjádřit city, které ji objaly, byl Andrijovi srozumitelnější než všechny řeči. V jeho duši se najednou ulevilo; zdálo se, že se v něm všechno rozvázalo. Vše, co se dosud drželo jakousi těžkou uzdou, teď pocítilo svobodu, volnost, a už se chtělo vylít v nezkrotné proudy slov, když se najednou kráska otočila k Tatarce a neklidně se otázala:

„A matka? Odnesla jsi jí ho?"

„Spí."

„A otci?"

„Odnesla. Řekl, že sám přijde poděkovat rytíři."

Vzala chleba a zdvihla ho k ústům. Andrij zatajil dech a jen hleděl, jak ho lámala svými zářícími prsty a jedla; a najednou si vzpomněl na

toho, jenž šílel hlady a vydechl mu před očima, když spolkl kousek chleba. Zbledl, chytil ji za ruku a vykřikl: „Dost! Nejez už víc! Tak dlouho jsi nejedla, chleba ti bude teď jedem.“ A ona hned spustila ruku, položila chleba na mísu a jako pokorné dítě mu hleděla do očí. A kéž by to vyjádřilo něčí slovo… ale nedokáže to vyjádřit ani dláto, ani štětec, ani nejvznešenější slovo, co se někdy spatří v panenských zracích, ani ten dojatý cit, kterým je objat ten, kdo do takových panenských zraků hledí.

„Královno!“ vykřikl Andrij, plný i srdečných, i duševních, i všelijakých přetlaků: „Co potřebuješ? Co chceš? Rozkaž mi! Dej mi službu nejnesplnitelnější, jaká na světě jen je – poběžím ji vyplnit! Řekni mi, abych udělal to, co není v silách žádného člověka – udělám to, zahubím se. Zahubím, zahubím! A zahubit se pro tebe, přísahám při svatém kříži, je mi tak sladké… ale nejsem schopen to vyslovit! Mám tři hutory, polovina otcovských stád jsou moje, všechno, co matka moje otci přinesla, co dokonce před ním schovává – všechno je moje. Takovou zbraň teď nemá nikdo z našich kozáků, jakou mám já: za samou rukojeť mé šavle mi dávají nejlepší stádo a tři tisíce ovcí. A toho všeho se zřeknu, zahodím, pohodím, spálím, utopím, jen co ty vyřkneš jediné slovo, nebo třeba jen škubneš svým tenkým, černým obočím! Ale vím, že možná vedu hloupé řeči, a že se to nehodí, a že sem všechno tohle nepatří, a že mi, co jsem prožil život v burse a na Záporoží, nenáleží mluvit tak, jak je ve zvyku mluvit tam, kde jsou králové, knížata a vše, co jen je nejlepšího ve velmožném rytířstvu. Vidím, že jsi jiný tvor Boží než my všichni, a daleko za tebou stojí všechny ostatní bojarské ženy a jejich dcery panny. Nejsme hodni být tvými otroky; jen nebeští andělé ti mohou sloužit.“

S rostoucím údivem, celá proměněná ve sluch, aniž vypustila jediné slovo, poslouchala panna otevřenou srdečnou řeč, v níž se jako v zrcadle odrážela mladá, plná sil duše. A každé prosté slovo té řeči, pronesené hlasem, který letěl rovnou ze dna srdce, bylo obaleno silou. A vy-

klonila se dopředu celou tou krásnou tváří, odhodila daleko dozadu dotěrné vlasy, otevřela ústa a dlouho seděla s otevřenými ústy. Potom chtěla něco říci a najednou se zastavila, a vzpomněla, že rytíř je veden jiným určením, že otec, bratři a celá jeho vlast stojí za ním jako přísní mstitelé, že strašní jsou Záporožci, kteří obklíčili město, že kruté smrti jsou odsouzeni všichni oni se svým městem... A její oči se najednou zalily; rychle chytila šátek, zdobený hedvábím, přehodila si ho přes tvář, a byl v okamžiku celý vlhký; a dlouho seděla, se zvrácenou dozadu svou krásnou hlavou, sevřenými sněhobílými zuby ve svém krásném dolním rtu – jako by náhle pocítila kousnutí jedovatého plaza – a nesnímala si šátek z tváře, aby neviděl její zdrcující smutek.

„Řekni mi jedno slovo!“ řekl Andrij a vzal ji za hedvábnou ruku. Zářivý oheň se mu rozběhl žilami od toho doteku, a tiskl ruku, která bezcitně ležela v jeho ruce.

Ale ona mlčela, neodnímala šátek od tváře a zůstávala nehybná.

„Proč jsi tak smutná? Řekni mi, proč jsi tak smutná?“

Odhodila šátek od sebe, odstrčila dlouhé vlasy copu, které jí padaly do očí, a celá se vylila v žalostných řečech, pronesených tichým-tichým hlasem, jako když se vítr, který se zdvihl v krásný večer, náhle rozběhne hustým houštím říčního rákosu: zašelestí, zazvoní, a náhle se ponesou smutně-tenké zvuky, které zastavený poutník zachytává s nepochopitelným zármutkem, aniž cítí hasnoucí večer, nebo veselé písně lidu, který se vrací z polních prací a ze žní, anebo vzdálený rachot nějakého projíždějícího vozu – ty, co nanášejí člověku lehké večerní snění.

„Nejsem hodna věčných nářků? Není nešťastná matka, která mě přivedla na svět? Není hořký úděl, který mi padl? Nejsi krutý můj kat, ty, můj divoký osude? Všechny jsi mi položil k nohám: nejlepší urozence z celé šljachty, nejbohatší pány, hrabata i cizozemské barony, a všechno, co jen je květem našeho rytířstva. Všem bylo volno mě milovat, a každý z nich by za nejvyšší štěstí pokládal mou lásku. Stačilo

mi jen mávnout rukou, a každý z nich, nejkrásnější, nejspanilejší tváří i rodem, by se stal mým manželem. A k nikomu z nich jsi mi, divoký osude můj, nepřičaroval srdce; a přičaroval jsi mé srdce, pryč od nejlepších rytířů naší země, k cizímu, k nepříteli našemu. Zač ty mě, přečistá Matko Boží, za jaké hříchy, za jaké těžké přečiny tak neúprosně a bez slitování stíháš? V nadbytku a v přepychu všeho plynuly mé dny: nejlepší, drahá jídla a sladká vína byly mým pokrmem. A nač to všechno bylo? K čemu to všechno bylo? K tomu, abych nakonec zemřela krutou smrtí, jakou neumírá ani poslední žebrák v království? A nestačí to, že jsem odsouzena k takovému hroznému údělu; nestačí to, že před svým koncem musím vidět, jak budou v nesnesitelných mukách umírat otec a matka, pro jejichž záchranu bych dvacetkrát byla hotova dát svůj život; nestačí to vše: je zapotřebí, aby před svým koncem bylo mi dáno uvidět a uslyšet slova a lásku, jakou jsem neviděla. Je zapotřebí, aby svými řečmi roztrhal na kusy mé srdce, aby hořký můj úděl byl ještě hořčí, aby mi ještě líto bylo mého mladého života, aby mi ještě strašnější se zdála má smrt a abych tě, až budu umírat, ještě víc proklínala, divoký osude můj, i tebe – odpusť mé provinění – svatá Matko Boží!“

A když zmlkla, beznadějný, beznadějný cit se odrazil v její tváři; úpěnlivým zármutkem promluvil každý její rys, a vše, od smutně skloněného čela a sklopených očí až po slzy, zastavené a vyschlé po tiše planoucích tvářích, vše jako by říkalo: „Není štěstí v této tváři!“

„Není slýcháno na světě, není možné, aby tomu tak bylo,“ pravil Andrij, „aby ta nejkrásnější a nejlepší ze žen nesla tak hořký úděl, když je zrozena k tomu, aby před ní, jako před svatostí, se sklonilo všechno, co jen je nejlepšího na světě. Ne, ty nezemřeš! Není ti souzeno zemřít! Přísahám při svém narození a při všem, co je mi drahé na světě, nezemřeš! A pokud by to tak dopadlo a ničím – ani silou, ani modlitbou, ani statečností – nebylo možno odvrátit hořký osud, pak zemřeme

spolu, a já zemřu dřív, zemřu před tebou, u tvých krásných kolen, a teprve mrtvého nás od sebe odloučí."

„Neklam, rytíři, ani sebe, ani mě," řekla a tiše kývala svou krásnou hlavou. „Vím, a ke své veliké bolesti vím až příliš dobře, že nemůžeš mě milovat; a vím, jaká je tvá povinnost a tvůj úděl: tebe volají tvůj otec, tvoji druzi, tvá vlast – a my ti jsme nepřátelé."

„A co je mi otec, druzi a vlast?" řekl Andrij, prudce škubl hlavou a napřímil celou svou postavu rovnou jako topol u řeky. „Tak jestli tak, pak tedy toto: nemám nikoho! Nikoho, nikoho!" zopakoval tím hlasem a doprovodil to tím pohybem ruky, jakým pružný, nezlomný kozák vyjadřuje odhodlání k činu neslýchanému a jinému nemožnému. „Kdo řekl, že moje vlast je Ukrajina? Kdo mi ji dal za vlast? Vlast je to, co hledá naše duše, co je jí milejší nad vše. Má vlast – jsi ty! Hle, má vlast! A tuto vlast ponesu v srdci svém, ponesu ji, dokud mi stane věku, a uvidíme, ať někdo z kozáků se mi ji odtamtud pokusí vyrvat! A všechno, co jen je, prodám, odevzdám, zahubím za takovou vlast!"

Na okamžik zkamenělá jako krásná socha, dívala se mu do očí, a najednou se rozvzlykala, a s onou podivnou ženskou prudkostí, které je schopna jen bez rozmyslu velkodušná žena, stvořená pro krásná hnutí srdce, se mu vrhla kolem krku, objala ho sněhu podobnými, divuplnými rukami a rozvzlykala se. V tu chvíli se na ulici ozvaly nezřetelné výkřiky, provázené zvukem trub a tympánů. Ale on je neslyšel. Slyšel jen, jak mu ty divuplné rty obdávají vonným teplem svého dechu, jak její slzy mu stékají proudy po tváři, a všechny vlasy, které jí splynuly z hlavy, voňavé, ho opletly svým temným a lesklým hedvábím.

V tu chvíli k nim vběhla s radostným křikem Tatarka. „Jsme zachráněni, jsme zachráněni!" křičela celá bez sebe. „Naši vešli do města, přivezli chleba, prosa, mouky a svázané Záporožce." Ale neslyšel nikdo z nich, jací „naši" vešli do města, co s sebou přivezli a jaké Záporožce svázali. Plný citů, které se neokoušejí na zemi, Andrij políbil

ty voňavé rty, které se mu přitiskly k tváři, a ty voňavé rty nezůstaly bez odpovědi. Odpověděly tím samým, a v tom vzájemně slitém polibku se pocítilo to, co jen jednou v životě je člověku dáno pocítit.

A zahynul kozák! Je ztracen pro všechno kozácké rytířstvo! Nespatří už ani Záporoží, ani otcovských hutorů, ani Božího chrámu! A ani Ukrajina nespatří už nejstatečnějšího ze svých synů, kteří se chopili její obrany. Vyrve si starý Taras šedivý chomáč vlasů ze své čupryny a prokleje den i hodinu, v níž ke své hanbě zplodil takového syna.

Kapitola sedmá

V záporožském táboře nastal hluk a pohyb. Zpočátku nikdo nemohl dát přesnou zprávu o tom, jak se stalo, že vojsko prošlo do města. Potom se teprve ukázalo, že celý Perejaslavský kurin, který se rozložil před bočními městskými branami, byl na mrtvo opilý; a tak není proč se divit, že polovina z nich byla pobita a druhá polovina svázána dřív, než všichni vůbec mohli zjistit, oč jde. Zatímco blízké kuriny, probuzené hlukem, se stačily chopit zbraně, vojsko už bylo v bránách a poslední řady odstřelovaly ty, co se na ně v nepořádku hrnuli, rozespalí a napolo vystřízlivělí Záporožci. Košovoj dal rozkaz, aby se všichni shromáždili, a když se všichni postavili do kruhu a utichli, čapky sňaté z hlav, pronesl:

„Hle, pánové bratři, co se dnes v noci stalo. Hle, kam až vedl chmel! Hle, jakou potupu nám přichystal nepřítel! U vás je, jak vidět, už takový zvyk: jestli dovolíš zdvojnásobit porci, tak jste hotovi se tak napít, že nepřítel Kristova vojska vám nejenže stáhne šarovary, ale ještě vám do tváře naplive, a vy to ani neuslyšíte."

Kozáci stáli s hlavami sklopenými, vědomi si své viny; jen jediný, kurennij ataman Nezamajnovského kurinu Kukubenko, se ozval. „Počkej, otče!" řekl. „Ačkoli to zrovna není po zákonu říkat námitku, když mluví košovoj před tváří celého vojska – ale věc nebyla tak, a je třeba to říci. Nepokáral jsi celé křesťanské vojsko tak docela spravedlivě. Kozáci by byli vinni a hodni smrti, kdyby se byli opili na pochodu, ve válce, při těžké, tvrdé práci. Ale my jsme seděli bez práce, bezúčelně se poflakovali před městem. Žádný půst ani jiné křesťanské odříkání

nebylo: jak by mohlo být, aby se při zahálce člověk neopil? Není v tom hříchu. A my jim lépe ukážeme, co to znamená napadat nevinné lidi. Předtím jsme je mlátili dobře, a teď je zmlátíme tak, že ani paty neunesou domů."

Řeč kurenního atamana se kozákům líbila. Zdvihli už svoje úplně sklopené hlavy a mnozí souhlasně kývli hlavou a dodali: „Dobře řekl Kukubenko!" A Taras Bulba, který stál nedaleko košového, řekl: „A co, košový, jak vidno, Kukubenko řekl pravdu? Co ty na to řekneš?"

„A co řeknu? Řeknu: blažený je i otec, který zplodil takového syna! Není ještě velká moudrost říci káravé slovo, ale velká moudrost je říci takové slovo, které by, bez posmívání se neštěstí člověka, mu dodalo ducha, dodalo mu kuráže, jako ostruhy dodávají ducha koni osvěženému u napajedla. Já sám jsem vám chtěl potom říci utěšující slovo, ale Kukubenko se dovtípil dřív."

„Dobře řekl i košovoj!" zaznělo v řadách Záporožců. „Dobré slovo!" opakovali jiní. A ti nejšedivější, kteří stáli jako šedí holubi, i ti pokývali hlavou a pod šedivým knírem si tiše řekli: „Dobře řečené slovo!"

„Poslouchejte tedy, pánové!" pokračoval košovoj. „Dobývat pevnost, drápat se po ní nahoru a podkopávat se, jak to dělají cizozemští, němečtí mistři – ať ho čert spraví! – je nevhodné a není to kozácká věc. A soudě podle toho, co je, nepřišel nepřítel do města s velkou zásobou; vozů měl s sebou nemnoho. Lid ve městě je hladový; takže sní všecko do mžiku, a koním zase sena... už nevím, snad jim nějaký jejich svatý shodí z nebe na vidle... jenže o tom ví jen Bůh; a ti jejich kněží kostelní umějí leda jen řeči. Z toho či onoho důvodu, ale z města vyjdou. Rozdělte se tedy do tří hromad a postavte se na tři cesty před tři brány. Před hlavní bránou pět kurinů, před ostatními po třech kurinech. Dyadkivský a Korsunský kurin do zálohy! Plukovník Taras s plukem do zálohy! Tytarevský a Tymoševský kurin do zálohy po pravém boku obozu! Ščerbinovský a horní Steblikivský – po levém boku! A vyberte z řad, mládenci, ty nejkousavější na slovo, aby popichovali

nepřítele! U Lecha je prázdnohlavá povaha: nadávky nesnese; a možná ještě dnes všichni vyjdou z brány. Kurenní atamani, prohlédni si každý svůj kurin: komu chybí lidi, doplň si zbytky Perejaslavského. Prohlédni všechno znovu! Dát na kocovinu každému po číši a po chlebu na kozáka. Jenže jste nejspíš všichni ještě od včerejška syti, protože, nebudu nic zatajovat, nacpali jste se tak, že se divím, jak za noc nikdo nepraskl. Ale ještě jeden příkaz: jestli někdo, šenkýř, Žid, prodá kozákovi třeba jen džbán sivuchy, přibiju mu na samé čelo svinské ucho, tomu psovi, a pověsím nohama vzhůru! A teď do práce, bratři! Do práce!“

Tak rozdával rozkazy košovoj, a všichni se mu uklonili až k pasu, a bez čapek na hlavách se rozešli ke svým vozům a táborům, a teprve když odešli dost daleko, nasadili si čapky. Všichni se začali strojit do zbraně: zkoušeli šavle a palaše, sypali střelný prach z pytlíků do prachovnic, odvalovali a stavěli vozy a vybírali koně.

Taras šel ke svému pluku a přemýšlel, kam se poděl Andrij, zda ho zajali spolu s ostatními a svázali spícího; ne, Andrij není ten, kdo by se dal zajmout živý. Ani mezi padlými kozáky nebyl vidět. Taras se pevně zamyslel a šel před plukem, aniž slyšel, že ho už dlouho kdosi oslovuje jménem. „Kdo mě potřebuje?“ řekl konečně, když se probral. Před ním stál Žid Jankel.

„Pane plukovníku, pane plukovníku!“ hovořil Žid rychlým a přerývaným hlasem, jako by chtěl ohlásit věc ne tak zcela planou. „Já jsem byl ve městě, pane plukovníku!“ Taras pohleděl na Žida a divil se tomu, že se už stihl objevit ve městě. „Jaký čert tě tam zanesl?“

„Hned řeknu,“ řekl Jankel. „Jen co jsem při rozbřesku uslyšel hluk a jak kozáci začali střílet, popadl jsem kaftan a neoblečený jsem tam běžel; po cestě jsem se do něj navlékl, protože jsem chtěl co nejdřív vědět, proč je hluk, proč začali kozáci střílet za rozbřesku. Vzal jsem to a doběhl rovnou k městským branám ve chvíli, kdy poslední vojsko vcházelo do města. Dívám se – v čele oddílu pan korouhevník Haljan-

dovič. Je to člověk, kterého znám: už tři roky mi dluží sto červoněců. Šel jsem za ním, jako bych od něj chtěl vydobýt dluh, a vešel jsem spolu s nimi do města."

„Jak to – vešel jsi do města a ještě k tomu si chtěl vydobýt dluh?" řekl Bulba. „A nenechal tě tam na místě pověsit jako psa?"

„Ach, u Boha, chtěl pověsit," odpověděl Žid, „sluhové mě skoro už úplně chytili a hodili mi provaz na krk, ale já jsem k panovi zaplakal, řekl, že si na dluh počkám, jak dlouho si pán přeje, a slíbil, že ještě půjčím, jen co mi pomůže vybrat dluhy od ostatních rytířů; neboť pan korouhevník – všechno pánovi povím – nemá v kapse ani jediný červoněc. Ačkoli má i hutory, i statky, i čtyři zámky, i stepní půdu až po Šklov, grošů má jako kozák – nic. A teď, kdyby ho nebyli vyzbrojili břeslavští Židé, nebylo by, s čím by do války vytáhl. Ani na sněmu proto nebyl…"

„Co jsi dělal ve městě? Viděl jsi naše?"

„Jakpak ne! Našich je tam mnoho: Ick, Rachum, Samujlo, Chajvaloch, Žid arendář…"

„Čert aby je vzal, psy!" vykřikl Taras, rozzloben. „Co mi strkáš svoje židovské pokolení! Ptám se tě na naše Záporožce."

„Naše Záporožce jsem neviděl. Ale viděl jsem jednoho pana Andrije."

„Andrije jsi viděl!" vykřikl Bulba. „Co – kde jsi ho viděl?… ve sklepě?… v jámě?… zneuctěného?… svázaného?…"

„Kdo by se opovážil svázat pana Andrije? Teď je to tak vážený rytíř… při Bohu, nepoznal jsem ho! A nárameníky má ze zlata, i rukávce ze zlata, i brnění ze zlata, i čapku ze zlata, i podél pasu zlato, a všude zlato, a všechno zlato. Jako kdyby na jaře zasvítilo slunce, kdy v zahradě pípá a zpívá kdejaké ptactvo a vonná je tráva – tak i on celý září ve zlatě. A koně mu vojvoda dal pod sedlo nejlepšího; dvě stě červoněců stojí jeden kůň."

Bulba zkameněl.

„Nač si vzal cizí oděv?“

„Protože je lepší – proto si ho vzal… I sám jezdí, i jiní jezdí; i on učí, i jeho učí. Jako nejbohatší polský pán!“

„Kdo ho k tomu přinutil?“

„Já přece neříkám, že ho kdo přinutil. Pán snad neví, že on sám o své vůli přešel k nim?“

„Kdo přešel?“

„Pan Andrij.“

„Kam přešel?“

„Přešel na jejich stranu, teď je už úplně jejich.“

„Lžeš, svinské ucho!“

„Jakpak bych mohl lhát? Jsem snad hlupák, abych lhal? Lhal bych na vlastní hlavu? Copak nevím, že Žida pověsí jako psa, pokud by lhal před panem?“

„Takže to vychází, že on, podle tebe, prodal vlast a víru?“

„Já přece neříkám, že by něco prodával: řekl jsem jen, že přešel k nim.“

„Lžeš, čertův Žide! Takový čin se nikdy nestal na křesťanské zemi! Pleteš se, pse!“

„Ať mi vyroste tráva na prahu domu, pokud se pletu! Ať každý poplive hrob otce, matky, svekra a otce otce mého a otce matky mé, pokud se pletu. Pokud pán chce, dokonce povím, i proč k nim přešel.“

„Proč?“

„Vojvoda má dcerušku-krasavici. Svatý Bože, taková krasavice!“

Zde se Žid snažil, jak jen uměl, vyjádřit tu krásu ve své tváři, roztáhl ruce, přimhouřil oko a nakřivil pusu, jako by něco ochutnával.

„Nu, a co z toho?“

„Pro ni to všechno udělal a přešel. Když se člověk zamiluje, je zrovna jako podrážka, co se dá, když ji namočíš do vody, vzít a ohnout – a on se ohne.“

Pevně se Bulba zamyslel. Vzpomněl si, že velká je moc slabé ženy, že mnohé silné zahubila, že povaha Andrije je z té stránky poddajná; a stál dlouho jako zaražený do země na jednom a tomtéž místě.

„Poslyš, pane, všechno pánovi povím," hovořil Žid. „Jak jsem jen uslyšel hluk a uviděl, že procházejí městskou branou, popadl jsem pro všechny případy s sebou nitku perel, protože ve městě jsou krasavice a šlechtičny, a pokud jsou tam krasavice a šlechtičny, řekl jsem si, pak i když nemají co jíst, perly přece koupí. A jak mě sluhové korouhevníka pustili, běžel jsem na vojvodův dvůr prodávat perly a od služky-Tatarky jsem všechno vyzvěděl. ‚Bude svatba hned, jak jen vyženou Záporožce. Pan Andrij slíbil, že Záporožce vyžene.'"

„A to jsi ho na místě nezabil, čertova syna?" vykřikl Bulba.

„Zač bych ho zabíjel? Přešel přece z vlastní vůle. Čím je ten člověk vinen? Tam je mu líp, tam přešel."

„A viděl jsi ho na vlastní oči?"

„Při Bohu, na vlastní oči! Takový slavný vojín! Nejpřednější ze všech. Dej mu Bůh zdraví, hned mě poznal; a když jsem k němu přistoupil, hned mi řekl…"

„Co ti řekl?"

„Řekl – nejdřív mi kývnul prstem, a potom teprve řekl: ‚Jankele!' A já: ‚Pane Andriji!' povídám. ‚Jankele! Řekni otci, řekni bratrovi, řekni kozákům, řekni Záporožcům, řekni všem, že otec – teď už není mým otcem, bratr – není bratrem, druh – není druhem, a že se s nimi se všemi budu bít. Se všemi se budu bít!'"

„Lžeš, čertův Jidáši!" zakřičel Taras bez sebe. „Lžeš, pse! Vždyť jsi i Krista ukřižoval, od Boha prokletý člověče! Já tě zabiju, satane! Prchni odsud, jinak tě tu na místě zabiju!" A když to řekl, Taras vytasil svou šavli. Vyděšený Žid se ze všech sil pustil do běhu, jak jen ho jeho tenká suchá lýtka unesla. Dlouho ještě běžel bez ohlédnutí mezi kozáckým táborem a potom daleko po celém širém poli, ačkoli Taras se za ním

vůbec nehnal, protože si uvědomil, že by nebylo rozumné vybít si zápal na prvním, kdo mu padne pod ruku.

Teď si vzpomněl, že minulou noc viděl Andrije, jak jde táborem s nějakou ženou, a sklonil svou šedivou hlavu, a přesto ještě nechtěl věřit, že by se mohla stát taková hanebná věc a že by jeho vlastní syn prodal víru a duši.

Nakonec zavedl svůj pluk do zálohy a skryl se s ním za lesem, který jediný ještě nebyl kozáky vypálen. A Záporožci, pěší i jízdní, vyráželi na tři cesty ke třem branám. Jeden za druhým se valily kuriny: Umaňský, Popovičevský, Kaněvský, Steblikivský, Nezamajnovský, Hurguziv, Tytarevský, Tymoševský. Chyběl jen Perejaslavský. Pevně si kozáci toho kurinu zakouřili a prokouřili svůj osud. Kdo se probudil svázaný v nepřátelských rukou, kdo, aniž se vůbec probudil, přešel ve spánku do vlhké země, a dokonce i sám ataman Chlib bez šarovar a bez vrchního ošacení se ocitl v lešském táboře. Ve městě zaslechli kozácký pohyb. Všichni se vyhrnuli na val a před kozáky se objevil živý obraz: polští rytíři, jeden krásnější druhého, stáli na valu. Měděné přilbice zářily jako slunce, opeřené bílým peřím jako labuť. Jiní měli lehké čapečky, růžové a modré, s cípem přehozeným na stranu; kaftany s odhrnutými rukávy, vyšívané zlatem i prostě lemované šňůrkami; u některých šavle a zbraně v drahých pouzdrech, za které páni draze přepláceli, – a mnoho bylo i jiných parád. Vpředu stál pyšně v červené čapce zdobené zlatem budžanský plukovník. Tělnatý byl plukovník, největší a nejtlustší ze všech, a široký drahý kaftan ho sotva obepínal. Na druhé straně, skoro u bočních bran, stál druhý plukovník, maličký človíček, celý vyschlý; ale malé bystré oči hleděly čile zpod hustě narostlého obočí, a rychle se otáčel na všechny strany, čile ukazoval svou tenkou, suchou rukou, rozdával rozkazy; bylo vidět, že navzdory svému malému tělu dobře zná vojenskou vědu. Nedaleko něho stál korouhevník, dlouhý-dlouhý, s hustým knírem, a jak se zdálo, nebyl u něho nedostatek barvy ve tváři. Měl pán rád silné medy a dobrou hostinu.

A hodně bylo za ním vidět i všelijaké šljachty, ozbrojené – jedni za své vlastní červoněce, jiní za královskou pokladnu, jiní za židovské peníze, když zastavili všechno, co se jen našlo na dědovských zámcích. Nemálo bylo i všelijakých senátorských příživníků, které senátoři vzali s sebou na obědy pro parádu, a kteří si ze stolu a bufetů kradli stříbrné poháry, a druhý den po dnešní parádě sedali na kozlík a popoháněli koně nějakému pánovi. Všelijakých tam bylo. Někdo neměl ani na pití, a na válku se všichni vystrojili. Kozácké řady stály tiše před hradbami. Nebylo na nich nikde zlata, snad jen kdesi kde blýskalo na rukojetích šavlí a kováních pušek. Nemívali kozáci v oblibě strojit se do bitev bohatě; prosté na nich byly drátěné košile a svitky, a daleko černaly a červenaly se jejich černé beraní čepice s červenými vršky.

Dva kozáci vyjeli dopředu ze záporožských řad: jeden ještě docela mladý, druhý postarší, oba kousaví na slovo a i na čin nebyli to kozáci špatní: Ochrim Naš a Mykyta Holokopytenko. Za nimi vyjel i Demid Popovič, podsaditý kozák, který se už dlouho poflakoval po Siči, byl pod Drinopolem a hodně toho za svůj věk zkusil: hořel v ohni a doběhl na Sič se spálenou, zčernalou hlavou a ohořelým knírem. Ale Popovič se znovu rozkošatil, pustil si za ucho oseledec, nechal si narůst knír hustý a černý jako smola. A kousavý na jízlivá slova byl Popovič.

„Ach, červené župany má celé vojsko, ale rád bych věděl, jestli je i síla vojska červená?“

„Já vám dám!“ křičel shora statný plukovník. „Všechny vás svážu! Dejte, chamradi, pušky a koně! Viděli jste, jak jsem svázal vaše? Vyveďte jim na val Záporožce!“ A vyvedli na val provazy svázané Záporožce. V jejich čele byl kurennij ataman Chlib bez šarovar a bez vrchního ošacení – tak, jak ho chytili opilého. Ataman svěsil hlavu k zemi, styděl se za svou nahotu před svými kozáky i za to, že padl do zajetí jako pes, zaspán. A za jedinou noc zešedivěla jeho silná hlava.

„Nermuť se, Chlibe! Vysvobodíme tě!“ křičeli mu zdola kozáci.

„Nermuť se, kamaráde!“ ozval se kurennij ataman Borodatyj. „Není to tvá vina, že tě chytili nahého. Pohroma se může stát každému člověku; ale je hanba jim, že tě vystavili na posměch a slušně nepřikryli tvou nahotu.“

„Vy jste jen na spící lidi hrdinské vojsko, jak vidno!“ hovořil Holokopytenko a pohlížel přitom na val.

„Jen počkejte, uřízneme vám čuby!“ křičeli jim shora.

„A rád bych viděl, jak nám uříznou čuby!“ hovořil Popovič a obracel se před nimi na koni. A potom pohleděl na své a řekl: „A co? Možná Lechové mluví pravdu. Pokud je povede ven támhleten pupkáč, pak budou všichni dobře chráněni.“

„Proč myslíš, že budou dobře chráněni?“ řekli kozáci, protože věděli, že Popovič jistě chystá nějaký vtip.

„A proto, že za jeho zády se schová celé vojsko, a to by vzal čert, aby ses zpoza jeho pupku kopím někoho dotkl!“ Všichni kozáci se zasmáli. A dlouho ještě mnozí z nich kývali hlavou a říkali: „Nu, ten Popovič! Když někomu zapéct, tak to teda jen co…“ A už neřekli kozáci, co to „co“ znamená.

„Ustupujte, ustupujte rychle od hradeb!“ zakřičel košovoj. Protože Lechové, jak se zdálo, nevydrželi to jízlivé slovo a plukovník mávl rukou. Sotva kozáci poodstoupili, zahřmělo z valu kartáčovnicí. Na valu nastal shon, objevil se sám šedivý vojvoda na koni. Brány se otevřely a vyšlo vojsko. Vpředu vyjeli rovnou jízdní řadou vyšívaní husaři. Za nimi drátěnci, potom panciříři s kopími, potom všichni v měděných přilbicích, potom jeli zvlášť nejlepší šljachtici, každý oblečený po svém. Nechtěli se pyšní šljachtici míchat do řad s ostatními, a kdo neměl pod sebou mužstvo, ten jel sám se svými sluhy. Potom zase řady, a za nimi vyjel korouhevník; za ním zase řady, a vyjel statný plukovník; a za celým vojskem vyjel nakonec maličký plukovník. „Nedávat jim, nedávat jim se seřadit a postavit do řad!“ křičel košovoj. „Rázem na ně napřete všechny kuriny! Nechte ostatní brány! Tytarevský kurin, na-

padni z boku! Dyadkivský kurin, napadni z druhé strany! Napřete na týl, Kukubenko a Palyvoda! Mateš, mateš a rozdělte je!“ A udeřili ze všech stran kozáci, srazili je a smíchali, a i sami se smíchali. Nedovolili ani provést střelbu; došlo na meče a kopí. Všechno se stlačilo do klubka, a každý měl příležitost se ukázat. Demid Popovič tři probodl prosté a dva nejlepší šljachtice srazil s koní a přitom říkal: „Hle, dobří koně! Takové koně jsem dávno chtěl dostat!“ A vyhnal koně daleko do pole a volal na stojící kozáky, aby je zachytili. Potom se znovu probil do klubka, znovu napadl šljachtice, kteří byli sraženi s koní, jednoho zabil a druhému hodil laso kolem krku, přivázal k sedlu a vláčel ho celým polem, sňal přitom s něho šavli s drahou rukojetí a odvázal z pasu celou nábojnici s červoněci. Kobita, dobrý kozák a ještě mladý, se také potkal s jedním z nejstatečnějších v polském vojsku, a dlouho se bili. Došlo to na muž proti muži. Už kozák vrchu nabýval, povalil ho a zasadil mu ostrým tureckým nožem ránu do hrudi, ale neuhlídal se sám. Rovnou do spánku ho uhodila horká kulka. Srazil ho nejvznešenější z pánů, nejkrásnější a z dávného knížecího rodu rytíř. Jak štíhlý topol se nesl na svém plavém koni. A mnoho už ukázal bojarské, bohatýrské udatnosti: dva Záporožce rozťal nadvakrát; Fedora Korže, dobrého kozáka, povalil i s koněm, vystřelil po koni a kozáka za koněm dostal kopím; mnohým odnesl hlavy a ruce a povalil kozáka Kobitu, když mu vehnal kulku do spánku. „Hle, s tím bych si chtěl zkusit síly!“ zakřičel Nezamajnovský kurennij ataman Kukubenko. Pobídl koně, vrhl se mu rovnou v týl a mocně zakřičel tak, že se všichni blízko stojící otřásli jeho nelidským křikem. Lech chtěl rychle obrátit svého koně a postavit se mu čelem; ale neposlechl kůň: vyděšený strašným křikem uhnul stranou, a Kukubenko Lecha dostal puškovou kulkou. Vešla mu do zadních lopatek horká kulka, a svalil se s koně. Ale ani tady se nedal Lech, pořád ještě se snažil zasadit protivníkovi ránu, ale ochabla ruka, která spadla spolu se šavlí. A Kukubenko vzal do obou rukou svůj těžký palaš a vrazil mu ho do samých zbělalých úst. Vyrazil palaš dva cu-

krové zuby, rozsekl nadvojí jazyk, roztříštil hrdelní obratel a vešel hluboko do země. Tak ho tam přibil navěky do vlhké země. Jak pramen vytryskla vzhůru šarlatová vysoká urozená krev, rudá jako kalina nad řekou, a obarvila celý jeho zlatem lemovaný žlutý kaftan. A Kukubenko ho už odhodil a probil se se svými Nezamajnovci do další skupiny.

„Ech, nechal takovou drahou výstroj bez majitele!“ řekl umaňský kurennij Borodatyj, když odjel od svých k místu, kde ležel Kukubenkem zabitý šljachtic. „Já jsem sedm šljachticů zabil svou vlastní rukou, ale takovou výstroj jsem ještě na nikom neviděl.“ A sveden kořistí se Borodatyj shýbl, aby z něho sňal drahocennou zbroj, vytáhl už turecký nůž v pouzdru ze samých drahokamů, odvázal z pasu nábojnici s červoněci, sňal z hrudi váček s jemným prádlem, drahým stříbrem a pečlivě uchovanou dívčí kadeří na památku. A neuslyšel Borodatyj, jak zezadu na něho vyletěl rudonosý korouhevník, kterého už dvakrát srazil ze sedla a utržil mu pořádný šrám na památku. Ten se rozmáchl z celého ramene a uhodil ho šavlí po shrbeném krku. Nedovedla kozáka kořist k dobrému: odlétla mocná hlava a padla bezhlavá mrtvola, která daleko kolem zkropila zem. Vznesla se k nebesům přísná kozácká duše, mračila se a hněvala, a zároveň se divila, že tak brzy vyletěla z tak silného těla. Nestihl korouhevník uchopit atamanovu hlavu za čub, aby si ji přivázal k sedlu, a už tu byl přísný mstitel.

Jako jestřáb plující na nebi, který udělal mnoho kruhů silnými křídly, se najednou zastavuje roztažený na jednom místě a odtud se vrhá šípem na křiklavého křepelčího kohoutka u samé cesty – tak Tarasův syn, Ostap, se najednou vrhl na korouhevníka a rázem mu hodil provaz na krk. Ještě víc zrudla rudá tvář korouhevníka, když mu krutá smyčka utáhla hrdlo: sáhl po pistoli, ale křečí sevřená ruka nemohla navést výstřel, a nadarmo letěla do pole kulka. Ostap tu u jeho vlastního sedla odvázal hedvábnou šňůru, kterou korouhevník vozil s sebou na svazování zajatců, a tou šňůrou ho svázal za ruce i nohy, konec provazu připevnil k sedlu a vláčel ho polem, hlasitě přitom svolával

všechny kozáky Umaňského kurinu, aby přišli vzdát poslední čest atamanovi. Jak uslyšeli Umaňci, že jejich kurenní ataman Borodatyj už není mezi živými, nechali bitevní pole a přiběhli uklidit jeho tělo; a tu se dali radit, koho zvolit za kurenního. Nakonec řekli: „Nač se radit? Nelze lépe postavit do kurenních nikoho než Bulbenka Ostapa. Je sice z nás všech nejmladší, ale rozum má jako starý člověk." Ostap sňal čapku, všem kozákům druhům poděkoval za čest, nerozmlouval ani mládím, ani mladou myslí, protože věděl, že čas je válečný a není ted chvíle na to, a hned je vedl rovnou na skupinu a všem ukázal, že ne nadarmo ho zvolili za atamana. Pocítili Lechové, že se stává věc příliš horkou, ustoupili a přeběhli pole, aby se shromáždili na druhém konci. A maličký plukovník mávl na čtyři čerstvé sotně, které stály zvlášť u samých bran, a od nich bouchla kartáčovnice do kozáckých hromad. Ale málo koho zasáhli: kulky trefily do volů kozáckých, kteří divě hleděli na bitvu. Zařvali vyděšení voli, obrátili se zpět k kozáckému táboru, polámali vozy a mnohé podupali. Ale Taras v tu chvíli vyrazil ze zálohy se svým plukem a s křikem se jim vrhl do cesty. Celé šílené stádo, vyděšené křikem, se obrátilo zpátky a vrhlo se na lešské pluky, převrátilo jízdu, všechno pomuchlalo a rozptýlilo.

„Och, díky vám, voli!" křičeli Záporožci. „Dosud jste konali pochodovou službu, a teď jste splnili i vojenskou!" A s novou silou udeřili na nepřítele. Mnoho tehdy pobili nepřátel. Mnozí se ukázali: Metelycja, Šilo, oba Pysarenkové, Vovtuzenko, a nemálo bylo i jiných. Uviděli Lechové, že je zle, konečně vyvěsili bílý prapor a volali, aby jim otevřeli městské brány. Se skřípotem se otevřely železem pobité brány a přijaly, jako ovce do ovčince, umdlené a prachem pokryté jezdce, kteří se do nich tlačili. Mnozí ze Záporožců se za nimi vrhli, ale Ostap své Umaňce zadržel: „Dál, dál, pánové bratři, od hradeb! Nehodí se k nim moc blízko přistupovat." A pravdu řekl, protože z hradeb začali házet, čím kde přišlo, a mnohým se dostalo. V tu chvíli přijel košovoj a pochválil Ostapa: „Hle, nový ataman, a vede vojsko tak, jako kdyby byl

i starý!“ Ohlédl se starý Bulba, aby pohlédl, co je tam za nového atamana, a uviděl, že vpředu všech Umaňců sedí na koni Ostap, s čapkou zdviženou nabok a atamanskou palicí v ruce. „Hleďme, jaký jsi!“ řekl a díval se přitom na něho; a zaradoval se starý a dal se poděkovat všem Umaňcům za čest prokázanou jeho synovi.

Kozáci znovu ustoupili a chystali se jít k táborům, a na městském valu se znovu objevili Lechové, už s roztrhanými plášti. Zapekla se krev na mnoha drahých kaftanech, a prach pokryl krásné měděné přilbice.

„Co, svázali jste nás?“ křičeli jim zdola Záporožci. „Já vám dám!“ křičel pořád stejně shora tlustý plukovník a ukazoval přitom provaz; a nepřestávali ještě dlouho hrozit zaprášení, umdlení válečníci a přehazovali si z obou stran všechna posměšná kousavá slova.

Nakonec se všichni rozešli. Jeden se uložil k odpočinku, umořen bitvou; druhý si posypal rány hlínou a trhal na obvazy šátky a drahé šaty, sňaté s padlého nepřítele. Jiní pak, kteří byli svěžejší, se dali uklízet těla a vzdávat jim poslední čest. Palaši a kopími kopali hroby; čapkami a cípy odnášeli hlínu; čestně složili kozácká těla a zasypali je čerstvou hlínou, aby je nedostali havrani a dravé orli, kteří by jim vyklovali oči. A lešská těla, jakž takž svázaná, po desítkách za ocasy divokých koní, pustili po celém poli a dlouho za nimi hnali a práskali je po bocích. Letěli šílení koně brázdami, pahorky, přes příkopy a potoky, a tloukla se o zem krví a prachem pokrytá lešská mrtvá těla.

Potom usedly všechny kuriny v kruzích k večeři a dlouho hovořily o činech a hrdinství, které se každému dostalo za úděl, k věčnému vyprávění příchozím a potomstvu. Dlouho neuléhali. A ze všech nejdéle neuléhal starý Taras, pořád přemítal, co by znamenalo, že Andrij nebyl mezi nepřátelskými vojíny. Styděl se snad Jidáš vyjít proti svým, anebo Žid lhal, a padl Andrij prostě do zajetí? Ale hned si vzpomněl, že nad míru bylo poddajné srdce Andrijovo na ženské řeči, pocítil zármutek a silně v duši zapřisáhl trest proti polské kráse, která přičaro-

vala jeho syna. A splnil by svůj slib: nepohlédl by na její krásu, vytáhl by ji za hustý, bohatý cop, vláčel by ji za sebou po celém poli, mezi všemi kozáky. Otloukla by se o zem, krví a prachem pokrytá, její divuplná ňadra a ramena, leskem rovná netajícím sněhům, které pokrývají horské vrcholy. Roznesl by na kusy její bujné krásné tělo. Ale nevěděl Bulba toho, co člověku chystá Bůh zítra, a začal upadat do spánku a konečně usnul. A kozáci ještě pořád spolu rozmlouvali, a celou noc stála u ohňů stráž, pozorně rozhlížející se do všech koutů, střízlivá, oka nezamhouřivší.

Kapitola osmá

Slunce ještě nedosáhlo poloviny nebe, když se všichni Záporožci sešli do kruhu. Ze Siče přišla zpráva, že Tataři, zatímco kozáci byli pryč, všechno v ní vyloupili, vyhrabali poklad, který kozáci tajně drželi pod zemí, pobili a odvedli do zajetí všechny, kdo tam zůstali, a se všemi zabranými stády a tabuny namířili rovnou k Perekopu. Jen jediný kozák, Maxim Holoducha, se cestou vytrhl z tatarských rukou, zapíchl mirzu, odvázal mu měšec s cechiny a na tatarském koni, v tatarském oděvu půl druhého dne a dvě noci unikal pronásledování, uštval koně k smrti, cestou přesedl na druhého, uštval i toho, a teprve na třetím dojel do záporožského tábora, když se cestou dozvěděl, že Záporožci jsou u Dubna. Jen stihl oznámit, že se stalo takové zlo; ale proč se to stalo, zda zbylí Záporožci po kozáckém zvyku zapili rozum a padli opilí do zajetí, a jak Tataři zjistili místo, kde byl zahrabán vojenský poklad – o tom neřekl nic. Kozák se silně vyčerpal, celý napuchl, tvář měl spálenou a sežehnutou větrem; padl tam na místě a usnul tvrdým spánkem.

V takových případech bylo u Záporožců zvykem hnát se v tu chvíli za lupiči, snažit se dohonit je cestou, protože zajatci se mohli snadno octnout na trzích Malé Asie, ve Smyrně, na ostrově Krétě – a bůhvíkde by se čubaté záporožské hlavy ještě neukázaly. Proto se Záporožci sešli. Všichni do jednoho stáli v čapkách, protože nepřišli proto, aby poslušně vyslechli atamanův rozkaz, nýbrž aby se poradili jako rovný s rovným. „Dejte nejdřív slovo starším!“ křičelo se v davu. „Dej slovo košovoj!“ volali druzí. A košovoj sňal čapku, už ne jako náčelník, ale

jako soudruh, poděkoval všem kozákům za poctu a řekl: „Mnoho je mezi námi starších a moudřejších v radě, ale když jste mě poctili, tak můj názor je: neztrácejme, pánové bratři, čas a ženme se za Tatarem. Vždyť sami víte, co je Tatar za člověka. Nebude s nakradeným zbožím čekat, až přijdeme, ale v mžiku ho rozházní, že po něm ani stopa nezbude. Takže můj názor: jít. My jsme si tu už dost užili. Lechové vědí, co jsou kozáci; za víru, co jen bylo sil, jsme se pomstili; a kořisti z hladového města mnoho není. Takže můj názor – jít.“

„Jít!“ zahřmělo hlasitě v záporožských kurenech. Jenže Tarasu Bulbovi se takové řeči nelíbily, a svěsil ještě níž přes oči své zasmušilé, do černa bílé obočí, podobné křovím, která vyrostla vysoko na temeni hory a jejichž vršky až nahoře zasypal jehlový severní jíní.

„Ne, není tvá rada správná, košovoj!“ řekl. „Mluvíš špatně. Zapomněl jsi, jak vidím, že v zajetí zůstávají naši, zajatí Lechy? Chceš snad, abychom neuctili první, svatý zákon kozáckého bratrství, abychom své druhy nechali, aby s nich zaživa sedřeli kůži nebo rozsekali jejich kozácké tělo na čtvrti a rozváželi je po městech a vesnicích, jak to doposud dělali s hetmanem a nejlepšími ruskými rytíři na Ukrajině? Což se už beztak nenaposmívali našim svatyním dost? Co jsme pak my? ptám se vás všech. Co je to za kozáka, který opustil v neštěstí soudruha, nechal ho jako psa chcípnout v cizině? Když už je to tak, že si každý z vás kozácké cti neváží, a nechá si plivnout do šedivých vousů a snést potupné slovo, tak mě ať nikdo nehaní. Zůstanu sám!“

Všichni Záporožci, kteří tam stáli, zakolísali.

„A copak jsi zapomněl, statečný plukovníku,“ řekl tehdy košovoj, „že v tatarských rukou jsou taky naši soudruzi, že jestli je teď nevysvobodíme, bude jejich život prodán do věčného otroctví pohanům, což je horší než jakákoli zlá smrt? Zapomněl jsi snad, že u nich teď je celá naše pokladnice, vydobytá křesťanskou krví?“

Všichni kozáci se zamysleli a nevěděli, co říct. Nikdo z nich si nechtěl zasloužit potupnou slávu. Tu vystoupil před všechny Kasjan Bo-

vdjug, nejstarší věkem v celém záporožském vojsku. Všichni kozáci si ho vážili; dvakrát už byl volen košovým a ve válkách byl taky silně dobrý kozák, ale dávno už sestárl a do žádných výprav nejezdil; ani neměl rád dávat někomu rady, ale rád si starý válečník lehl na bok u kozáckých kruhů a poslouchal vypravování o nejrůznějších minulých příhodách a kozáckých taženích. Nikdy se do jejich řečí nemíchal, jen poslouchal a prstem si přitlačoval popel ve své krátké fajfce, kterou nikdy nevypouštěl z úst, a dlouho pak seděl s mírně přimhouřenýma očima, a kozáci nevěděli, jestli spí, nebo pořád ještě poslouchá. Všechna tažení zůstával doma, ale tentokrát to starého pobouřilo. Mávl rukou po kozácku a řekl: „A ať jde, co se dá! Půjdu i já: snad se v něčem budu kozáctvu hodit!“ Všichni kozáci ztichli, když teď vystoupil před shromážděním, protože dlouho od něj neslyšeli jediné slovo. Každý chtěl vědět, co Bovdjug řekne. „Přišla řada i na mě, abych promluvil, pánové bratři!“ začal. „Poslouchejte, děti, starého. Moudře mluvil košovoj; a jakožto hlava kozáckého vojska, povinná opatrovat je a pečovat o vojenský poklad, moudřeji nic říct nemohl. Tak! Ať je to má první řeč! A teď poslouchejte, co řekne má řeč druhá. A toto řekne má druhá řeč: velkou pravdu řekl i Taras plukovník – dej mu Bůh dlouhého věku, a aby takových plukovníků bylo na Ukrajině víc! Prvním závazkem a první ctí kozáka je zachovat kozácké bratrství. Co jsem živ na světě, neslyšel jsem, pánové bratři, aby kozák někde opustil svého soudruha nebo ho jakkoli prodal. I jedni i druzí jsou nám soudruzi; ať jich je míň či víc – všichni jsou soudruzi, všichni jsou nám drazí. Tak toto je má řeč: ti, kterým jsou drazí ti, které zajali Tataři, ať se vydají za Tatary, a kterým jsou drazí ti, které zajali Lechové, a kdo nechce opustit spravedlivou věc, ať zůstanou. Košovoj jde z povinnosti s jednou polovinou za Tatary, a druhá polovina si zvolí svého náhradního atamana. A náhradním atamanem, jestli chcete poslechnout bílou hlavu, se nehodí být nikdo jiný než jedině Taras Bulba. Není mezi námi nikoho, kdo by se mu vyrovnal statečností.“

Tak promluvil Bovdjug a utichl; a všichni kozáci se zaradovali, že je takto starý přivedl k rozumu. Všichni vyhodili čapky vzhůru a vykřikli: „Děkujeme ti, otče! Mlčels, mlčels, dlouho jsi mlčel, až jsi nakonec promluvil. Ne nadarmo jsi řekl, když ses chystal na výpravu, že se budeš kozáctvu hodit: tak se taky stalo."

„Co, souhlasíte s tím?" zeptal se košovoj.

„Všichni souhlasíme!" zakřičeli kozáci.

„Takže je radě konec?"

„Konec radě!" volali kozáci.

„Poslouchejte teď vojenský rozkaz, děti!" řekl košovoj, vystoupil vpřed a nasadil si čapku, a všichni Záporožci, co jich jen bylo, sňali čapky a stáli s odkrytými hlavami, se zraky upřenýma do země, jak to bývalo mezi kozáky vždy, když se chystal starší něco říci. „Teď se oddělte, pánové bratři! Kdo chce jít, přejde na pravou stranu; kdo zůstává, přejde na levou! Kam přejde větší část kurenu, tam i ataman; a kdo přejde v menšině, ať se přidá k jiným kurenům."

A všichni začali přecházet, jedni na pravou, druzí na levou stranu. Kam přešla větší část kurenu, tam přešel i kurennij ataman; z kterých přešla jen menší část, ta se přidávala k jiným kurenům; a vyšlo to skoro napolo na obě strany. Zůstat se rozhodli: skoro celý kurin Nezamajnovský, větší půlka kurenu Popovičevského, celý kurin Umaňský, celý kurin Kaněvský, větší půlka kurenu Steblikivského, větší půlka kurenu Tymoševského. Všichni ostatní se přihlásili jít v honbě za Tatary. Mnoho bylo na obou stranách statných a chrabrých kozáků. Mezi těmi, kdo se odhodlali jít za Tatary, byli Čerevatý, dobrý starý kozák, Pokotypole, Lemiš, Prokopovič Choma; Demid Popovič přešel také tam, protože byl kozák velice vznětlivé povahy – nemohl dlouho vydržet na místě; s Lechy už si zabojoval, chtěl si vyzkoušet i Tatary. Z kurenních šli: Nostjugan, Pokryška, Nevylyčkij, a mnoho dalších slavných a chrabrých kozáků chtělo vyzkoušet meč a mocné rameno v šarvátce s Tatarem. Nemálo bylo taky silně a silně dobrých kozáků

mezi těmi, kdo chtěli zůstat: kurenní Demytrovič, Kukubenko, Vertychvist, Balaban, Bulbenko Ostap. Pak mnoho bylo ještě dalších věhlasných a statných kozáků: Vovtuzenko, Čerevyčenko, Stepan Huska, Ochrim Huska, Mykola Hustyj, Zadorožnyj, Metelycja, Ivan Zakrutyhuba, Mosij Šilo, Děhťarenko, Sydorenko, Pysarenko, pak druhý Pysarenko, pak ještě Pysarenko, a mnoho bylo dalších dobrých kozáků. Všichni to byli muži zcestovalí, zajezdění: chodili po anatolských březích, po krymských slaniskách a stepích, po všech řekách velkých i malých, co se vlévaly do Dněpru, po všech zátokách a dněperských ostrovech; bývali v moldavské, valašské, v turecké zemi; projezdili celé Černé moře dvouveslovými kozáckými čajkami; napadali v padesáti čajkách v řadě ty nejbohatší a nejvyšší koráby, potopili nemálo tureckých galér a mnoho a mnoho střelného prachu vystříleli za svůj věk. Nejednou si drali na onuce drahé pavoloky a aksamíty. Nejednou si za opasek šarovar – za očkur – nacpali samé čisté cechiny. A co každý z nich propil a propálil majetku, který by druhému stačil na celý život, to se ani spočítat nedá. Všechno promrhali po kozácku, hostíce celý svět a najímajíce muziku, aby se radovalo všechno, co jen je na světě. Ještě i teď u málokterého z nich nebylo kdesi zahrabáno zboží: pohárky, stříbrné naběračky a náramky, pod rákosím na dněperských ostrovech, aby to Tatar nenašel, kdyby se mu, v případě neštěstí, podařilo přepadnout Sič znenadání; jenže Tatar by to těžko našel, protože i sám hospodář už začínal zapomínat, kde co zahrabal. Takoví to byli kozáci, kteří se rozhodli zůstat a pomstít se Lechům za věrné soudruhy a za Kristovu víru! Starý kozák Bovdjug se také rozhodl zůstat s nimi a řekl: „Mé roky už nejsou na to, abych se honil za Tatary, a tady je místo, kde si odpočinout dobrou kozáckou smrtí. Dávno už jsem prosil Boha, kdyby přišlo na konec života, aby ho skončil ve válce za svatou a křesťanskou věc. Tak se i stalo. Slavnějšího konce už starému kozákovi na jiném místě nebude.“

Když se už všichni rozdělili a stáli na dvou stranách ve dvou řadách po kurenech, prošel košovoj mezi řadami a řekl: „Nu což, pánové bratři, jste jedna strana s druhou spokojeni?“

„Všichni jsou spokojeni, otče!“ odpověděli kozáci.

„Tak se tedy polibte a dejte si navzájem sbohem, protože, bůh ví, zda se v životě ještě shledáme. Poslouchejte svého atamana a plňte, co sami víte: sami víte, co káže kozácká čest.“

A všichni kozáci, co jich jen bylo, se mezi sebou políbili. Začali první atamani, a projevše rukou své šedé vousy, políbili se křížem, a potom se vzali za ruce a pevně se drželi za ruce. Jeden chtěl druhého se zeptat: „Co, pane bratře, uvidíme se, nebo se neuvidíme?“, ale neptali se, mlčeli – a obě šedé hlavy se zamyslely. A všichni kozáci do jednoho se loučili, protože věděli, že mnoho práce čeká jedny i druhé; neumluvili se však, že se hned rozejdou, ale umluvili se, že počkají až na tmavý čas noci, aby nedali nepříteli uvidět, jak kozáckého vojska ubylo. Potom se všichni rozešli po kurenech obědvat. Po obědě všichni, kterým předstála cesta, lehli odpočívat a spali tvrdě a dlouhým spánkem, jako by tušili, že snad poslední sen jim bude dopřáno okusit v takové volnosti. Spali až do samého západu slunce; a jakmile zapadlo slunce a trochu se setmělo, začali mazat vozy. Ustrojeni, pustili vozy napřed a sami, pošapkovavše se ještě jednou s druhy, tiše šli za vozy. Jízda statně, bez pokřiku a bez hvizdu na koně, se mírně rozdupala v patách pěším, a brzy je nebylo ve tmě vidět. Tlumeně zněl jen koňský dupot a vrzání sem tam kola, které se ještě nerozešlo nebo nebylo dobře namazáno kvůli noční tmě.

Dlouho ještě zbylí druhové mávali rukama na dálku, i když nebylo nic vidět. A když sešli dolů a vrátili se na svá místa, když viděli při jasně svítících hvězdách, že půlka vozů už není na místě, že mnoha, mnoha druhů tam není, nebylo každému na srdci veselo, a všichni se proti své vůli zamysleli, svěsivše své hýřivé hlavy k zemi.

Taras viděl, jak zasmušilými se staly kozácké řady, a jak zádumčivost, nemístná u chrabrého muže, začíná tiše obemykat kozácké hlavy, ale mlčel: chtěl dát času všemu, aby si zvykli i na zádumčivost z loučení s druhy, a mezitím se v tichosti chystal, že je najednou a naráz vzburcuje, že na ně houkne po kozácku, aby se znovu a s větší silou než předtím vrátila odvaha každému do duše – nač je schopna jediná slovanská krev, široká, mocná krev, nad ostatní jako moře nad mělkými řekami. Když je čas bouřlivý, všechno se v ní obrací v řev a hrom, bouří a zvedá vlny, jak je mělké řeky zvednout nedokážou; když je bezvětří a ticho, jasněji než všechny řeky prostírá svou nedozírnou skleněnou hladinu, věčnou slast očí.

A nařídil Taras svým sluhům, aby rozbalili jeden z vozů, který stál stranou. Byl větší a pevnější než všechny ostatní v kozáckém obozu; dvojitou pevnou obručí byla ovinutá jeho mohutná kola; těžce byl naložen, přikryt dekami, pevnými volskými kůžemi a svázán pevně zasmolenými provazy. Ve voze byly samé baklažky a soudky starého dobrého vína, které dlouho leželo u Tarase ve sklepech. Vzal je do zásoby, pro slavnostní příležitost, aby, kdyby přišla velká chvíle a předstál by všem čin hodný odkazu potomkům, dostal každý, do jednoho, kozák vypít posvátného vína, aby ve velké chvíli velký pocit zachvátil člověka. Sotva uslyšeli plukovnický rozkaz, vrhli se sluhové k vozům, palaši přetínali pevné provazy, snímali tlusté volské kůže a deky a stahovali z vozu baklažky a soudky.

„A berte všichni!“ řekl Bulba. „Všichni, co jen vás je, berte, co kdo má: naběračku, nebo číši, ze které poíte koně, nebo rukavici, nebo čapku, a kdyby nebylo nic, tak prostě podstavte obě hrsti.“

A všichni kozáci, co jen jich bylo, brali, kdo měl naběračku, kdo číši, ze které poil koně, kdo rukavici, kdo čapku, a kdo podstavoval i tak obě hrsti. Všem jim Tarasovi sluhové, procházejíce mezi řadami, nalévali z baklažek a soudků. Taras ale nenařídil pít, dokud nedá znamení, aby vypili všichni naráz. Bylo vidět, že chce něco říct. Taras věděl, že

jakkoli je samo o sobě silné staré dobré víno, a jakkoli je schopné posílit lidského ducha – přidá-li se k němu ještě pravé slovo, pak dvojnásob silná bude síla vína i ducha.

„Hostím vás, pánové bratři," řekl Bulba, „ne na počest toho, že jste mě udělali svým atamanem, jakkoli velká taková čest je, a ne na počest loučení s našimi druhy: ne, pro jedno i druhé je vhodný jiný čas; ne taková chvíle teď před námi stojí. Před námi stojí dílo velkého potu, velké kozácké statečnosti! Vypijme tedy, soudruzi, vypijme nejprve za svatou pravoslavnou víru: ať konečně přijde taková doba, že po celém světě se rozšíří a všude bude jedna svatá víra, a všichni, co jen je basurmanů, všichni ať se stanou křesťany! A hned také vypijme za Sič, aby dlouho stála na záhubu všemu basurmanstvu, aby každoročně z ní vycházeli mládenci, jeden lepší nad druhého, jeden hezčí nad druhého. A hned také vypijme za naši vlastní slávu, aby řekli vnuci a synové těch vnuků, že kdysi byli takoví, kteří neposkvrnili kozácké bratrství a nezradili své. Takže za víru, pánové bratři, za víru!"

„Za víru!" zahlaholily v předních řadách husté hlasy.

„Za víru!" zopakovali vzdálenější, a všichni, co jich jen bylo, i staří i mladí, vypili za víru.

„Za Sič!" řekl Taras a vysoko zvedl ruku nad hlavu.

„Za Sič!" znělo hustě v předních řadách. „Za Sič!" řekli tiše staří a škubli šedým vousem; a jako mladí sokolové se vzchopili a opakovali mladí: „Za Sič!" A dalekou dálkou slyšelo pole, jak kozáci vzpomínali svou Sič.

„A teď poslední doušek, soudruzi, za slávu a za všechny křesťany, kteří žijí na světě!"

A všichni kozáci, do posledního v poli, vypili poslední doušek v nabíračkách za slávu a za všechny křesťany, co jich jen na světě je. A dlouho ještě se po všech řadách mezi všemi kureny opakovalo: „Za všechny křesťany, co jich jen je na světě!"

Nabíračky byly už prázdné, a kozáci pořád ještě stáli, s rukama zdviženýma. I když vesele hleděly jejich oči, prosvětlené vínem, přec se těžce zamysleli. Nemysleli už na kořist a vojenský zisk, nemysleli na to, komu připadne nabrat červoňců, drahých zbraní, vyšívaných kaftanů a čerkeských koní; ale zamysleli se – jako orli usedlí na vrcholech srázných, vysokých hor, odkud daleko vidět prostírající se nedozírně moře, posázené jako drobnými ptáky galérami, koráby a všelijakými loděmi, obhrazené po stranách sotva viditelnými tenkými pobřežími, s pobřežními městy jako komárky a lesy nachýlenými jako drobounkou travičkou. Jako orli obhlíželi kolem sebe očima celé pole a černající se v dáli svůj osud. Bude, bude celé pole s úvozy a cestami pokryto vyčnívajícími jejich bílými kostmi, štědře omyté jejich kozáckou krví a pokryté rozbitými vozy, rozlámanými šavlemi a kopími. Daleko se rozkutálejí čubaté hlavy s čuby zkroucenými a sraženými krví a s knír y svěšenými k zemi. Přiletí orli a budou jim trhat a drásat kozácké oči. Ale veliké dobro je v takovém širokém a volném smrtelném ložiI Nezhyne ani jediný velkodušný čin a neztratí se kozácká sláva jako nepatrné zrnko střelného prachu z hlavně pušky. Bude, bude bandurista, se šedivým vousem až k prsům, a nebo ještě v plné zralé mužnosti, ale bělohlavý stařec, duchem věštný, a řekne o nich své husté, mocné slovo. A rozšíří se po celém světě jejich sláva, a všechno, co jen se potom narodí, bude mluvit o nich. Protože daleko se nese mocné slovo, podobné hučící zvonové měd i, do níž mistr přidal mnoho drahého čistého stříbra, aby daleko po městech, chatrčích, palácích a dědinách rozléhal se jeho plný, jasný hlas, svolávající stejně všechny ke svaté modlitbě.

Kapitola devátá

Ve městě nikdo nepoznal, že polovina Záporožců vyrazila v pronásledování Tatarů. Z magistrátní věže si strážní všimli jenom toho, že se část vozů stáhla za les; ale mysleli, že se kozáci chystají připravit léčku; totéž si myslel i francouzský inženýr. Košového slova však nepropadla naprázdno, a ve městě se ukázal nedostatek potravy. Dle zvyku minulých věků si vojska nespočítala, kolik budou potřebovat. Zkusili udělat výpad, jenže polovina smělců byla hned pobita kozáky, a polovina zahnána zpátky do města s prázdnou. Židé přec jen výpadu využili a všechno vyčenichali: kam a proč se Záporožci vydali a s jakými vojevůdci, a které právě kureny, a kolik jich počtem je, a kolik jich zůstalo na místě, a co chtějí dělat – slovem, během několika minut už se ve městě vědělo všechno. Plukovníci se vzpamatovali a chystali se k bitvě. Taras to už viděl podle pohybu a hluku ve městě a čile se činil, stavěl, rozdával rozkazy a nařízení, postavil kureny do tří táborů, obehnal je vozy jako pevnostmi – způsob bitvy, v němž bývali Záporožci nepřemožitelní; dvěma kurenům přikázal zalézt do zálohy; část pole osázel ostrými kolíky, zlámanou zbraní, úlomky kopí, aby tam v případě potřeby zahnal nepřátelskou jízdu. A když bylo všechno uděláno, jak se slušelo, pronesl ke kozákům řeč, ne proto, aby je povzbudil a osvěžil – věděl, že jsou duchem pevní i bez toho – ale prostě sám chtěl vyslovit všechno, co měl na srdci.

„Chci vám říci, pánové, co to je naše kozácké bratrství. Slyšeli jste od otců a dědů, v jaké úctě byla u všech naše země: i Řekům se dala poznat, a od Cařihradu brala červoňce, a města byla pyšná, a chrámy,

a knížata, knížata ruského rodu, svoji knížata, a ne katoličtí odpadlíci. Všechno sebrali basurmani, všechno zahynulo. Jen my jsme zůstali sirotci, a jak vdova po mocném muži – stejně sirá jako my i naše země! Hle, v jakém čase jsme my, soudruzi, podali ruku k bratrství! Hle, na čem stojí naše bratrství! Není pouta svatějšího nad bratrství! Otec miluje své dítě, matka miluje své dítě, dítě miluje otce i matku. Ale to není ono, bratři: miluje i zvíře své mládě. Ale spříznit se příbuzenstvím duše, ne krve, dokáže jediný člověk. Bývali i v jiných zemích druhové, ale takoví, jako v Ruské zemi, takoví druhové tam nebyli. Ne jednomu z vás se stávalo, že dlouho hynul v cizině; vidíš, i tam jsou lidé! taky boží člověk, a dáš se s ním do řeči jako se svým; ale když přijde na to, abys vyslovil slovo srdce – vidíš: ne, chytří lidé, ale ne ti; takoví jako lidé, a přec ne ti! Ne, bratři, tak milovat, jak miluje ruská duše – milovat ne rozumem nebo čím jiným, ale vším, co dal Bůh, co jen v tobě je, a...“ řekl Taras, mávl rukou, zatřásl šedou hlavou, škubl knírem a řekl: „Ne, tak milovat nikdo neumí! Vím, podlost zapustila teď kořeny v naší zemi; myslí jen na to, aby u nich byly stohy obilí, kupy obilí a stáda koní, a aby byly v jejich sklepích celé zapečetěné medy! Přejímají čert ví jaké basurmanské zvyky; štítí se svého jazyka; svůj se svým nechce mluvit; svůj svého prodává, jako prodávají bezduchý dobytek na trhu. Milost cizího krále – a ani ne krále, ale ohavná milost polského magnáta, který je žlutým čobotem svým mlátí do huby – je jim dražší než jakékoli bratrství. Ale u posledního ničemy, jakýkoli jen je, i kdyby se celý vyválel v sazích a v patolízalství, i u toho je, bratři, drobounké zrno ruského citu. A probudí se ono někdy, a praští se, nebožák, dlaněmi do pol kaftanu, chytne se za hlavu, prokleje nahlas svůj podlý život, a bude hotov mukami vykoupit potupný čin. Ať to tedy všichni vědí, co znamená v Ruské zemi bratrství! A když už na to přijde, aby se umíralo – tak nikomu z nich nebude dáno umírat tak!... Nikomu, nikomu!... Nestačí na to jejich myší povahy!“

Tak mluvil ataman, a když řeč dokončil, stále ještě potřásal hlavou, zestříbřenou v kozáckých dílech. Všechny, co jen tam stáli, taková řeč hluboce pohnula, dosáhla daleko, až k samému srdci. Nejstarší v řadách zůstali nehybní, se svěšenými šedivými hlavami k zemi; slza se tiše kutálela ve starých očích; pomalu ji otírali rukávem. A potom všichni, jako by se byli domluvili, zároveň mávli rukou a potřásli zkušenými hlavami. Je vidět, že jim starý Taras připomněl mnohé známé a nejlepší, co bývá na srdci u člověka, zmoudřelého hořem, prací, odvahou a všelikým zlem života, nebo i u toho, kdo je sám nepoznal, ale mnoho cítí mladou perlovou duší k věčné radosti svých starých rodičů, kteří ho zrodili.

A z města už vystupovalo nepřátelské vojsko, hlaholíce v kotle a trouby, a s rukama v bok vyjížděli páni, obklopeni nesčetnými služebníky. Tlustý plukovník rozdával rozkazy. A začali tísnivě postupovat na kozácké tábory, hrozili, mířili z pišťalí, blýskali očima a leskli se měděnou zbrojí. Sotva kozáci viděli, že se přiblížili na ránu z pušky, všichni naráz spustili ze sedmidlanových pišťalí a bez přestání pálili z pišťalí. Daleko se neslo hlasité praskání po všech okolních polích a nivách, slévajíc se v nepřerušený hukot; dýmem se zaneslo celé pole, a Záporožci stále střídali, nenabírajíce dech: zadní jenom nabíjeli a podávali předním, čímž uváděli nepřítele v úžas – nemohl pochopit, jak kozáci střílejí, aniž by nabíjeli pušky. Už nebylo za velkým dýmem, který obemkl obě vojska, vidět, jak hned jeden, hned druhý zmizel z řad; ale Lechové cítili, že hustě lítají kulky, a že se dílo rozpálilo; a když couvli zpátky, aby se vyhnuli dýmu a rozhlédli, mnohých se v řadách nedopočítali. A u kozáků snad druhý třetí byl zabit na celou setninu. A kozáci stále pálili z pišťalí, ani na minutu nenechajíce mezery. Sám cizí inženýr se podivil nad takovou, nikdy jím nevídanou taktikou, a hned při všech řekl: „Hle, chrabří mládenci-Záporožci! Hle, tak je potřeba bít se i druhým v jiných zemích!“ A poradil, aby se tam hned namířily na tábor děla. Těžce zařvala širokými hrdly litinová

děla; dalekou dálkou se rozehrálo, země se otřásla, a dvojnásob zahalilo dýmem celé pole. Zápach prachu se nesl mezi náměstími a ulicemi i do vzdálených a nejzazších měst. Jenže ti, kdo mířili, vzali příliš vysoko: žhavé koule vyklenuly příliš vysoký oblouk. Strašně svištíce vzduchem přelétly přes hlavy celého tábora a zabořily se daleko do země, vybuchly a vyvrhly vysoko do vzduchu černou hlínu. Rval si vlasy francouzský inženýr při pohledu na takovou neumělost a sám se dal do mířidel děl, nedbaje, že nepřetržitě pálí a sypou kulky kozáci.

Taras ještě z dálky viděl, že bude zle Nezamajnovskému a Steblikivskému kurenu, a zavolal zvučně: „Vylezte rychle zpoza vozů a každý nasedni na koně!“ Ale kozáci by nestihli udělat jedno ani druhé, kdyby Ostap neudeřil přímo doprostřed; vyrazil doutnáky šesti dělostřelcům, u čtyř se mu to nepodařilo. Lechové ho zahnali zpět. A zatím cizí kapitán sám vzal do ruky doutnák, aby vypálil z největšího děla, jaké z kozáků nikdo doposud neviděl. Strašně hledělo širokou tlamou, a tisíc smrtí odtamtud hledělo. A jak zahřmělo, a za ním následně další tři, čtyřnásobně otřásly dutě odpovídající zemí – mnoho strasti přinesly! Nad jedním kozákem zapláče stará matka, bijíc si kostnatýma rukama do zpuchřelých prsou. Nejedna vdova zůstane v Hluchově, v Němirově, v Černigově a dalších městech. Bude, srdečná, vybíhat každý den na trh, chytat se každého, kdo projde, poznávat každého z nich do očí, zda není mezi nimi ten jeden, nejmilejší ze všech. Ale mnoho vojska projde městem, a nikdy mezi nimi nebude ten jeden, nejmilejší ze všech.

Tak, jako by nebývalo půlky Nezamajnovského kurenu! Jako krupobití náhle zbije celou nivu, kde se jak plnovážný červoněc skvěl každý klas, tak je zbilo a složilo.

A jak se vzchopili kozáci! Jak se všichni chopili! Jak se zavařil kurennij ataman Kukubenko, když viděl, že lepší půlky jeho kurenu není! Rázem se vrazil se zbylými svými nezamajnovci přímo doprostřed. V hněvu rozsekal na zelí prvního, který se mu připletl, mnoho jezdců

srazil s koní, zasáhnuv kopím i jezdce i koně, probil se k dělostřelcům a už dobyl jedno dělo. A tam, hle, se činí umaňský kurennij ataman, a Stepan Huska už dobývá hlavní dělo. Zanechal ty kozáky a obrátil se se svými do další nepřátelské tlačenice. A tak: kudy prošli nezamajnovci – tam je ulice, kudy se obrátili – už je tam ulička! Tak bylo vidět, jak řídly řady, a jak Lechové padali ve snopech! A u samotných vozů Vovtuzenko, a vpředu Čerevyčenko, a u vzdálených vozů Děhťarenko, a za ním kurennij ataman Vertychvist. Dva šljachtice už nabodl Děhťarenko na kopí, a konečně narazil na nepoddajného třetího. Mrštný a pevný byl Lech, nádhernou zbrojí ozdobený, a jen služebníků si s sebou přivedl padesát. Pořádně Děhťarenka ohnul, srazil ho na zem a už, mávnuv na něj šavlí, křičel: „Není z vás, psích kozáků, ani jednoho, kdo by se opovážil se mi postavit!“

„A hle, že jsou!“ řekl a vystoupil vpřed Mosij Šilo. Silný to byl kozák, nejednou atamanoval na moři a mnoho zakusil všelijakých bíd. Chytli je Turci u samého Trapezuntu a všechny zabrali do zajetí na galéry, uvázali je po rukou a nohou do železných řetězů, celé týdny jim nedávali proso a napájeli je odpornou mořskou vodou. Všechno snesli a vytrpěli ubozí zajatci, jen aby neměnili pravoslavnou víru. Nevydržel ataman Mosij Šilo, poplival nohama svatý zákon, špinavou čalmou obvinul hříšnou hlavu, vešel k pašovi v důvěru, stal se klíčníkem na lodi a nejvyšším nad všemi zajatci. Mnoho se tím zarmoutili ubozí zajatci, protože věděli, že když svůj zradí víru a přistoupí k utlačovatelům, pak je těžší a hořčí být pod jeho rukou než pod jakýmkoli jiným nekřesťanem. Tak se i stalo. Všechny posadil Mosij Šilo do nových řetězů po třech do řady, přitáhl jim až k samým bílým kostem kruté provazy; všechny mlátil po šíjích, hostil pohlavky. A když se Turci, zaradovaní, že získali sobě takového služebníka, dali hodovat a zapomněvše svůj zákon, všichni se opili – přinesl všech šedesát čtyři klíčů a rozdal je zajatcům, aby se odemkli, aby řetězy a kajdany vhodili do moře, a místo nich aby vzali šavle a sekali Turky. Mnoho tehdy kozáci nabrali koři-

sti a vrátili se se slávou do vlasti, a dlouho bandurysté oslavovali Mosije Šila. Zvolili by ho za košového, jenže to byl zcela podivuhodný kozák. Jindy učinil takový čin, jaký by moudřejší nevymyslel, a jindy prostě hloupost opanovala kozáka. Propil a prohýřil všechno, všem na Siči zůstal dlužen, a nadto se dopustil krádeže jako uliční zloděj: v noci odvlekl z cizího kurenu celou kozáckou výstroj a dal ji v šenku do zástavy. Za takový potupný čin ho na trhu přivázali ke sloupu a položili vedle něho kyj, aby mu každý podle svých sil zasadil ránu. Jenže se mezi všemi Záporožci nenašel takový, kdo by na něj zdvihl kyj, pamětliv jeho dřívějších zásluh. Takový byl kozák Mosij Šilo.

„Hle, jsou takoví, kteří vás, psy, bijí!“ řekl a vrhl se na něj. A jak se bili! I naramenníky, i zrcadlové pláty se jim oběma od ran zprohýbaly. Rozsekl na něm nepřátelský Lech železnou košili a dosáhl ostřím až na samo tělo: zrudla kozácká košile. Ale nepohlédl na to Šilo, zamáchl se celou šlachovitou rukou (těžká byla ta přisedlá ruka) a najednou ho omráčil přes hlavu. Rozletěla se měděná čapka, zapotácel se a složil se Lech, a Šilo se dal sekat a žehnat omráčeného křížem. Nedobíjej, kozáku, nepřítele, radši se obraťˇ zpátky! Neobrátil se kozák zpátky, a vtom jeden ze sluhů zabitého mu vrazil nůž do krku. Obrátil se Šilo a už byl smělce chytil, jenže ten se ztratil v prachovém dýmu. Ze všech stran se zvedla palba ze samopalů. Zapotácel se Šilo a ucítil, že rána byla smrtelná. Padl, položil ruku na svou ránu a řekl, obraceje se k soudruhům: „Buďte sbohem, pánové bratři, soudruzi! Ať na věky stojí pravoslavná Ruská země a budiž jí věčná čest!“ A zavřel ochablé oči své, a kozácká duše se vynesla z drsného těla. A tam už vyjížděl Zadorožnyj se svými, lámal řady kurennij Vertychvist a vystupoval Balaban.

„Co, pánové?“ řekl Taras a zavolal na kurenní. „Je ještě prach v prachovnicích? Neochabla kozácká síla? Neohýbají se kozáci?“

„Je ještě, otče, prach v prachovnicích. Ještě neochabla kozácká síla; ještě se neohýbají kozáci!“

A silně se opřeli kozáci: úplně smíchali všechny řady. Nízký plukovník zavelel ke shromáždění a nařídil vyvěsit osm malovaných korouhví, aby svolal své, rozptýlené daleko po celém poli. Všichni Lechové běželi ke korouhvím; jenže než se stačili sešikovat, kurennij ataman Kukubenko už znovu udeřil se svými nezamajnovci doprostřed a napadl přímo tlustobřichého plukovníka. Nevydržel plukovník, obrátil koně a dal se tryskem; a Kukubenko ho daleko hnal přes celé pole a nedal mu spojit se s plukem. Jakmile to spatřil z postranního kurenu, Stepan Huska se mu pustil do protisměru, s arkanem v ruce, se skloněnou hlavou až ke koňské šíji, a vystihna čas, mu jedním rázem hodil arkan na krk. Celý zrudl plukovník, chytiv se provazu oběma rukama a snaže se ho roztrhnout, jenže už silný rozmach mu vrazil přímo do břicha zhoubnou píku. Tam také zůstal, přibitý k zemi. Jenže nedopadne dobře ani Huska! Nestihli se kozáci ohlédnout, a už viděli Stepana Husku zdviženého na čtyři kopí. Jen stačil chuďas říci: „Ať zhynou všichni nepřátelé, a plesá na věčné časy Ruská země!“ A tam i vypustil ducha svého. Ohlédli se kozáci, a tam, z boku, kozák Metelycja hostí Lechy, mlátí hned toho, hned onoho; a tam, z druhé strany, naráží se svými ataman Nevylyčkij; a u vozů obrací nepřítele a bije se Zakrutyhuba; a u vzdálených vozů třetí Pysarenko zahnal už celou tlupu. A tam, u dalších vozů, se chytli a bijí přímo na vozech.

„Co, pánové?“ zavolal ataman Taras, projev před všemi: „Je ještě prach v prachovnicích? Je ještě pevná kozácká síla? Neohýbají se ještě kozáci?“

„Je ještě, otče, prach v prachovnicích; ještě pevná je kozácká síla; ještě se kozáci neohýbají!“

A už spadl z vozu Bovdjug. Přímo pod samé srdce ho zasáhla kulka, ale starý sebral všechen svůj dech a řekl: „Není mi líto rozloučit se se světem. Dej Bůh takový konec každému! Ať se slaví do skonání věků Ruská země!“ A Bovdjugova duše se vznesla do výšin, aby pověděla

dávno odešlým starcům, jak se umí bít v Ruské zemi, a ještě lépe, jak v ní umí umírat za svatou víru.

Balaban, kurennij ataman, se brzy po něm také zřítil k zemi. Tři smrtelné rány mu připadly: od kopí, od kulky a od těžkého palaše. A byl jedním z nejstatečnějších kozáků; mnoho uskutečnil pod svým atamanstvím mořských výprav, jenže slavnější nad všechny byla výprava k anatolským břehům. Mnoho tehdy nasbírali cechinů, drahé turecké aksamity, kindjaků a všelijakých ozdob, ale cestou zpět poznali strast: padli, srdeční, pod turecké koule. Jak je zasáhlo z korábu – polovina čajek se zatočila a převrátila, utopivše nejednoho ve vodě, jenže rákosí přivázané k bokům uchránilo čajky před potopením. Balaban odvesloval vší silou, postavil se přímo ke slunci a tím se stal pro turecký koráb neviditelný. Celou noc potom nabíračkami a čapkami vybírali vodu, látali probitá místa; z kozáckých kalhot si nastříhali plachty, pustili se a utekli nejrychlejšímu tureckému korábu. A nejen že připluli bez pohromy na Sič, přivezli ještě zlatem šitou ornát archimandritovi Mežihorského kyjevského monastýru a na Pokrov, co je na Záporoží, oklad z čistého stříbra. A dlouho pak oslavovali bandurysté kozácké štěstí. Svěsil nyní hlavu, zacítiv předsmrtné muky, a tiše řekl: „Zdá se mi, pánové bratři, že umírám dobrou smrtí: sedm jsem jich rozsekal, devět proklál kopím. Konem jsem jich zadupal dost, a kolik jsem jich dosáhl kulkou, už si ani nevzpomínám. Ať pak kvete věčně Ruská země!...“ A odletěla jeho duše.

Kozáci, kozáci! nevydávejte lepší květ svého vojska! Už obklopili Kukubenka, už jen sedm lidí zbylo z celého Nezamajnovského kurenu; i ti se už brání nad své síly; už se mu na něm zkrvavilo oblečení. Sám Taras, vida jeho bídu, spěchal mu na pomoc. Jenže kozáci dorazili pozdě: dřív, než byli zahnáni nepřátelé, kteří ho obklopili, kopí už mu stihlo proniknout pod srdce. Tiše sklesl na ruce kozáků, kteří ho zachytili, a mladá krev z něj vytryskla proudem, podobným drahému vínu, které nesli skleněnou nádobou ze sklepa neopatrní služebníci, hned u vcho-

du uklouzli a rozbili drahou lahvici: všechno víno se rozlilo na zem, a chytil se za hlavu přiběhnuvší hospodář, který je choval na lepší příležitost v životě, aby, přivede-li Bůh ve stáří potkat soudruha mládí, mohl spolu s ním zavzpomínat na dávné, jiné časy, kdy se jinak a lépe veselil člověk… Rozhlédl se Kukubenko kolem sebe očima a promluvil: „Děkuji Bohu, že se mi dalo zemřít před vašimi zraky, soudruzi! Ať po nás žijí ještě lepší, než jsme byli my, a ať se skví na věky od Krista milovaná Ruská země!“ A vylétla mladá duše. Andělé ji podebrali pod paže a nesli ji k nebesům. Dobře mu tam bude. „Sedni si, Kukubenko, po mé pravici!“ řekne mu Kristus. „Nezradil jsi kozácké bratrství, nečestného činu jsi nespáchal, v nouzi jsi člověka nenechal, chránil jsi a opatroval můj kostel.“ Všechny zarmoutila smrt Kukubenka. Už silně řídly kozácké řady; mnohých, mnohých chrabrých už se nedopočítávali; jenže stáli a drželi se ještě kozáci.

„A co, pánové?“ zavolal Taras na zbylé kureny. „Je ještě prach v prachovnicích? Neotupěly šavle? Neunavila se kozácká síla? Neohnuli se kozáci?“

„Vystačí ještě, otče, prachu! Ještě poslouží šavle; neunavila se kozácká síla; ještě se neohnuli kozáci!“

A vrhli se kozáci znovu, jako by žádných ztrát neutrpěli. Už jen tři kurenní atamani zůstali naživu. Rudly už všude rudé řeky; vysoko se nakupily mosty z kozáckých i nepřátelských těl. Pohlédl Taras na nebe, a už se po nebi táhla řada krahujců. Nu, bude někomu hodokvas! A tam už vyzdvihli na kopí Metelycju. Už hlava druhého Pysarenka, zatočivši se, zatloukla očima. Už se podlomil a žuchl o zem na čtvery kusy rozsekaný Ochrim Huska. „Nu!“ řekl Taras a mávl šátkem. Ten znak pochopil Ostap a vyrazil silně ze zálohy do jízdy. Nevydrželi silný nápor Lechové, a on je hnal a dohnal rovnou na místo, kde byly do země zaraženy kolíky a úlomky kopí. Koně začali klopýtat a padat, a Lechové lítali přes jejich hlavy. A v tu chvíli Korsunci, stojící jako poslední za vozy, viděli, že už dostihne puška, a najednou spustili ze sa-

mopalů. Všichni se Lechové srazili a ztratili hlavu, a kozáci se vzmužili. „Hle, je naše vítězství!“ znělo ze všech stran záporožskými hlasy, zatroubili v trouby a vyvěsili vítěznou korouhev. Všude utíkali a schovávali se rozprášení Lechové. „Nu ne, ještě to není úplné vítězství!“ řekl Taras, hledě na městské hradby, a řekl pravdu.

Otevřely se brány, a vyletěl odtud husarský pluk, krása všech jízdních pluků. Pod všemi jezdci byli jeden jak druhý ryzí argamaky. Vpředu nad ostatními letěl rytíř všech bystřejší, všech krásnější. Jen tak lítaly černé vlasy zpod jeho měděné čapky; vlála na ruce uvázaná drahá šerpa, ušitá rukama první krasavice. Celý ztuhl Taras, když viděl, že je to Andrij. A on zatím, zachvácen zápalem a žárem bitvy, dychtivý zasloužit si dar uvázaný na ruce, se nesl jak mladý chrt, nejkrásnější, nejrychlejší a nejmladší v celé smečce. Houkl na něj zkušený lovec – a on se nese, pustí přímou čarou vzduchem své nohy, nachýlen celým tělem bokem, rozrývá sníh a desetkrát předbíhá samotného zajíce v zápalu svého běhu. Zastavil se starý Taras a hleděl, jak si čistil před sebou cestu, rozháněl, sekal a sypal rány napravo i nalevo. Nevydržel Taras a vykřikl: „Jak?… Svoje?… Svoje, čertův synu, svoje biješ?…“ Ale Andrij nerozlišoval, kdo před ním byl, svoji či jiní nějací; nic neviděl. Kadeře, kadeře viděl, dlouhé, dlouhé kadeře, a říčnímu labuti podobnou hruď, a sněhovou šíji, a ramena, a všechno, co je stvořeno pro šílené polibky.

„Ej, hoši! jen mi ho zalákejte k lesu, jen mi ho zalákejte!“ křičel Taras. A ozvalo se v tu chvíli třicet nejrychlejších kozáků, že ho zalákají. A upravivše si vysoké čapky, hned se pustili na koních rovnou přes cestu husarům. Udeřili z boku na přední, srazili je, oddělili od zadních, naložili dárek jednomu i druhému, a Holokopytenko udeřil Andrije plochou šavlí po zádech, a hned v tu chvíli se dali před nimi dát na útěk, co jen bylo kozácké moci. Jak se vzchopil Andrij! Jak se mu rozbouřila ve všech žilách mladá krev! Udeřiv ostrými ostruhami do koně, ze všech sil se pustil za kozáky, aniž se ohlédl, aniž viděl, že vzadu sta-

čilo za ním poletět celkem jen dvacet lidí. A kozáci letěli vší silou na koních a rovnou se obrátili k lesu. Rozehnal se na koni Andrij a málem už dohnal Holokopytenka, když vtom čísi silná ruka chytila jeho koně za uzdu. Ohlédl se Andrij: před ním Taras! Zachvěl se celým tělem a najednou zbledl…

Tak školák, neopatrně své druhy popíchnuv a dostav za to od něj ránu pravítkem do čela, vzplane jak oheň, zběsilý vyskočí z lavice a žene se za svým poděšeným soudruhem, hotov roztrhat ho na kusy, a vtom se nachomýtne na učitele vstupujícího do třídy: v mžiku ztichne zběsilý výbuch, a padá bezmocná zuřivost. Jemu podobný v jediném okamžiku zmizel, jako by vůbec nebyl, Andrijův hněv. A viděl před sebou jenom strašného otce.

„Nu, co budeme teď dělat?“ řekl Taras, hledě mu rovnou do očí. Ale Andrij nedovedl na to nic říci a stál se zraky svěšenými k zemi.

„Co, synku, pomohli ti tvoji Lechové?“

Andrij neodpovídal.

„Tak prodat? prodat víru? prodat své? Stůj, slez s koně!“

Pokorně, jak dítě, slezl z koně a zastavil se ani živý, ani mrtvý před Tarasem.

„Stůj a nehýbej se! Já jsem tě zplodil, já tě i zabiju!“ řekl Taras a odstoupiv o krok vzad, sňal z ramene pušku. Bledý jako plátno byl Andrij; bylo vidět, jak se mu tiše pohybovaly rty, a jak vyslovoval kterési jméno; ale nebylo to jméno vlasti, nebo matky, nebo bratrů – bylo to jméno krásné Polky. Taras vystřelil.

Jak obilný klas, podřezaný srpem, jak mladý beránek, který pocítil pod srdcem smrtelné železo, svěsil hlavu a svalil se do trávy, aniž řekl jediné slovo.

Zastavil se synovrah a hleděl dlouho na bezdušné tělo. Byl i mrtvý krásný: jeho mužná tvář, nedávno naplněná silou a pro ženy nepřemožitelným půvabem, stále ještě vyjadřovala podivuhodnou krásu; černé obočí, jako smuteční samet, oddělovalo jeho zbledlé rysy.

„Z čeho jen nebyl by býval kozák?“ řekl Taras. „A postavy vysoké, a černobrvý, a tvář jak u šlechtice, a ruka pevná v boji! Zahynul, zahynul neslavně jako podlý pes!“

„Otče, cos to udělal? To tys ho zabil?“ řekl Ostap, který právě přijel.

„Já, synku,“ řekl Taras, kývl hlavou. Pozorně pohlédl Ostap mrtvému do očí. Zželelo se mu bratra a tu i promluvil: „Pochovejme ho, otče, poctivě do země, aby se nad ním nenaposmívali nepřátelé a aby jeho tělo nerozvláčeli draví ptáci.“

„Pochovají ho i bez nás!“ řekl Taras. „Budou mít smuteční plačky a utěšitelky!“

A dvě minuty uvažoval, zda jej hodit vlkům-syromachům na rozsápání, nebo zda uchránit v něm rytířskou statečnost, kterou je povinen chrabrý muž ctít v komkoli. V té chvíli vidí, jak se k němu žene na koni Holokopytenko: „Zle je, atamane, Lechové se zocelili, přišla jim na pomoc čerstvá síla!...“ Holokopytenko ani nedořekl – uhání Vovtuzenko: „Zle je, atamane, nová síla ještě valí!...“ Nedořekl Vovtuzenko – Pysarenko už běží o překot bez koně: „Kde jsi, otče? Kozáci tě hledají. Už je zabit kurennij ataman Nevylyčkij, Zadorožnyj je zabit, Čerevyčenko je zabit. Ale kozáci stojí, nechtějí zemřít, aniž tě spatří do očí; chtějí, abys na ně pohlédl před smrtelným časem.“

„Na koně, Ostape!“ řekl Taras a spěchal, aby zastihl ještě kozáky, aby na ně ještě pohleděl a aby oni pohlédli před smrtí na svého atamana. Jenže ještě nevyjeli z lesa, a už nepřátelská síla obklopila ze všech stran les, a mezi stromy se všude objevili jezdci se šavlemi a kopími. „Ostape!... Ostape, nevzdávej se!...“ křičel Taras, a sám, chopiv šavli nahou, se dal sekat prvních, co se mu nachomýtli, na všechny boky. A na Ostapa naráz vyrazilo šest; jenže v nedobrou hodinu, zdá se, se vrhli: jednomu uletěla hlava, druhý se překotil, ucouvnuv; třetího zasáhlo kopí do žebra; čtvrtý byl odvážnější, vyhnul se hlavou kulce, a vletěla do koňského hrudníku žhavá kulka – vzepjal se zběsilý kůň, žuchl o zem a zalehl pod sebou jezdce. „*Dobře*, synku!... *Dobře*,

Ostape!…“ křičel Taras. „Hle, já jsem hned za tebou!…“ A sám se stále bránil těm, co nastupovali. Rube a bije Taras, sype dárky jednomu i druhému na hlavu, a sám pořád hledí dopředu na Ostapa, a vidí, že se znovu chytilo s Ostapem málem osm najednou. „Ostape!… Ostape, nevzdávej se!…“ Ale už přemáhají Ostapa; už jeden mu hodil na krk arkan, už vážou, už berou Ostapa. „Ech, Ostape, Ostape!…“ křičel Taras a prodíral se k němu, sekaje v zelí ty, co se mu nachomýtli naproti i křížem: „Ech, Ostape, Ostape!…“ Ale jak těžkým kamenem, bylo uděřeno i jeho v tu chvíli. Všechno se zatočilo a převrátilo v jeho očích. Na mžik se mu zmateně mihly před očima hlavy, kopí, dým, záblesky ohně, větve se stromovými listy, které mu kmitly přímo do očí. A zřítil se, jako podetnutý dub, k zemi. A mlha mu zakryla oči.

Kapitola desátá

„Dlouho jsem to spal!“ řekl Taras, probuzen jak po těžkém opilém snu, a snaže se rozeznat předměty, jež ho obklopovaly. Strašná slabost zmáhala jeho údy. Sotva se před ním pohybovaly stěny a kouty neznámé světnice. Konečně si všiml, že před ním sedí Tovkač a, zdá se, poslouchá každé jeho vydechnutí.

„Ba,“ pomyslel si Tovkač, „usnul bys snad i navěky!“ Ale nic neřekl, pohrozil prstem a dal znamení, aby mlčel.

„Ale pověz mi, kde teď jsem?“ zeptal se znovu Taras, namáhaje rozum a snaže se připamatovat, co bylo.

„Mlč!“ okřikl ho přísně druh. „Co ještě potřebuješ vědět? Copak nevidíš, že jsi celý rozsekaný? Už dva týdny jsme spolu v trysku, nenabírajíce dech, a ty v horečce a žáru plácáš a brbláš nesmysly. Teď poprvé usínáš klidně. Mlč, jestli si nechceš sám způsobit neštěstí.“

Jenže Taras se stále snažil a napínal, aby sebral myšlenky a vzpomněl si, co bylo. „Vždyť mě přece chytili a úplně obklopili Lechové, ne? Vždyť jsem neměl žádnou možnost vyprostit se z davu?“

„Mlč, povídám ti, čertův synu!“ zavolal Tovkač rozzlobeně, jako chůva, vyvedená z trpělivosti, křičí na neposedného rozpustilého capa: „K čemu je ti to vědět, jak ses dostal pryč? Dost na tom, že ses dostal pryč. Našli se lidé, kteří tě nezradili – nu, a to ti má stačit! Ještě nás čeká nemálo nocí v trysku. Myslíš, že jde o obyčejného kozáka? Ne, tvoji hlavu ocenili na dva tisíce červoňců.“

„A Ostap?“ vykřikl náhle Taras, napjal se, aby se zvedl, a najednou si vzpomněl, jak Ostapa chytili a svázali před jeho očima, a že je teď už

v lešských rukou. A objalo stařičkou hlavu hoře. Strhl a stáhl ze sebe všechny obvazy ran, odhodil je daleko pryč, chtěl něco hlasitě říci – a místo toho plácal nesmysly; horečka a blouznění ho znovu zmohly, a popletlé řeči bez souvislosti se nesly z jeho úst. A zatím před ním stál věrný druh, lál mu a sypal bez počtu kruté výčitky a výtky. Nakonec ho chytil za nohy a ruce, zavinul jej jako dítě, upravil všechny obvazy, obalil ho do volské kůže, uvázal do lubů a, přitáhl provazy k sedlu, pustil se s ním znovu na cestu.

„I kdybys byl mrtev, dovezu tě! Nedopustím, aby se Lechové posmívali tvé kozácké kráse, aby na kusy trhali tvé tělo a házeli je do vody. Ať, i když ti bude orel z čela klovat oči, tak ať je to stepní, náš orel, a ne lešský, ne ten, co přilétá z polské země. I mrtvého, dovezu tě na Ukrajinu!“

Tak mluvil věrný druh. Hnal se bez odpočinku dny a noci a dovezl ho, bezvědomého, až do samé Záporožské Siče. Tam se dal neúnavně do léčení travinami a obklady; sehnal kdesi znalou Židovku, která ho měsíc pojila různými odvary, a konečně se Tarasovi ulevilo. Zda vzaly vrch léky, nebo jeho vlastní železná síla – jen za půldruhého měsíce byl na nohou; rány se zacelily, a jen šavlové jizvy dávaly znát, jak hluboko byl kdysi zraněn starý kozák. Přesto se znatelně stal zasmušilým a smutným. Tři těžké vrásky mu naskočily na čelo a už víc nikdy z něho nescházely. Rozhlédl se teď kolem sebe: všechno nové na Siči, všichni staří druhové pomřeli. Ani jeden z těch, kdo stáli za spravedlivou věc, za víru a bratrství. A ti, kteří se vydali s košovým v pronásledování Tatarů – i těch už dávno nebylo: všichni položili hlavy, všichni zahynuli, kdo složil čestnou hlavu v samém boji, kdo žízní a hladem mezi krymskými slanisky, kdo v zajetí zhynul, nevydržev potupu, a ani samotného bývalého košového už dávno nebylo na světě, a nikoho ze starých druhů; a dávno už obrostla travou kdysi vroucí kozácká síla. Slyšel jen, že byla hostina, silná, hlučná hostina: všechno nádobí roztlučeno na střepy; nikde nezbyla ani kapka vína, hosté a sluhové roz-

chvátili všechny drahé poháry a nádoby – a smutně stojí pán domu, přemýšleje: „Lépe by té hostiny nebylo.“ Nadarmo se snažili Tarase zabavit a rozveselit; nadarmo bradatí, šediví bandurysté, procházejíce po dvou po třech, oslavovali jeho kozácké činy. Přísně a lhostejně hleděl na všechno, a na jeho nehybné tváři vystupoval neuhasitelný žal, a tiše svěsiv hlavu, říkal: „Synu můj! Ostape můj!“

Záporožci se chystali na mořskou výpravu. Dvě stě čajek bylo spuštěno do Dněpru, a Malá Asie je viděla, s vyholenými hlavami a dlouhými čuby, jak vydávaly meči a ohni její kvetoucí břehy; viděla čalmy svých mohamedánských obyvatel rozházené, jako její nespočetné květy, po polích smočených krví a plovoucí u břehů. Viděla nemálo dehtem umazaných záporožských šarovar, svalnatých rukou s černými nahajkami. Záporožci přežrali a potloukli všechny vinice; v mešitách nechali celé hromady hnoje; perské drahé šály nosili místo očkurů a opásali jimi umazané svitky. Dlouho ještě potom nacházeli na těch místech záporožské krátké fajfky. Vesele pluli zpět; honila je desetidělová turecká loď a salvou ze všech děl rozehnala jak ptáky jejich chatrné čajky. Třetina jich se potopila v mořských hlubinách, ale zbylí se znovu shromáždili a doplavali k ústí Dněpru s dvanácti soudky, nacpanými cechiny. Ale všechno to už nezajímalo Tarase. Odcházel na louky a stepi, jakoby na lov, ale náboj v jeho pušce zůstával nevystřelený. A složiv pušku, pln tesknoty, sedal si na mořský břeh. Dlouho tam sedával, se svěšenou hlavou, a stále říkal: „Ostape můj! Ostape můj!“ Před ním se blyštělo a rozprostíralo Černé moře; ve vzdáleném rákosí křičel racek; jeho bílý vous se stříbřil, a slza kapala jedna za druhou.

A nevydržel to konečně Taras. „Ať je to, jak chce, půjdu vyzvědět, co s ním: je živ? v hrobě? nebo už ani v samém hrobě ho není? Vyzvím, ať to stojí, co to stojí!“ A za týden byl už v městě Umani, ozbrojen, na koni, s kopím, šavlí, cestovní baklažkou u sedla, polním hrncem se salamatou, prachovými patronami, koňskými pouty a ostatní výstrojí. Dojel přímo k špinavému, zasviněnému domku, kde malá okénka byla

sotva vidět, zakouřená kdoví čím; komín byl ucpán hadrem, a děravá střecha byla celá pokryta vrabci. Hromada všelijakých smetí ležela přímo přede dveřmi. Z okna vykukovala hlava Židovky, v čepci se zčernalými perlami.

„Je muž doma?“ řekl Bulba, slézaje z koně a uvazuje otěž k železnému háku, který byl přímo u dveří.

„Doma,“ řekla Židovka a hned pospíchala ven s pšenicí v naběračce pro koně a s pohárem piva pro rytíře.

„Kde je ten tvůj Žid?“

„Je v druhé světnici, modlí se,“ pronesla Židovka, klaníc se a přejíc zdraví v okamžiku, kdy Bulba nesl pohár ke rtům.

„Zůstaň tady, nakrm a napoj mého koně, a já půjdu, promluvím s ním sám. Mám k němu věc.“

Ten Žid byl známý Jankel. Octl se tu už jako arendář a šenkýř; pozvolna si vzal všechny okolní pány a šljachtice do rukou, pozvolna z nich vysál skoro všechny peníze, a silně vyznačil svou židovskou přítomnost v tom kraji. Na vzdálenost tří mil na všechny strany nezůstala jediná chalupa v pořádku: všechno se rozpadalo a chátralo, všechno bylo propito, a zůstala bída a cáry; jako po požáru či moru vyvětral se celý kraj. A kdyby tam Jankel ještě deset let pobyl, pravděpodobně by vyvětral celé vojvodství. Taras vešel do světnice. Žid se modlil, zakryt svým dost zašpiněným rouchem, a obrátil se, aby naposledy po zvyku své víry odplivl, když vtom se jeho oči setkaly s Bulbou, který stál za ním. Jen tak padly Židovi nejdřív do očí dva tisíce červoňců, které byly slíbeny za jeho hlavu; ale zastyděl se za svou vypočítavost a snažil se potlačit v sobě věčnou myšlenku na zlato, která jak červ opřádá duši Žida.

„Poslouchej, Jankele!“ řekl Taras Židovi, který se před ním začal klanět a opatrně zavřel dveře, aby je nikdo neviděl: „Zachránil jsem ti život – byli by tě roztrhli jak psa Záporožci – teď je řada na tobě, ted mi prokaž službu!“ Židovi se trochu nakrabatila tvář. „Jakou službu?

Když je taková služba, kterou mohu prokázat, proč bych ji neprokázal?“

„Nic neříkej. Zavez mě do Varšavy.“

„Do Varšavy? Jak, do Varšavy?“ řekl Jankel. Obočí a ramena se mu údivem vzhůru vymrštila.

„Nic mi neříkej. Zavez mě do Varšavy. Ať se stane, co se stane, chci ho ještě jednou vidět, říci mu alespoň jedno slovo.“

„Komu říci slovo?“

„Jemu, Ostapovi, synu mému.“

„Copak pán neslyšel, že už…“

„Vím, vím vše: za mou hlavu dávají dva tisíce červoňců. Vědí tedy, hlupci, jakou má cenu! Já ti dám pět tisíc. Tady máš dva tisíce hned,“ Bulba vysypal z koženého gamanu dva tisíce červoňců. „A zbytek – jak se vrátím.“ Žid rázem chytil utěrku a přikryl jí červoňce.

„Aj, slavná mince! Aj, dobrá mince!“ říkal, kroutě jedním červoňcem v ruce a zkoušeje ho na zubech. „Myslím, že člověk, od kterého pán sebral takové dobré červoňce, neprožil už ani hodinu na světě, šel hned do řeky a utopil se v ní po takových slavných červoňcích.“

„Nežádal bych tě. Já bych snad sám našel cestu do Varšavy; jenže mě mohou nějak poznat a chytit prokletí Lechové, neboť nejsem zběhlý v lstech. A vy, Židé, k tomu jste byli stvořeni. Vy přelstíte i čerta; vy znáte všechny ty uskoky; proto jsem k tobě přišel! A ve Varšavě bych sám o sobě nic nedokázal. Hned zapřáhni vůz a vezmi mě!“

„A pán si myslí, že se tak prostě vzala kobyla, zapřáhlo a: ‚hej, nu, pojď, sivko!‘ Myslí si pán, že lze tak, jak jste tu, nijak neschovaného, pana vézt?“

„Nu, tak schovej, schovej, jak umíš; do prázdného sudu, co já vím?“

„Aj, aj! A pán si myslí, zda lze schovat ho do sudu? Pán neví, že si každý pomyslí, že v sudu je gorilka?“

„Nu, tak ať si myslí, že je gorilka.“

„Jak? Ať si myslí, že je gorilka?“ řekl Žid a chytil se oběma rukama za pejzy a potom zvedl obě ruce vzhůru.

„Nu co jsi tak zděšený?“

„A copak pán neví, že Bůh na to stvořil gorilku, aby ji každý ochutnával! Tam všichni jsou mlsouni, labužníci: šljachtic poběží pět verst za sudem, protáhne hned dírku, uvidí, že neteče, a řekne: ‚Žid neveze prázdný sud; určitě tu něco je. Chytit Žida, svázat Žida, vzít Židovi všechny peníze, zavřít Žida do vězení!‘ Protože všechno, co jen je zlého, všechno spadne na Žida; protože každý má Žida za psa; protože si myslí, že ani není člověk, když je Žid.“

„Nu, tak mě polož do vozu s rybami!“

„Nelze, pane; při Bohu, nelze. Po celém Polsku jsou teď lidé hladoví jak psi: i ryby rozkradou, i pana nahmatají.“

„Tak mě vezmi třeba na čertu, jen vezmi!“

„Poslouchej, poslouchej, pane!“ řekl Žid, povytáhl si manžety rukávů a přistoupil k němu s roztaženými pažemi. „Tak, co uděláme. Ted se všude staví pevnosti a zámky; z Německa přijeli francouzští inženýři, a proto po cestách vozí mnoho cihel a kamení. Pán ať si lehne na dno vozu, a vršek zaplním cihlami. Pán je zdravý a pevný na pohled, a proto mu nebude nic, i když to bude trochu těžké; a já udělám ve voze zdola dírku, abych pana krmil.“

„Udělej, jak chceš, jenom vezmi!“

A za hodinu vůz s cihlami vyjížděl z Umaně, zapřažený do dvou herek. Na jedné z nich seděl vysoký Jankel, a dlouhé kudrnaté pejzy mu vlály zpod židovského jalomku, jak si poskakoval na koni, dlouhý jako versta postavená na cestě.

Kapitola jedenáctá

V té době, kdy se dála popisovaná událost, nebyli ještě na pohraničních místech žádní celní úředníci a pohraniční objížďkáři, ta strašná hrůza podnikavých lidí, a proto každý mohl vézt, co ho napadlo. A kdyby přec jen někdo prohlížel a revidoval, dělal to většinou pro svou vlastní zábavu, zvlášť pokud se na voze nalézaly předměty lákavé pro oči, a pokud jeho vlastní ruka měla patřičnou tíhu a váhu. Jenže cihly si milovníky nenašly, a nerušeně vjely do hlavní městské brány. Bulba ve svém těsném doupěti mohl slyšet jen hluk, křik vozků a nic víc. Jankel, poskakuje na svém krátkém, prachem zasviněném rysákovi, zabočil, několikrát se otočil, do temné úzké ulice, nesoucí jméno Špinavá a zároveň Židovská, protože zde se vskutku nalézali Židé skoro z celé Varšavy. Tato ulice se neobyčejně podobala vyvrácenému vnitřku zadního dvora. Zdálo se, že slunce sem vůbec nezachází. Zcela zčernalé dřevěné domy, s množstvím napnutých z oken bidel, zvětšovaly ještě víc temnotu. Zřídka mezi nimi červenala cihlová stěna, ale i ta se už na mnoha místech zcela proměnila v černou. Jen občas se nahoře omítnutý kus stěny, zalitý sluncem, blyštěl nesnesitelnou pro oči bělostí. Všechno se tu skládalo ze silných protikladů: kouř, hadry, slupky, vyhozené rozbité kádě. Všechno, co jen kdo měl neužitečného, hrnul na ulici, poskytuje chodcům možné pohodlí živit všechny své smysly tím smetím. Jezdec sedící na koni málem rukou dosahoval na bidla natažená přes ulici z jednoho domu do druhého, na nichž visely židovské punčochy, krátké kalhotky a uzený husák. Občas dost pěkná tvářička Židovky, ozdobená ztemnělými korálky, vykoukla ze starého

okýnka. Hromada židovských dětí, ušpiněných, otrhaných, s kudrnatými vlasy, křičela a válela se v blátě. Zrzavý Žid, s pihami po celé tváři, díky nimž vypadal jak vrabčí vejce, vyhlédl z okna, hned začal mluvit s Jankelem svým tarabarským jazykem, a Jankel vzápětí vjel do jednoho dvora. Po ulici šel další Žid, zastavil se, vstoupil taky do hovoru, a když Bulba konečně vylezl zpod cihel, uviděl tři Židy mluvící s velkým zápalem.

Jankel se k němu obrátil a řekl, že se všechno vyřídí, že jeho Ostap sedí v městském vězení, a i když je těžké přemluvit stráže, přesto doufá, že mu zařídí setkání.

Bulba vešel se třemi Židy do pokoje.

Židé začali znovu mluvit mezi sebou svým nesrozumitelným jazykem. Taras pohlížel na každého z nich. Něco jím, jak se zdálo, silně otřáslo: na drsné a lhostejné jeho tváři vzplanul jakýsi drtivý plamen naděje – té naděje, která navštíví člověka někdy v posledním stupni zoufalství; staré jeho srdce začalo silně bít, jako u mládence.

„Poslyšte, Židé!“ řekl, a v jeho slovech bylo něco nadšeného. „Vy všechno na světě dokážete, vykopete i ze dna moře; a přísloví už dávno říká, že Žid i sám sebe ukradne, když jen bude chtít ukrást. Vysvoboďte mi mého Ostapa! Dejte mu příležitost utéci z ďábelských rukou. Tady tomuto člověku jsem slíbil dvanáct tisíc červoňců – přidávám ještě dvanáct. Všechny, co jen mám, drahé poháry a zakopané v zemi zlato, chatu i poslední šat prodám a uzavřu s vámi smlouvu na celý život, že budu všechno, co jen získám ve válce, dělit s vámi napůl.“

„Ó, nelze, milostivý pane, nelze!“ řekl se vzdychnutím Jankel.

„Ne, nelze!“ řekl druhý Žid.

Všichni tři Židé pohlédli jeden na druhého.

„A zkusit?“ řekl třetí, bojácně pohlédnuv na druhé dva. „Snad dá Bůh.“

Všichni tři Židé začali mluvit německy. Bulba, ať jakkoli nastražil svůj sluch, nic nemohl pochopit; slyšel jenom často vyslovované slovo

„Mardochaj“, a nic víc.

„Poslyš, pane!“ řekl Jankel. „Je potřeba poradit se s takovým člověkem, jaký ještě nikdy na světě nebyl. Ú, ú! to je takový moudrý jako Šalomoun, a když on nic nedokáže, tak už nikdo na světě to nedokáže. Seď tady; tady je klíč, a nikoho sem nepouštěj!“ Židé vyšli na ulici.

Taras zamkl dveře a díval se malým okýnkem na ten špinavý židovský prospekt. Tři Židé se zastavili uprostřed ulice a začali mluvit dost zaníceně; brzy se k nim připojil čtvrtý, nakonec i pátý. Slyšel opět opakované: „Mardochaj, Mardochaj.“ Židé bez přestání pokukovali na jednu stranu ulice; konečně na jejím konci se zpoza jednoho mizerného domu objevila noha v židovském střevíci a kmitly šosy polokaftanu. „A, Mardochaj, Mardochaj!“ zakřičeli všichni Židé jedním hlasem. Vyzáblý Žid, o něco menší než Jankel, ale mnohem víc pokrytý vráskami, s předevelkým horním rtem, se přiblížil k netrpělivému davu, a všichni Židé jeden přes druhého pospíchali mu vyprávět, při čemž se Mardochaj několikrát podíval na malé okýnko, a Taras uhodl, že řeč je o něm. Mardochaj mával rukama, poslouchal, přerušoval řeč, často plival stranou a, nadzvihuje šosy polokaftanu, strkal ruku do kapsy a vytahoval jakési cetky, při čemž ukazoval své velmi špinavé kalhoty. Nakonec všichni Židé zvedli takový pokřik, že Žid stojící na stráži musel dát znamení k mlčení, a Taras už se začal bát o svou bezpečnost, ale vzpomněv si, že Židé nedovedou uvažovat jinak než na ulici, a že jejich jazyku ani sám démon neporozumí, uklidnil se.

Dvě minuty poté Židé spolu vešli do jeho pokoje. Mardochaj se přiblížil k Tarasovi, poplácal ho po rameni a řekl: „Když my a Bůh budeme chtít něco udělat, pak už bude, jak je třeba.“

Taras pohlédl na toho Šalomouna, jaký ještě na světě nebyl, a nabyl jakési naděje. Opravdu, jeho zjev vzbuzoval jistou důvěru: horní ret měl prostě strašidlo; jeho tloušťka, bezpochyby, vzrostla z postranních příčin. Na bradě měl ten Šalomoun jen patnáct chloupků, a to na levé straně. Na tváři měl Šalomoun tolik stop po bitkách, které utržil

za svou nerozvážnost, že už jim bezpochyby dávno ztratil počet a zvykl si je považovat za mateřská znamínka.

Mardochaj odešel s druhy, naplněnými obdivem k jeho moudrosti. Bulba zůstal sám. Byl v podivném, dosud neznámém stavu: cítil poprvé v životě neklid. Jeho duše byla v horečnatém stavu. Nebyl to ten dřívější, nepoddajný, neotřesitelný, pevný jako dub; byl malomyslný; byl teď slabý. Zachvěl se při každém šelestu, při každé nové židovské postavě, která se objevila na konci ulice. V takovém stavu strávil nakonec celý den; nejedl, nepil, a jeho oči se neodtrhly ani na hodinu od malého okýnka na ulici. Konečně teprve pozdě večer se objevil Mardochaj a Jankel. Tarasovi se zastavilo srdce.

„Co? Podařilo se?“ zeptal se jich s netrpělivostí divokého koně.

Ale ještě dřív, než se Židé sebrali s dechem k odpovědi, Taras si všiml, že Mardochajovi už chybí poslední kadeř, která, i když dost neupraveně, přec jen se vinula v kroužcích zpod jeho jalomku. Bylo znát, že chce něco říci, ale namluvil takový nesmysl, že Taras nic nepochopil. A sám Jankel si přikládal velmi často ruku k ústům, jako by trpěl nachlazením.

„Ó, milostivý pane!“ řekl Jankel. „Teď nikterak nelze! Při Bohu, nelze! Takový nedobrý lid, že by se mu mělo plivnout rovnou do očí. I Mardochaj to řekne. Mardochaj udělal to, co nikdy ještě žádný člověk na světě neudělal; ale Bůh nechtěl, aby to tak bylo. Tři tisíce vojska stojí, a zítra je všechny budou popravovat.“ Taras pohlédl Židům do očí, ale už bez netrpělivosti a hněvu.

„A jestli chce pán vidět ho, pak zítra je potřeba brzy, tak aby slunce ještě nevyšlo. Stráže souhlasí, a jeden *leventar* slíbil. Jen ať jim není na onom světě štěstí, ó, *vej mir!* Co je to za hamižný lid! Mezi námi takoví nejsou: po padesáti červoňcích jsem dal každému, a leventarovi…“

„Dobře. Veď mě k němu!“ pronesl Taras rozhodně, a všechna pevnost se mu vrátila do duše. Souhlasil s Jankelovým návrhem, že se převlékne za cizího hraběte, který přijel z německé země, k čemuž už

prozíravý Žid stačil nachystat šat. Byla už noc. Pán domu, známý zrzavý Žid s pihami, vytáhl vyzáblý slamník, pokrytý jakousi rohoží, a rozprostřel ho na lavici pro Bulbu. Jankel si lehl na podlahu na takový samý slamník. Zrzavý Žid vypil malou číšku nějakého nálevu, svlékl polokaftan, a staně se ve svých punčochách a střevících trochu podobným kuřeti, odešel se svou Židovkou do něčeho podobného skříni. Dvě židovské děti, jak dva domácí pejsci, si lehli na podlahu u skříně. Taras ale nespal; seděl nehybně a slabě bubnoval prsty po stole; držel v ústech fajfku a vypouštěl kouř, od něhož Žid v polospánku kýchal a zavinoval do deky svůj nos. Sotva nebe stačilo zabarvit bledé předznamenání svítání, strčil už do Jankela nohou.

„Vstávej, Žide, a dej své hraběcí roucho."

V okamžiku se oblékl; obarvil si na černo kníry, obočí, nasadil si na temeno malou tmavou čapku – a nikdo z jeho nejbližších kozáků by ho nebyl schopen poznat. Na pohled nevypadal víc než na pětatřicet let. Zdravý ruměnec mu hrál na tvářích, a i jizvy mu dávaly cosi vladařského. Oděv ozdobený zlatem mu velmi slušel.

Ulice ještě spaly. Ani jedna obchodní duše se ještě neobjevila ve městě s krabicí v rukou. Bulba a Jankel přišli k budově mající podobu sedící volavky. Byla nízká, široká, obrovská, zčernalá, a z jedné její strany se vymršťovala, jak krk čápa, dlouhá úzká věž, na jejímž vršku ční kus střechy. Tato budova plnila množství různých úřadů: byly tu i kasárny, i vězení, a dokonce i hrdelní soud. Naši poutníci vešli do brány a octli se uprostřed prostranného sálu, nebo krytého dvora. Asi tisíc lidí tam spalo spolu. Rovně vedly nízké dveře, před nimiž dva strážní, kteří tam seděli, hráli jakousi hru, která záležela v tom, že jeden druhého bil dvěma prsty do dlaně. Málo věnovali pozornosti příchozím a obrátili hlavy teprve tehdy, když Jankel řekl: „To jsme my; slyšíte, panové: to jsme my."

„Jděte!" řekl jeden z nich, otvíraje jednou rukou dveře, a druhou nastavuje svému druhovi, aby mu přijala rány.

Vstoupili do chodby, úzké a tmavé, která je zase přivedla do podobného sálu s malými okénky nahoře. „Kdo jde?“ zakřičelo několik hlasů, a Taras uviděl pořádný počet hajduků v plné výzbroji. „Nám bylo přikázáno nikoho nepouštět.“

„To jsme my!“ křičel Jankel. „Při Bohu, my, jasní panové.“ Ale nikdo nechtěl poslouchat. Naštěstí v tu chvíli přistoupil jakýsi tlusťoch, který podle všech známek vypadal jako velitel, protože nadával víc než všichni ostatní.

„Pane, to jsme přece my, vy nás už znáte, a pan hrabě ještě bude děkovat.“

„Propusťte, sto ďáblů čertově matce! A víc nikoho nepouštějte. A ať šavlí nikdo nemrská a nerozkládá se po podlaze…“

Pokračování výmluvného rozkazu už naši poutníci neslyšeli. „To jsme my… to jsem já… to jsou naši!“ říkal Jankel, potkávaje každého.

„A co, lze teď?“ zeptal se jednoho ze strážných, když konečně došli k místu, kde se chodba končila.

„Lze; jen nevím, zda vás pustí do samotného vězení. Teď už není Jan: místo něho stojí jiný,“ odpověděl strážný.

„Aj, aj!“ pronesl tiše Žid. „To je zlé, milostivý pane!“

„Veď!“ pronesl zarputile Taras. Žid poslechl.

U dveří podzemí, zakončených nahoře hrotem, stál hajduk s kníry ve třech patrech. Horní patro knírů mu šlo dozadu, druhé rovně vpřed, třetí dolů, což ho činilo velmi podobným kočce.

Žid se shrbil do tří zahnutí a skoro bokem k němu přistoupil: „Vaše jasnovelmožnosti! Jasnovelmožný pane!“

„Ty, Žide, mluvíš se mnou?“

„S vámi, jasnovelmožný pane!“

„Hm… A já, prostě, hajduk!“ řekl trojpatrový knírač s rozveselenýma očima.

„A já, při Bohu, myslel, že je to sám vojvoda. Aj, aj, aj…“ přitom Žid zakroutil hlavou a roztáhl prsty. „Aj, jaký důležitý vzhled! Při Bohu,

plukovník, úplně plukovník! Ještě by jen o palec přidat, a byl by plukovník! Posadit by pana na hřebce, tak rychlého jako mouchu, a ať jen muštruje pluky!“

Hajduk si upravil spodní patro svých knírů, při čemž se jeho oči úplně rozveselily.

„Co to je za vojenský lid!“ pokračoval Žid. „Ó, *vej mir*, to je dobrý lid! Šňůrky, blyštivé plíšky… Tak se od nich blyští jak od slunce; a dívky, kde jen uvidí vojáka… aj, aj!…“ Žid opět zakroutil hlavou.

Hajduk si zavinul rukou horní kníry a propustil zuby zvuk, trochu podobný koňskému řehotu.

„Prosím pana prokázat službu!“ pronesl Žid. „Tady kníže přijel z cizí země, chce se podívat na kozáky. Ještě od narození neviděl, co je to za lid kozáci.“

Příchod cizích hrabat a baronů byl v Polsku dost obvyklý: často byli lákáni jedině zvědavostí podívat se na tento takřka napolo asijský kout Evropy: Moskvu a Ukrajinu pokládali již za nalézající se v Asii. A proto hajduk, uklonil se dost nízko, uznal za slušné přidat několik slov od sebe.

„Nevím, Vaše jasnovelmožnosti,“ pravil, „proč se vám chce dívat se na ně. To jsou psi, a ne lidé. A víra je u nich taková, že si jí nikdo neváží.“

„Lžeš, čertův synu!“ řekl Bulba. „Sám jsi pes! Jak se opovažuješ říkat, že si naší víry neváží? To si vaší kacířské víry neváží!“

„Ehe, hé!“ řekl hajduk. „A já vím, příteli, kdo jsi: ty jsi sám z těch, kteří u mě už sedí. Počkej, zavolám sem naše.“

Taras viděl svou neopatrnost, ale zarputilost a mrzutost mu zabránily přemýšlet, jak ji napravit. Naštěstí Jankel ve stejnou chvíli stačil zasáhnout.

„Jasnovelmožný pane! jak by to bylo možné, aby hrabě, a byl kozák? A kdyby byl kozák, tak kde by sehnal takový šat a takový hraběcí vzhled?“

„Povídej si!…“ a hajduk už otevřel své široké ústa, aby zařval.

„Vaše královské veličenstvo! mlčte! mlčte, pro Boha!“ zavolal Jankel. „Mlčte! Zaplatíme vám za to tak, jak jste ještě nikdy neviděl: dáme vám dva zlaté červoňce.“

„Ehe! dva červoňce! Dva červoňce mi nestojí za nic: holičovi dávám dva červoňce za to, aby mi oholil jen polovinu brady. Sto červoňců dávej, Žide!“ Tu si hajduk zakroutil horní kníry. „A jestli nedáš sto červoňců, hned křiknu!“

„A nač by tak mnoho!“ žalostně řekl zbledlý Žid, rozvazuje svůj kožený měšec; ale byl šťastný, že v jeho měšci víc nebylo, a že hajduk víc než sto neuměl počítat.

„Pane, pane! pojďme rychle pryč! Vidíte, jaký je tady nedobrý lid!“ řekl Jankel, všimnuv si, že hajduk přerovnával v ruce peníze, jako by litoval, že nevyžádal víc.

„Co ty, čertův hajduku,“ řekl Bulba, „peníze jsi vzal, a ukázat ani nemyslíš? Ne, musíš ukázat. Jak jsi už peníze dostal, tak nemáš ted právo odmítnout.“

„Jděte, jděte k ďáblu! jinak hned dám vědět, a vás tu… Berte nohy na ramena, povídám vám, honem!“

„Pane! pane! pojďme! Při Bohu, pojďme! *Cur jim!* Ať se jim zdá o něčem, nad čím se jen plivat musí,“ křičel ubohý Jankel.

Bulba pomalu, se svěšenou hlavou, se obrátil a šel zpět, pronásledován Jankelovými výčitkami, kterého užíral smutek při myšlence na nadarmo ztracené červoňce.

„A nač by se dotýkat? Ať by, pes, nadával! To je takový lid, který nemůže nenadávat! Ó, *vej mir*, jaké štěstí posílá Bůh lidem! Sto červoňců za to jen, že nás vyhnal! A našinec: tomu i pejzy strhnou a z huby udělají něco, nač ani pohledět nelze, a nikdo nedá sto červoňců. Ó, Bože můj! Bože milosrdný!“

Ale ten nezdar měl mnohem větší vliv na Bulbu; vyjadřoval se stravujícím plamenem v jeho očích.

„Pojďme!“ řekl náhle, jako by se otřásl. „Pojďme na náměstí. Chci se podívat, jak ho budou mučit.“

„Ó, pane! nač chodit? Vždyť mu tím už nepomůžeme.“

„Pojďme!“ zarputile řekl Bulba, a Žid, jak chůva, vzdychaje, se vlekl za ním.

Náměstí, na kterém se měla konat poprava, nebylo těžké najít: lid tam valil ze všech stran. V tehdejším surovém věku bylo to jedno z nejzajímavějších divadel nejen pro luzu, ale i pro vyšší vrstvy. Množství stařen, nejbohabojnějších, množství mladých dívek a žen, nejbázlivějších, kterým se potom celou noc zdály zkrvavené mrtvoly, které v polospánku křičely tak hlasitě, jak jen může zakřičet opilý husar, přesto nepouštěly příležitost se podívat ze zvědavosti. „Ach, jaká muka!“ volaly mnohé z nich s hysterickou horečkou, zavírajíce oči a odvracejíce se; nicméně stály tam někdy dost dlouho. Jiný, s rozevřenými ústy a vztaženýma rukama vpřed, by rád vyskočil všem na hlavy, aby odtud mohl vidět lépe. Z davu úzkých, nevelkých a obvyklých hlav vystrkoval svou tlustou tvář řezník, sledoval celý proces s pohledem znalce a mluvil jednoslabičnými slovy se zbrojířem, kterého nazýval kmotrem, protože se s ním ve svátek napil v jednom šenku. Jiní rozprávěli zaníceně, další dokonce se vsázeli; ale většina byla taková, která na celý svět a na všechno, co se jen na světě děje, hledí, hrabajíc si prstem v nose. V popředí, u samotných knírů tvořících městskou gardu, stál mladý šljachtic, nebo zdající se být šljachticem, ve vojenském obleku, do něhož na sebe navlékl vysloveně všechno, co jen měl, takže na jeho bytě zbyla jen rozedraná košile a staré boty. Dva řetízky, jeden přes druhý, mu visely na krku s jakýmsi dukátem. Stál se svou milou, Juzysej, a bez přestání se ohlížel, aby mu někdo neumazal její hedvábné šaty. Vysvětlil jí dokonale všechno, takže už se opravdu nedalo nic přidat. „Hle, tohle, dušinko Juzyso,“ pravil, „všichni ti lidé, co vidíš, přišli proto, aby se podívali, jak budou popravovat zločince. A hle tamten, dušinko, co, vidíš, drží v rukou sekeru a jiné

nástroje – to je kat, a on bude popravovat. A jak začne lámat kolem a jiná mučení provádět, zločinec bude ještě živ; a jak useknou hlavu, pak on, dušinko, hned i zemře. Nejprve bude křičet a hýbat se, ale jak jen useknou hlavu, pak už nebude moci ani křičet, ani jíst, ani pít, protože už, dušinko, nebude mít hlavu.“ A Juzysa to všechno poslouchala se strachem a zvědavostí. Střechy domů byly posety lidem. Z vikýřů vykukovaly přepodivné tváře s kníry a v něčem podobném čepečkům. Na balkonech, pod baldachýny, sedla aristokracie. Pěkná ručka smějící se, blyštící se jak bílý cukr, panny se držela zábradlí. Jasnovelmožní páni, dost tlustí, hleděli s důležitým vzhledem. Chlop v blyštivém oděvu, s rukávy odhozenými vzad, roznášel tu rozličné nápoje a jídlo. Často nějaká čtveračka s černýma očima, chopivše svou světlou ručkou cukroví a ovoce, hodila do lidu. Dav hladových rytířů nastavoval k chycení své čapky, a nějaký vysoký šljachtic, vystrčivši hlavu z davu, v vybledlém červeném kuntuši s počernalými zlatými šňůrami, chytal první, s pomocí dlouhých rukou, políbil získanou kořist, přitiskl ji k srdci a potom vložil do úst. Sokol, visící ve zlaté kleci pod balkonem, byl rovněž divákem: naklonil nabok nos a zvedl pracku, a on, ze své strany, taky pozorně prohlížel lid. Ale dav naráz zahlučel, a ze všech stran se ozvaly hlasy: „Vedou… vedou!… kozáky!…“

Šli s odkrytými hlavami, s dlouhými čuby; vousy měli puštěné. Šli nebojácně, ne zasmušile, ale s jakousi tichou hrdostí; jejich šaty z drahého sukna byly obnošené a visely na nich ve zchátralých cárech; nedívali se a neklaněli se lidu. Vpředu před všemi šel Ostap.

Co pocítil starý Taras, když uviděl svého Ostapa? Co bylo tehdy v jeho srdci? Hleděl na něho z davu a ani jediný jeho pohyb mu neunikl. Přiblížili se už k popravčímu místu. Ostap se zastavil. Jemu prvnímu připadlo vypít tento těžký kalich. Pohlédl na své, zvedl ruku vzhůru a pronesl hlasitě: „Dej, Bože, aby všichni, co jen tu stojí kacíři, neslyšeli, bezbožní, jak trpí křesťan! aby ani jeden z nás nepromluvil ani jedno slovo!“ Potom se přiblížil k popravišti.

„*Dobře*, synku, *dobře!*“ řekl tiše Bulba a svěsil k zemi svou šedou hlavu.

Kat z něho strhl zchátralé cáry; svázali mu ruce a nohy do zvlášť zhotovených stojek, a… Nebudeme kalit čtenářům zrak obrazem pekelných muk, od kterých by jim na hlavách vstaly vlasy. Byly plodem tehdejšího surového, divokého věku, kdy člověk vedl ještě krvavý život samých válečnických činů a otužil se v něm v duši, netuše lidskost. Nadarmo někteří, nemnozí, kteří byli výjimkami doby, se stavěli proti těmto hrůzným opatřením. Nadarmo král a mnozí rytíři, osvícení myslí a duší, upozorňovali, že taková krutost trestů může jen rozdmychat pomstu kozáckého národa. Jenže moc krále a rozumných mínění byla ničím před nepořádkem a drzou vůlí státních magnátů, kteří svou nerozvážností, nepochopitelnou absencí jakékoli prozíravosti, dětskou samolibostí a nicotnou pýchou proměnili sejm v satiru na vládu. Ostap snášel trýznění a mučení jak obr. Ani křiku, ani sténání nebylo slyšet dokonce ani tehdy, když mu začali lámat na rukou a nohou kosti, když příšerné jejich chrupnutí uslyšeli uprostřed mrtvého davu i vzdálení diváci, když šljachtické dámy odvracely své oči – nic, co by se podobalo stenu, nevyšlo z jeho úst, nezachvěla se jeho tvář. Taras stál v davu, svěsil hlavu a zároveň hrdě pozvedl oči, a jen souhlasně říkal: „*Dobře*, synku, *dobře!*“

Ale když ho přivedli k posledním smrtelným mukám, zdálo se, jakoby mu začínala povolovat síla. A rozhlédl se kolem sebe: Bože, samé neznámé, samé cizí tváře! Aspoň kdyby někdo z blízkých byl přítomen jeho smrti! Nechtěl by slyšet vzlyky a nářky slabé matky nebo šílené výkřiky manželky, trhající si vlasy a bijící se do bílé hrudi; chtěl by ted vidět pevného muže, který by ho rozumným slovem osvěžil a utěšil při skonu. A padl silou a vykřikl v duševním oslabení: „Otče! Kde jsi? Slyšíš?“

„Slyším!“ ozvalo se uprostřed všeobecného ticha, a celý ten milion lidí se naráz zachvěl. Část vojenských jezdců se vrhla pečlivě prohle-

dávat davy lidu. Jankel zbledl jak smrt, a když se trochu od něho vzdálili, se strachem se otočil zpět, aby pohlédl na Tarase; ale Tarase už u něho nebylo: po něm nebylo ani stopy.

Kapitola dvanáctá

Objevila se Tarasova stopa. Sto dvacet tisíc kozáckého vojska se ukázalo na hranicích Ukrajiny. To už nebyla nějaká malá část nebo oddíl, který vyrazil za kořistí nebo pronásledovat Tatary. Ne, pozvedl se celý národ, neboť přetekla trpělivost lidu – pozvedl se, aby pomstil posměch svým právům, hanebné své ponížení, urážku víry předků a svatého obyčeje, zneuctění chrámů, výtržnosti cizozemských pánů, útlak, unii, hanebnou vládu židovstva na křesťanské zemi, všechno, co od dávných časů shromažďovalo a zdvojnásobovalo kozáckou nemilosrdnou nenávist. Mladý, ale duchem silný hetman Ostranica vedl celou tu nespočetnou kozáckou sílu. Vedle něho byl vidět jeho prastarý, zkušený druh a rádce, Hunja. Osm plukovníků vedlo dvanáctitisícové pluky. Dva generální esaulové a generální bunčužný jeli za hetmanem. Generální chorunžij vedl hlavní prapor; mnoho jiných korouhví a praporů povlávalo v dálce; bunčukoví druhové nesli bunčuky. Mnoho bylo i jiných plukovních hodností: správci vozatajstva, vojskoví druhové, plukovní písaři, a s nimi pěší i jezdecké oddíly; téměř stejně mnoho, kolik bylo rejstrových kozáků, se jich sešlo z dobrovolných jezdců a svobodných. Odevšad se pozvedli kozáci: od Čihyrynu, od Perejaslavu, od Baturyna, od Hluchova, od spodního dněperského kraje i ode všech jeho horních toků a ostrovů. Bez počtu táhli koně a nespočetné tábory vozů se vlekly po polích. A mezi těmi kozáky, mezi těmi osmi pluky byl ze všech nejvybranější jeden pluk, a tomu pluku velel Taras Bulba. Všechno mu dávalo převahu nad ostatními: pokročilá léta, zkušenost, umění pohybovat svým vojskem, i ze všech nejsilnější nenávist k ne-

přátelům. I samotným kozákům se zdála přemrštěná jeho nemilosrdná ukrutnost a tvrdost. Jen oheň a šibenici určovala jeho šedá hlava, a jeho rada ve vojenské radě dýchala jedině vyhlazením.

Není co popisovat všechny bitvy, v nichž se kozáci vyznamenali, ani celý postupný průběh tažení: to všechno je vepsáno do kronik. Je známo, jaká je v ruské zemi válka pozvednutá za víru: není síla silnější víry. Nepřemožitelná a hrozivá je jak nerukou tvořená skála uprostřed bouřícího, věčně proměnlivého moře. Ze samého středu mořského dna pozvedá k nebesům své neprolomné zdi, celá vytvořená z jediného celistvého, souvislého kamene. Odevšad je vidět a hledí přímo do očí míjejícím vlnám. A běda lodi, která se o ni rozbije! Na třísky letí její bezmocné lanoví, tone a láme se v prach vše, co na ní jen je, a žalostným křikem hynoucích se naplňuje otřesený vzduch.

V kronikách je podrobně vylíčeno, jak prchaly polské posádky z osvobozovaných měst; jak byli pověšeni bezectní arendáři-Židé; jak slabý byl korunní hetman Mikuláš Potocki se svým početným vojskem proti této nepřemožitelné síle; jak, rozbit, pronásledován, utopil v nevelké říčce nejlepší část svého vojska; jak ho obklíčily v nevelikém městečku Polonném hrozivé kozácké pluky, a jak, dohnán do krajnosti, polský hetman pod přísahou slíbil úplné zadostiučinění ve všem ze strany krále a státních stavů a navrácení všech dřívějších práv a výsad. Jenže takoví nebyli kozáci, aby na to přistoupili: věděli už, co je polská přísaha. A nenosil by se Potocki dále na svém šestitisícovém argamaku, přitahuje pohledy urozených panen a závist šlechty, nehlučel by na sněmech, pořádaje nákladné hostiny pro senátory, kdyby ho nebylo zachránilo ruské duchovenstvo nacházející se v tom městečku. Když vyšli vstříc všichni popové ve světlých zlatých rouchách, nesouce ikony a kříže, a vpředu sám arcijerej s křížem v ruce a v pastýřské mitře, sklonili kozáci všechny své hlavy a sňali čapky. Nikoho by v tu chvíli nebyli ušetřili, ba ani samotného krále, ale proti své církvi křesťanské se neopovážili, a vážili si svého duchovenstva. Souhlasil hetman s plu-

kovníky, že propustí Potockého, vzali od něho přísežný slib, že ponechá na svobodě všechny křesťanské kostely, zapomene na starou nenávist a nezpůsobí žádnou urážku kozáckému vojsku. Jen jediný plukovník s takovým mírem nesouhlasil. Byl to Taras. Vytrhl si chomáč vlasů z hlavy a vykřikl:

„Hej, hetmane a plukovníci! Nedělejte takový babský skutek! Nevěřte Lechům: zaprodají, *psiuchy*!“ Když pak plukovní písař podal podmínku a hetman na ni přiložil svou mocnou ruku, sňal ze sebe čistou ocel, drahou tureckou šavli z nejlepšího železa, zlomil ji ve dví jako proutek a odhodil daleko do různých stran oba konce, řka: „Sbohem tedy! Jako se dva konce téhle šavle nespojí v jedno a nestanou se jednou šavlí, tak ani my, druhové, se už na tomto světě neuvidíme. Pamatujte si mé slovo na rozloučenou (při tom slově mu hlas vyrostl, pozvedl se výš, nabral neznámé síly – a všichni se zachvěli z jeho prorockých slov): před svou smrtelnou hodinou si na mě vzpomenete! Myslíte si, že jste si koupili klid a mír; myslíte si, že budete panovat? Budete panovat jiným panstvím: sedřou s tvé hlavy, hetmane, kůži, nacpou ji pohankovými plevami, a dlouho ji budou nosit po všech jarmarcích! Neudržíte ani vy, páni, své hlavy! Zajdete v syrých sklepeních, zazděni do kamenných stěn, pokud vás jak berany neuvaří živé v kotlích!“

„A vy, hoši!“ pokračoval, obrátiv se ke svým, „kdo z vás chce zemřít svou vlastní smrtí – ne za pecí a na babských lůžkách, ne opilý pod plotem u šenku, podobně jako každá zdechlina, ale čestnou kozáckou smrtí, všichni na jednom loži, jak ženich s nevěstou? Nebo možná chcete se vrátit domů, obrátit se v nevěřící a vozit si na svých zádech polské ksendze?“

„Za tebou, pane plukovníku! Za tebou!“ zvolali všichni, kteří byli v Tarasově pluku, a k nim přeběhlo nemálo dalších.

„A když za mnou, tak tedy za mnou!“ řekl Taras, narazil si čapku hlouběji na hlavu, hrozivě pohlédl na všechny zbývající, upravil se na svém koni a křikl na své: „Ať nám nikdo nevytkne urážlivou řeč! A nu,

hajdy, hoši, na návštěvu ke katolíkům!“ A hned nato pobídl koně, a za ním se vlekl tábor sta vozů, a s nimi bylo mnoho kozáckých jezdců i pěších, a obraceje se, hrozil pohledem všem zbývajícím, a hněvivý byl jeho pohled. Nikdo se neopovážil je zastavit. Před zraky celého vojska odcházel pluk, a dlouho se ještě Taras otáčel a stále hrozil.

Zasmušile stáli hetman a plukovníci, zamyšleli se všichni a dlouho mlčeli, jakoby je svíralo nějaké těžké znamení. Ne nadarmo věštil Taras: tak všechno se vyplnilo, jak věštil. Nedlouho poté, po věrolomném skutku pod Kaněvem, byla hlava hetmanova nabodnuta na kůl spolu s hlavami mnoha z nejpřednějších hodnostářů.

A co Taras? A Taras řádil po celém Polsku se svým plukem, vypálil osmnáct městeček, bezmála čtyřicet kostelů, a došel už téměř ke Krakovu. Mnoho zbil všelijaké šljachty, vyloupil nejbohatší a nejlepší zámky; otevřeli a rozlili po zemi kozáci staleté medy a vína pečlivě chované v panských sklepích; rozsekali a spálili drahé sukno, oděvy a nádobí nalézané v komorách. „Ničeho nelitujte!“ opakoval jen Taras. Neušetřili kozáci černobrvé polské panny, bělohrudé dívky s jasnou tváří; ani u samých oltářů se nemohly zachránit: zapaloval je Taras spolu s oltáři. Nejedny sněhobílé ruce se pozvedaly z ohnivých plamenů k nebesům, provázené žalostnými výkřiky, od nichž by se pohnula i sama syrá země a stepní tráva by se v soucitu sklonila k zemi. Ale ničemu nenaslouchali krutí kozáci a kopím zdvíhali z ulic jejich nemluvňata a vhazovali je do plamenů za nimi. „To máte, nepřátelští Lechové, pohřební hostinu po Ostapovi!“ přitom jen říkal Taras. A takovou tryznu po Ostapovi konal v každé osadě, dokud polská vláda neviděla, že Tarasovy skutky byly víc než obvyklé loupežnictví, a téhož Potockého pověřila pěti pluky, aby Tarase bezpodmínečně chytil.

Šest dní prchali kozáci bočními cestami před veškerým pronásledováním; sotva snášeli koně nebývalý úprk a zachraňovali kozáky. Ale Potocki byl tentokrát hoden svěřeného úkolu; neúnavně je pronásle-

doval a dostihl je na břehu Dněstru, kde Bulba obsadil k odpočinku opuštěnou rozvalenou pevnost.

Nad samou strání u řeky Dněstru se rýsovala svým otrhaným valem a svými rozvalinami zdí. Štěrkem a rozbitou cihlou byl posetý vrchol útesu, připravený každou chvíli se utrhnout a sletět dolů. Zde, ze dvou stran přiléhajících k poli, ho obklíčil korunní hetman Potocki. Čtyři dny se kozáci bili a bránili, odrážejíce útoky cihlami a kameny. Ale vyčerpaly se zásoby a síly, a rozhodl se Taras, že se probije skrze řady. A kozáci se už byli probili a snad by jim ještě jednou věrně posloužili rychlí koně, když vtom vprostřed samotného úprku Taras zastavil a vykřikl: „Stůj! Vypadla mi lulka s tabákem; nechci, aby i lulka padla nepřátelským Lechům!“ A sklonil se starý ataman a začal v trávě hledat svou lulku s tabákem, nerozlučnou průvodkyni na mořích i na souši, i na výpravách, i doma. A v tu chvíli se zničehonic přihnal houf a chopil ho pod mocnými rameny. Zahýbal se vším údem, ale už se nesypali k zemi, jak bývalo dříve, hajduci, kteří ho uchopili. „Ech, stáří, stáří!“ řekl, a zaplakal statný starý kozák. Ale nebylo na vině stáří: síla přemohla sílu. Málem třicet mužů mu viselo na rukou a nohou. „Chytil se havran!“ křičeli Lechové: „Teď je jen potřeba vymyslet, jakou by mu, tomu psovi, prokázali nejlepší poctu.“ A rozhodli, s hetmanovým svolením, upálit ho zaživa přede všemi. Hned tu stál nahý strom, jehož vrcholek rozbil hrom. Přitáhli Tarase železnými řetězy ke kmeni stromu, hřebem mu přibili ruce a, pozdvihše ho výš, aby byl odevšad vidět, hned pod stromem začali skládat hranici. Ale Taras se nedíval na hranici, nemyslel na oheň, kterým se ho chystali spálit; hleděl, srdečný, do té strany, kde se bránili kozáci: jemu z té výšky bylo všechno vidět jak na dlani. „Obsaďte, hoši, obsaďte rychleji,“ křičel, „ten vršek za lesem: tam na vás nepřijdou!“ Ale vítr neodnesl jeho slova. „Vida, zahynou, zahynou pro nic za nic!“ říkal zoufale a pohlédl dolů, kde se blyštil Dněstr. Radost mu bleskla v očích. Spatřil, jak se zpod křoviska vysunuly čtyři zádě člunů, sebral všechnu sílu hlasu a mohutně zakři-

čel: „Ke břehu! Ke břehu, hoši! Spouštějte se podhorní cestičkou, co je nalevo. U břehu stojí čluny, všechny berte, aby nebylo pronásledování!“

Tentokrát zavál vítr z druhé strany, a všechna slova byla kozáky slyšena. Ale za takovou radu dostal hned ránu obuchem po hlavě, od které se mu všechno v očích převrátilo.

Dali se kozáci do úprku vší silou podhorní cestičkou; a už honba za zády. Vidí: zamotává se a zahýbá cestička a hodně se po stranách kroutí. „Ech, druhové! ať se stane, co se má stát!“ řekli všichni, zastavili se na mžik, pozdvihli své nahajky, zahvízdli – a jejich tatarští koně, odrazivše se od země, rozprostřevše se ve vzduchu jak hadi, přeletěli propast a žbluňkli rovnou do Dněstru. Jen dva nedosáhli k řece, zřítili se z výšky na kameny, zahynuli tam navěky s koňmi, aniž stihli vydat výkřik. A kozáci už plavali s koňmi v řece a odvazovali čluny. Zastavili se Lechové nad propastí, divíce se neslýchanému kozáckému činu a přemýšlejíce: skočit, nebo neskočit? Jeden mladý plukovník, živá, horká krev, rodný bratr té krásné Polky, jež okouzlila ubohého Andrije, dlouho nerozmýšlel a vrhl se vší silou s koněm za kozáky: přetočil se třikrát ve vzduchu se svým koněm a dopadl rovnou na ostré útesy. Na kusy ho roztrhaly ostré kameny, jak zmizel uprostřed propasti, a jeho mozek, smíšený s krví, pokropil keře rostoucí po nerovných stěnách rozsedliny.

Když se Taras Bulba probral z úderu a pohlédl na Dněstr, kozáci už byli na člunech a veslovali vesly; kule na ně padaly shora, ale nedolétaly. A rozzářily se radostné oči starého atamana.

„Sbohem, druhové!“ křičel na ně shora. „Vzpomínejte si na mě a hned budoucího jara zase sem přibývejte, a pořádně si zařádíte! Co jste získali, čertovští Lechové? Myslíte si, že je na světě něco, čeho by se kozák lekl? Počkejte jen, přijde čas, bude čas, dovíte se, co je to pravoslavná ruská víra! Už i teď to cítí dálné i blízké národy: pozvedá

se z ruské země vlastní car, a nebude na světě síly, která by se mu nepodrobila!...“

A už se oheň zvedal nad hranicí, zachvacoval mu nohy a rozestřel se plamenem po stromě... Ale cožpak se najdou na světě takové ohně, muka a taková síla, která by přemohla ruskou sílu!

Nemalá řeka Dněstr, a mnoho je na ní zátok, hustého říčního rákosí, mělčin a hlubokých míst; blyští se říční zrcadlo, rozeznívané zvonivým skřehotem labutí, a hrdý gogol se rychle nese po něm, a mnoho je kuliků, červenohrdlých jespáků a všelikých jiných ptáků v rákosí i na pobřežích. Kozáci čile pluli na úzkých dvoukormidelných člunech, svorně veslovali vesly, opatrně míjeli mělčiny, plašíce zvedající se ptáky, a hovořili o svém atamanovi.

Nikolaj Vasiljevič Gogol: Taras Bulba

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Project Gutenberg #1197.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/taras-bulba-gogol/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/taras-bulba-gogol/.